

รายงานการศึกษาวิจัยฉบับย่อเพื่อการเผยแพร่สู่สาธารณะ

โครงการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิ
มนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดทำโดย

ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้ศึกษาวิจัย

1. หน่วยงานผู้ว่าจ้าง

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

2. หน่วยงานผู้รับจ้าง

ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. คณะผู้ศึกษาวิจัย

3.1 ศาสตราจารย์วิทิต มันทาภรณ์	ที่ปรึกษา
3.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม	หัวหน้าโครงการและนักวิจัย
3.3 ดร. ธีระวุฒิ เต็มสิริวัฒนกุล	นักวิจัย
3.4 อาจารย์ฐิตินันท์ เต็งอำนวยการ	นักวิจัย
3.5 นายสิทธิกร ตั้งศิริ	ผู้ช่วยวิจัย
3.6 นางสาวศรินรัตน์ โรจนสิงห์สวัสดิ์	ผู้ช่วยวิจัย
3.7 นายณัฐดนัย นาจันทร์	ผู้ช่วยวิจัย
3.8 นายณัฐภัทร ประเสริฐวิทย์	ผู้ช่วยเก็บข้อมูล

โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”

ในปัจจุบัน สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตลอดจนนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนหนึ่งจึงนำเอาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาใช้อ้างอิงเพื่อสนับสนุนหรือผลักดันให้มีการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยมักมีการกล่าวอ้างว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment)” หรือ “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) ได้รับการรับรองในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ดังนั้น การทำลายหรือการทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วย” ซึ่งการกล่าวอ้างดังกล่าวต้องการคำอธิบายในทางวิชาการประกอบ

ในทางวิชาการนั้น สิทธิบางประเภทมีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน แต่สิทธิบางประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สิทธิแต่ละประเภทไม่ได้มีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนเสมอไป นอกจากนี้ ในกรณีที่บางประเทศนำเอาสิทธิมนุษยชนบางประเภทมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ อาจทำให้สิทธิมนุษยชนนั้นมีสถานะเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) ด้วย แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีการนำเอาสิทธิอื่นๆ ที่ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนมาเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ แม้สิทธินั้นจะมีสถานะเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ทำให้สิทธิดังกล่าวกลายเป็นสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ขึ้นมาได้แต่อย่างใด

ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น Soft Law หรือ Hard Law¹ ก็ตาม แม้จะมีการบัญญัติรับรองถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “สิ่งแวดล้อม” หรือกล่าวถึงความสำคัญของ “สิ่งแวดล้อม” ต่อ “สิทธิมนุษยชน” แต่ยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ จึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาให้รอบคอบว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ใช้อ้างอิงมีสถานะอย่างไร ทั้งนี้ ไม่ว่าสถานะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ประเด็นที่สำคัญกว่านั้น คือ การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักการทางกฎหมายสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นข้างเคียง เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ และหลักการทางกฎหมายเรื่องอื่นควรได้รับการสนับสนุนต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในฐานะองค์กรที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการคุ้มครองการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย มีภารกิจสำคัญในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตลอดจนหาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้สิทธิต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เห็นความจำเป็นในการ

¹ คำว่า Soft Law กับ Hard Law เป็นภาษาที่ไม่เป็นทางการ โดย Soft Law จะสื่อถึงตราสารกึ่งกฎหมาย (Quasi-legal instrument) ซึ่งเป็นตราสารที่ยังไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายให้รัฐใดต้องปฏิบัติตาม แต่มีผลในฐานะเป็นข้อเสนอแนะให้รัฐพึงตระหนักและปรับใช้หลักการหรือแนวคิดที่อยู่ในตราสารนั้น โดยตราสาร Soft Law เป็นตราสารที่เกิดขึ้นจากการประชุมของผู้นำรัฐ แต่ไม่ถึงขั้นเป็นสนธิสัญญา และต้องมีลักษณะอยู่ระหว่างรอให้มีการพัฒนาการในวงต่อไป ไม่ใช่ตราสารอะไรก็ได้ โดยนัยนี้ Soft Law จึงได้แก่ สนธิสัญญาที่ยังไม่มีผลบังคับใช้ ตราสารทั้งหลายที่องค์การระหว่างประเทศทำขึ้นมาให้สังคมระหว่างประเทศรับรองในหลักการ เช่น ปฏิญญาบางฉบับที่ระบุแค่หลักการ ส่วน Hard Law มีนัยเชิงตรงข้ามกับตราสารที่เป็น Soft Law โดยจะหมายถึงกฎหมายระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐ ซึ่งได้แก่ สนธิสัญญา จารีตประเพณีระหว่างประเทศ หลักกฎหมายทั่วไป รวมถึง ข้อมติ (Resolution) ขององค์การระหว่างประเทศที่เป็นคำวินิจฉัย (Decision)

เสริมสร้างองค์ความรู้ในเรื่องนี้ให้เกิดความชัดเจนเพื่อเป็นฐานคิดในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับ
สิ่งแวดล้อมต่อไป จึงมอบหมายให้ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว ภายใต้โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิ
มนุษยชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน” ระยะเวลา
ดำเนินการ 180 วัน

เนื้อหาในรายงานการวิจัยเรื่องนี้มีทั้งหมด 7 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของ
องค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

บทที่ 4 การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

บทที่ 5 ประสบการณ์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

บทที่ 6 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของกฎหมาย
ระหว่างประเทศระดับสากล ระดับภูมิภาค และประเทศไทย

บทที่ 7 บทสังเคราะห์และข้อเสนอแนะ

1.1 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1.1.1) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และตราสารระหว่างประเทศทั่วไป ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ โดยศึกษาตราสาร Soft Law และอนุสัญญาต่างๆ ทั้งที่ประเทศไทยเป็นภาคีและไม่เป็นภาคีในภาพกว้าง เพื่อเป็นพื้นฐานให้กับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.1.2) ศึกษาสนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี โดยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรง

1.1.3) ศึกษาคำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.1.4) ศึกษาวิเคราะห์กฎหมายของไทยและคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.1.5) เสนอแนะแนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

1.1.6) นำเสนอประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1.2.1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศในมิติของสิทธิมนุษยชน

1.2.2) เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยมุ่งเน้นในภาคความเป็นจริงมากกว่าการศึกษาในทางทฤษฎี

1.2.3) เพื่อให้การเฝ้าระวังสถานการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 กรอบคิดของงานวิจัย

ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น โดยทั่วไป จะใช้แนวทางการอ้างสิทธิเชิงคู่ โดยพิจารณาทั้งเรื่องสิทธิของธรรมชาติ (Nature's Rights) ซึ่งยอมรับและเชิดชูว่าธรรมชาติมีสิทธิทำนองเดียวกับที่มนุษย์มีควบคู่ไปกับการพิจารณาเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ซึ่งเชื่อมโยงการปกป้องสิ่งแวดล้อมเข้ากับบรรทัดฐานด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights) โดยผลกระทบประเภทที่ยังไม่เห็นทันที (Delayed Impact) มักจะได้รับการเยียวยาโดยอาศัยแนวทางสิทธิของธรรมชาติ (Nature's Rights Approach) ภายใต้มาตรการแบบป้องกัน (Preventive Measure) ส่วนผลกระทบประเภทที่เห็นทันตา (Imminent Impact) มักจะได้รับการเยียวยาอย่างทันทีโดยอาศัยแนวทางสิทธิมนุษยชน (Human Rights Approach) ภายใต้มาตรการแบบสนองตอบ (Response Measure)

กรอบคิดของงานวิจัยเรื่องนี้ คือ การนำเอาแนวคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) หรือที่นิยมเรียกว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) มาศึกษาโดยเชื่อมโยงกับเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสิทธิของธรรมชาติจึงไม่อยู่ในขอบเขตของการ

วิจัยครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ในฐานะเป็น สิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ เพียงแต่ได้รับการยอมรับในเวทีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนว่าเป็นสิ่งที่ จำเป็นต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะหากไม่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมแล้ว สิทธิมนุษยชนประเภทอื่นๆ จะ พลอยถูกกระทบไปด้วย

1.4 ขั้นตอนและเนื้อหา

การศึกษานี้ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) การศึกษาวิเคราะห์ (Analytical Study) การอภิปรายผลการวิเคราะห์ การบูรณาการผลการวิเคราะห์เพื่อ แปลความหมาย (Interpretation) การสังเคราะห์ (Synthesis) การสรุปผล และการจัดทำข้อเสนอแนะ โดยแบ่งเนื้อหาในการศึกษาออกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้: -

1.4.1) หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และตราสารระหว่างประเทศทั่วไปเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ มนุษยชนและสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ

1.4.2) ตราสาร Soft Law และอนุสัญญาต่าง ๆ ทั้งที่ประเทศไทยเป็นภาคีและไม่เป็นภาคีใน ประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.4.3) สนธิสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องหรืออาจ เกี่ยวข้องกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยตรง

1.4.4) คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป คำพิพากษาศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และคำพิพากษาศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ มนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

1.4.5) ตัวอย่างการนำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ตีมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบางประเทศใน ภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา

1.4.6) รัฐธรรมนูญ องค์การสิทธิมนุษยชน และคำพิพากษาของศาลในการนำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม ที่ตีมาปรับใช้สำหรับประเทศไทย

บทที่ 2 แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

2.1.1 ทฤษฎีของกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นพื้นฐานให้กับพัฒนาการของประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” นั้น เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่พึงมีและพึงได้รับการคุ้มครองไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใดในโลก วิธีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน คือ การที่ประชาชนอ้างสิทธิดังกล่าวต่อรัฐผ่านช่องทางต่างๆ ที่กฎหมายภายในกำหนดไว้ ปัจจุบัน การให้นิยามคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ยังมีข้อถกเถียงทางวิชาการระหว่างสองสำนักความคิดทางกฎหมาย คือ สำนักกฎหมายธรรมชาติ กับ สำนักกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ได้มีข้อสรุปลักษณะสำคัญของสิทธิมนุษยชนร่วมกันได้ในระดับหนึ่งตามที่ปรากฏในนิยามของปฏิญญากรุงเวียนนาและโครงการปฏิบัติการ (Vienna Declaration and Programme of Action) 3 ประการด้วยกัน ดังนี้

1) **มีความเป็นสากล (Universal)** – หมายถึง บุคคลทุกคนไม่ว่าอยู่ในรัฐใดควรได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นสมาชิกของกลุ่มทางการเมือง เชื้อชาติ สังคม หรือวัฒนธรรมใด การเลือกปฏิบัติต่อบุคคลในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ไม่ว่ารัฐนั้นจะมีระบบการเมืองการปกครองหรือ ระบบเศรษฐกิจแบบใดประชาชนก็พึงมีสิทธิมนุษยชนอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ระบบกฎหมายของประเทศนั้นๆ กฎหมายภายในไม่ควรยกเว้นหรือทำลายความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนให้ด้อยลง พันธกรณีของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนควรได้รับการบังคับใช้โดยระบบกฎหมายภายใน รวมทั้งมีมาตรการมารองรับเพื่อบูรณาการสิทธิมนุษยชนด้วย

2) **ไม่สามารถแบ่งแยกได้ (Indivisible)** – หมายถึง ไม่ว่าจะเป็สิทธิมนุษยชนประเภทใด หรือไม่ว่าจะเป็นสิทธิมนุษยชนในช่วงเวลาใดในช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3 สิทธิเหล่านี้ไม่สามารถแบ่งแยกได้ เนื่องจากมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ทั้งจะจัดลำดับความสำคัญก็ได้ การปฏิเสธว่าสิทธิมนุษยชนใดสำคัญเหนือกว่าสิทธิมนุษยชนใดก็จะกระทบกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ไปด้วย

3) **มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน (Interdependent and Interrelated)** – หมายถึง ไม่ว่าจะเป็สิทธิมนุษยชนประเภทใด หรือไม่ว่าจะเป็นสิทธิมนุษยชนในช่วงเวลาใดในช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3 สิทธิเหล่านี้จะต้องมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องพัฒนาและส่งเสริมกัน หากสิทธิใดถูกลิดรอนก็จะกระทบกับสิทธิอื่นๆ ด้วย

สิทธิมนุษยชนมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ มีผู้แบ่งแยกสิทธิมนุษยชนออกเป็นช่วงระยะเวลาต่างๆ 3 ช่วงเวลา ดังนี้

- **สิทธิมนุษยชน ช่วงที่ 1** – ให้ความสำคัญกับข้อพิจารณาทางการเมือง (Based on Political Concerns) แบ่งออกเป็นสิทธิพลเมือง (Civil Rights) ซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคลทางด้านกายภาพหรือศีลธรรม กับสิทธิทางการเมือง (Political Rights) ซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะมีชีวิตในสังคมและชุมชน เช่น สิทธิในการออกเสียงเลือกผู้แทน การเข้าร่วมพรรคการเมือง การแสดงออกทางการเมืองการปกครองชุมชน

■ **สิทธิมนุษยชนช่วงที่ 2** – ให้ความสำคัญกับข้อพิจารณาเรื่องความเท่าเทียม (Equality) และการเข้าถึงสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นหลักประกันทางสังคมและเศรษฐกิจในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และมีการยอมรับสิทธิต่างๆ เพิ่มเติม เช่น สิทธิทางสังคม (Social Rights) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) และสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights)

■ **สิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 3** - ให้ความสำคัญกับข้อพิจารณาเรื่องความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หรือร่วมมือร่วมแรงกัน (Solidarity) ของมนุษย์ในสังคม ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) เช่น สิทธิในการพัฒนา (Right to Development) สิทธิในสันติภาพ (Right to Peace) สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร (Right to Access to Resource) สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Good Environment)

อย่างไรก็ดี สิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 3 นั้น ปัจจุบันยังขาดการยอมรับในวงวิชาการและการปฏิบัติของนานาประเทศ เนื่องจากระดับการพัฒนาของแต่ละประเทศยังไม่เท่าเทียมกัน โดยประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) ส่วนใหญ่เห็นว่าสิทธิมนุษยชนเชิงกลุ่มสมควรได้รับการคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นสิทธิที่คนชาติของประเทศกำลังพัฒนาถูกละเมิดมากกว่าคนชาติของประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการพัฒนา ส่วนประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Countries) อ้างว่าประเทศกำลังพัฒนาควรดำเนินการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 ให้ครบถ้วนสมบูรณ์อย่างแท้จริงเสียก่อน แล้วจึงค่อยมารับรองสิทธิมนุษยชนในช่วงที่ 3 ให้ครบถ้วนในภายหลัง

ในทางวิชาการ สิทธิมนุษยชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) สิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) – เป็นสิทธิที่มีเนื้อหาเป็นของตนเองโดยสมบูรณ์ เช่น สิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) สิทธิในอาหาร (Right to Food) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Privacy and Family Life) สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (Right to Property) เป็นต้น

3) สิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) – เป็นสิทธิที่ทำหน้าที่เชิงกระบวนการ และใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหา เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Right to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Right to Participation in Decision-Making Process) และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Right to Access to Justice)

เมื่อนำลักษณะสิทธิทั้งสองประเภทดังกล่าวมาพิจารณากับเรื่องการปกป้องสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” หรือ “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี” เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทหนึ่งนั่นเอง กล่าวคือ เป็นการกำหนดหน้าที่แก่รัฐในการที่จะต้องคุ้มครองประชาชนให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี และต้องมีการเยียวยาให้แก่ประชาชนเพื่อความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการที่รัฐละเลยหน้าที่ดังกล่าวนี้ โดยเป็นการคุ้มครองประชาชนทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (Individual) และในลักษณะที่เป็นกลุ่ม (Collective) ส่วนสิทธิเชิงกระบวนการ หากนำไปใช้กับเรื่องสิ่งแวดล้อม ก็จะได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ในการนำสิทธิดังกล่าวไปใช้ จะต้องพิจารณาสิทธิเหล่านี้ร่วมกัน เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ไม่อาจแยกพิจารณาออกจากกันโดยอิสระได้ การละเมิดสิทธิประเภทหนึ่งอาจมีผลกระทบต่อการละเมิดสิทธิอีกประเภทหนึ่งไปด้วย ดังจะเห็นได้จาก กรณีที่มีการเชื่อมโยงประเด็นการทำลายสิ่งแวดล้อมเข้ากับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนบางประเภท เช่น สิทธิในชีวิต หรือสิทธิในสุขภาพ โดยนักวิชาการและผู้พิพากษาที่

พิจารณาข้อพิพาทระหว่างประเทศจำนวนหนึ่งมองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีชีวิตและการมีสุขภาพที่ดีของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 ตราสาร Soft Law ที่วางหลักการสากลกว้างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ในระดับกติกาสากลระหว่างประเทศนั้น พัฒนาการของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเริ่มต้นจากกฎหมายระหว่างประเทศประเภทที่เป็นตราสาร Soft Law ซึ่งได้แก่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 หรือปฏิญญาสตอกโฮล์ม ซึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเป็นครั้งแรก และปฏิญญาสากลฉบับที่วางหลักการเกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 (Rio Declaration on Environment and Development 1992) หรือปฏิญญาริโอ โดยปฏิญญาสากลทั้งสองฉบับนี้ได้วางกรอบแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และเป็นปฏิญญาตั้งต้นที่นำมาซึ่งพัฒนาการในการคุ้มครองหรือจัดการสิ่งแวดล้อมทางกฎหมายระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

2.1.2.1 ปฏิญญาสตอกโฮล์ม

ปฏิญญาสตอกโฮล์มเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิ่งแวดล้อมฉบับแรกที่ได้มีการกล่าวถึงสิทธิของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยปรากฏใน Principle 1 ซึ่งมีใจความว่า “มนุษย์มีสิทธิพื้นฐานในเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน และคุณภาพชีวิตที่ดีเพียงพอในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ (Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being...)” คำว่า “สิทธิ” ในที่นี้ไม่ใช่การรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ว่าเป็นการเฉพาะ แต่เป็นเพียงการให้ตระหนักว่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสำคัญและจำเป็นต่อการใช้สิทธิพื้นฐานประเภทอื่นๆ ของมนุษย์ เช่น สิทธิในเสรีภาพ ความเสมอภาค และคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากนี้ ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังได้กล่าวถึงสิทธิของชนรุ่นหลังในทรัพยากรธรรมชาติไว้ด้วย โดยปรากฏใน Principle 2 ซึ่งมีใจความว่า “ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ จะต้องได้รับการสงวนรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ในปัจจุบันและชนรุ่นหลังในอนาคต (The natural resources of the earth, ..., must be safeguarded for the benefit of present and future generations...)”

2.1.2.2 ปฏิญญาริโอ

ปฏิญญาริโอเป็นปฏิญญาสากลที่พัฒนาสืบเนื่องต่อมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม ประเด็นหลักของปฏิญญาริโอ คือ เรื่องแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยปรากฏในหลักการข้อ 1 (Principle 1) ซึ่งมีใจความว่า “มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน มนุษย์มีสิทธิในการมีชีวิตที่ดีโดยสอดคล้องกับธรรมชาติ (Human beings are at the centre of concerns for sustainable development. They are entitled to a healthy and productive life in harmony with nature.)” คำว่า “สิทธิ” ในที่นี้ไม่ใช่การรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ว่าเป็นการเฉพาะ แต่เป็นเพียงการให้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมผ่านการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นเงื่อนไขในการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ที่ต้องสอดคล้องกับธรรมชาติ

แม้สิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหา ยังไม่ได้รับการรับรองโดยปฏิญญาริโอ แต่หลักการข้อ 10 (Principle 10) ของปฏิญญานี้ได้กล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดเจน โดยระบุถึงสิทธิในการ

เข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Access to Information) สิทธิในการมีส่วนร่วมของ
สาธารณะในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Public Participation in Decision-making)
และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Right to Environmental Justice) ทั้งนี้ แม้สิทธิเชิง
กระบวนการจะเป็นสิทธิคนละประเภทกับสิทธิเชิงเนื้อหา แต่สิทธิเชิงกระบวนการก็เป็นเครื่องมือสำคัญใน
การขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่สิทธิเชิงเนื้อหา การที่ปฏิญญาเวียนนากล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการไว้อย่างชัดเจนเช่นนี้
แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในระดับสากลของสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

อนึ่ง นอกจากปฏิญญาเวียนนาจะเชื่อมโยงเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ากับการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว หลักการข้อ 3
(Principle 3) ยังได้ตระหนักถึงสิทธิของชนรุ่นหลังเช่นกัน โดยมีใจความว่าการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงความ
ต้องการทางการพัฒนาและความต้องการทางสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในยุคปัจจุบันและชนรุ่นหลังด้วย (The
right to development must be fulfilled so as to equitably meet developmental and
environmental needs of present and future generations.) นอกจากนี้ เนื้อหาของปฏิญญาเวียนนาที่
เพิ่มเติมขึ้นจากปฏิญญาสตอกโฮล์มอีกเรื่องหนึ่ง คือหลักการข้อ 22 (Principle 22) ซึ่งรับรองสิทธิของชน
พื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและพัฒนาสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงการตระหนักในความสัมพันธ์
อันใกล้ชิดระหว่างชนพื้นเมืองและธรรมชาติ รวมถึงความสำคัญของภูมิปัญญาและธรรมเนียมปฏิบัติของชน
พื้นเมืองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย

2.1.3 บทบาทของตราสาร Soft Law ด้านสิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครอง สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

พัฒนาการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในระดับ
กฎหมายระหว่างประเทศ เมื่อมีการจัดทำปฏิญญาสตอกโฮล์มในปี ค.ศ. 1972 และปฏิญญาเวียนนาในปี ค.ศ.
1992 ซึ่งตราสารดังกล่าวเป็นตราสาร Soft Law หรือตราสารประเภทที่ไม่มีผลผูกพันรัฐใด ปฏิญญาทั้งสอง
ฉบับมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับ
ภูมิภาค ในเนื้อหา 3 ด้าน คือ ด้านสิทธิเชิงเนื้อหา ด้านสิทธิเชิงกระบวนการ และด้านสิทธิของชนพื้นเมือง
โดยแยกพิจารณาได้ ดังนี้: -

1) ปฏิญญาสตอกโฮล์มกับบทบาทด้านสิทธิเชิงเนื้อหา

ปฏิญญาสตอกโฮล์ม รับรองความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไว้อย่างเป็น
ทางการเป็นครั้งแรก แม้ว่าถ้อยคำตามที่ปรากฏในหลักการข้อ 1 ของปฏิญญาดังกล่าว ยังไม่ได้ก้าวไปถึงขั้น
รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะก็ตาม การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับ
มนุษย์ในลักษณะที่สิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นนี้ เท่ากับเป็นการเชื่อมโยง
การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเข้ากับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิในชีวิต (Right to Life) และสิทธิ
ในสุขภาพ (Right to Health)

นอกจากปฏิญญาสตอกโฮล์มแล้ว องค์กรและอนุสัญญาอื่นก็ได้สนับสนุนและอ้างอิงถึงความ
เชื่อมโยงดังกล่าวด้วย เช่น คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations
Commission on Human Rights) ได้เน้นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน
อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ได้รับรองสิทธิในสุขภาพของเด็ก
โดยระบุว่ารัฐภาคีมีหน้าที่ในการกำหนดมาตรการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นและเหมาะสมแก่สุขภาพ
และอนามัยของเด็ก

นอกจากนี้ ปฏิญญาสตอกโฮล์มยังมีอิทธิพลต่อการสร้างความตระหนักร่วมกันถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในเวทีกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่พัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมใน 2 รูปแบบ คือ

■ **รูปแบบแรก - เป็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีการยอมรับและรับรองอยู่แล้ว**

รูปแบบนี้เป็นการนำเอาสิทธิมนุษยชนที่ได้มีการรับรองภายใต้อนุสัญญาต่างๆ แล้ว มาปรับใช้กับสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณีไป ข้อจำกัดของวิธีการนี้ คือ ไม่สามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นหรือต่อระบบนิเวศได้ トラバิดที่ปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้สร้างผลเสียโดยตรงแก่มนุษย์ เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของมนุษย์ ไม่ใช่สิทธิของธรรมชาติ

■ **รูปแบบที่สอง - เป็นการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยการสร้างสิทธิมนุษยชนประเภทใหม่ขึ้นมาเรียกว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment)**

ด้วยข้อจำกัดของรูปแบบแรก ทำให้นักวิชาการบางกลุ่มสนับสนุนแนวคิดในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนขึ้นใหม่ประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ และสามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้โดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการพิสูจน์ว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นที่มีการยอมรับและรับรองอยู่แล้วเสียก่อนดังเช่นรูปแบบแรก อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสถาปนาสิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในระดับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ เว้นแต่ ทรสารในระดับภูมิภาคของบางภูมิภาค เช่น พิธีสารซานซัลวาดอร์ (Protocol of San Salvador) ของภูมิภาคอเมริกา และ The Banjul Charter ของภูมิภาคแอฟริกา ที่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทใหม่ไว้เป็นการเฉพาะ ส่งผลให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ดังนั้น การทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในตัวเองในภูมิภาคดังกล่าว

ในระดับภูมิภาค ปฏิญญาสตอกโฮล์มมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพราะสร้างความตระหนักร่วมกันในเวทีกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ทำให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางแนวคิดในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันในสามภูมิภาค อันได้แก่ภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา ดังนี้

■ **ภูมิภาคยุโรป**

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไปของภูมิภาคยุโรปอาศัยหลักการตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights) ซึ่งอนุสัญญานี้ไม่ได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ แม้ว่าจะมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการแก้ไขอนุสัญญาดังกล่าวเพื่อให้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะก็ตาม แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ต่างพิจารณาว่า สิทธิมนุษยชนโดยทั่วไปที่มีอยู่แล้วในอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หากถูกรบกวนจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมหรือมลภาวะ ย่อมได้รับความ

คุ้มครอง ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว (Right to Private and Family Life) และสิทธิในการมีความสุขกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions) ทั้งนี้ โดยมีเงื่อนไขว่า ต้องปรากฏด้วยว่าการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อกมลภาวะดังกล่าวนั้นได้ส่งผลเสียต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ถึงขนาดที่เป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต หรือสิทธิมนุษยชนอื่นภายใต้อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลำพังการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อให้เกิดมลภาวะเพียงเท่านั้นยังไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทันที

นอกจากนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ตัดสินข้อพิพาทไว้ในคดี Bordes and Temeharo v. France (ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 1996) ว่า ผู้ร้องที่อ้างว่ามีการละเมิดสิทธิในชีวิต และการปล่อยรังสีนิวเคลียร์จากการทดลองนิวเคลียร์ในประเทศฝรั่งเศสก่อให้เกิดความเสี่ยงในภัยอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชนนั้น ถือว่าผู้ร้องยังไม่มีฐานะเป็นเหยื่อ (Victim) ของการละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากภัยอันตรายยังอยู่ห่างไกล และผู้ร้องยังไม่สามารถแสดงพยานหลักฐานที่แน่นอนชัดเจนถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามที่กล่าวอ้างได้

■ ภูมิภาคอเมริกา

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคอเมริกามีขอบเขตกว้างขวางกว่าของภูมิภาคยุโรป กล่าวคือ ในช่วงแรกของการพัฒนาการเรื่องนี้ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาไม่ได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ ส่วนคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา และศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา ก็มีแนวทางการตีความในการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแบบเดียวกันกับภูมิภาคยุโรป โดยพิจารณาว่าการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือการก่อกมลภาวะนั้น ต้องส่งผลกระทบหรือขัดขวางต่อการใช้สิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วประการใดประการหนึ่งภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาเสียก่อน การกระทำนั้นจึงจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ต่อมา ภูมิภาคอเมริกาได้รับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) โดยบัญญัติไว้ในพิธีสารซานซัลวาดอร์ มาตรา 11 และมีผลผูกพันรัฐผู้ลงนามในพิธีสารดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี

ทั้งนี้มาตรา 19 ของพิธีสารดังกล่าวยังมีเนื้อหาส่งเสริมให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาต้องตระหนักถึงธรรมชาติของสิทธิที่อาจมีการพัฒนาต่อไป (Progressive Nature) โดยต้องคำนึงถึงสิทธิของรัฐอธิปไตยในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก้าวล่วงอำนาจของรัฐในการบริหารจัดการมากเกินไป แต่ถึงกระนั้น ประเทศพัฒนาแล้วบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ก็ยังคงตัดสินใจที่จะไม่ลงนามในพิธีสารซานซัลวาดอร์

■ ภูมิภาคแอฟริกา

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคแอฟริกามีความชัดเจนมากกว่าอีกสองภูมิภาคแรก โดยภูมิภาคแอฟริกามีกฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน (The African Charter on Human and Peoples' Rights) หรือ The Banjul Charter เป็นตราสารหลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งมาตรา 24 ของตราสารนี้ รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง เรียกว่า สิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา (Right to

Satisfactory Environment Favorable to Development) โดยมีฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง เป็นการเฉพาะ และได้มีการบัญญัติไว้ในตัวอนุสัญญาหลักโดยตรง มีใช้ในพิธีสาร² ดังเช่นภูมิภาคอเมริกา

ความแตกต่างของเนื้อหาการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมระหว่างภูมิภาคแอฟริกาและภูมิภาคอเมริกาเห็นได้จากถ้อยคำของตราสารของแอฟริกา ที่แม้จะมีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวยังคงต้องคำนึงและชั่งน้ำหนักกับความจำเป็นและสิทธิในการพัฒนาด้วย นอกจากนี้ ตราสารของภูมิภาคแอฟริกายังใช้คำว่า “All Peoples” ซึ่งสะท้อนลักษณะของการคุ้มครองสิทธิเชิงกลุ่มมากกว่าที่จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนอันเป็นลักษณะสำคัญของสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ดี การที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกาบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แม้การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวจะยังต้องคำนึงถึงบริบทของการพัฒนาด้วยก็ตาม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็สะท้อนถึงการพัฒนาแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีการตีความขอบเขตของสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางให้ครอบคลุมการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วย อันทำให้สามารถนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

2) ปฏิญญาริโอกับบทบาทด้านสิทธิเชิงกระบวนการ

เมื่อแนวคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากรัฐต่างๆในการประชุมที่กรุงสตอกโฮล์ม ทำให้นักวิชาการจำนวนหนึ่งหันมาพิจารณาการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมผ่านทางสิทธิเชิงกระบวนการ โดยปฏิญญาริโอในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นตราสารประเภท Soft Law ที่เกิดขึ้นภายหลังปฏิญญาสตอกโฮล์ม ได้รับรองสิทธิเชิงกระบวนการเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในฐานะเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหาได้ โดยใน Principle 10 ของปฏิญญาดังกล่าว ได้บัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการไว้อย่างชัดเจน ทั้งสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิเชิงกระบวนการภายใต้ปฏิญญาริโอ 3 ประเภทดังกล่าว เป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้มีการรับรองไว้แล้วในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ตาม มาตรา 19 และสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน ตาม มาตรา 21 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights)

ทั้งนี้ สิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่บัญญัติไว้ในกฎหมายระดับระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายระดับภูมิภาคในบริบทที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ กันของสามภูมิภาคด้วย ดังนี้

² อนุสัญญา (Convention) และพิธีสาร (Protocol) ต่างมีสถานะเป็นสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศ โดยอนุสัญญาจะเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่กำหนดกรอบหลัก (Framework) หรือพันธกรณี (Obligations / Commitments) ไว้อย่างเป็นทางการและเป็นลายลักษณ์อักษร (แตกต่างจากจารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไประหว่างประเทศ) ส่วนพิธีสารจะเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นภายหลังอนุสัญญา โดยจะมีเนื้อหาเป็นการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมจากอนุสัญญา

(โปรดดู United Nations (2016). United Nations Treaty Collection. *Definitions* [Online]. Available from https://treaties.un.org/Pages/overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml)

■ ภูมิภาคยุโรป

ภูมิภาคยุโรปให้การสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการไว้ แต่เป็นการบัญญัติรับรองสิทธิเชิงกระบวนการแบบทั่วไป โดยมีได้เจาะจงว่าเป็นสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Right to Information) ภายใต้ มาตรา 10 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม (Right to a Fair Trial) ภายใต้ มาตรา 6 เป็นต้น ทั้งนี้ ในคดี *Bladet Tromso v. Norway* ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้นำเอาสิทธิเชิงกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในบริบทที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยตัดสินว่าการที่ประเทศนอร์เวย์ตัดสินให้การรายงานข่าวการล่าแมวน้ำของหนังสือพิมพ์เป็นความผิดฐานหมิ่นประมาทนั้น เป็นการละเมิดสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารตาม มาตรา 10 และในคดี *Zander v. Sweden* ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้ตัดสินว่าการที่ผู้ร้องไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายจากภัยอันอาจเกิดขึ้นจากการปนเปื้อนของแหล่งน้ำชุมชนนั้น เป็นการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนตาม มาตรา 6

นอกจากนี้ ประชาคมยุโรป (European Community) ได้ให้การสนับสนุนและลงนามรับรองอนุสัญญาว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม หรืออนุสัญญาอาร์ฮัส (Aarhus Convention) ในปี ค.ศ. 1998 ต่อมา ประชาคมยุโรปยังได้ออกคำสั่ง (Directive) เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาอีก 2 ฉบับ ได้แก่ Council Directive 85/337 เกี่ยวกับการประเมินผลกระทบของโครงการสาธารณะหรือโครงการเอกชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และ Council Directive 90/313 เกี่ยวกับเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้มีการแก้ไขในปี ค.ศ. 2003 โดย Council Directive 2003/4 ภายหลังจากที่ประชาคมยุโรปได้ลงนามรับรองอนุสัญญาอาร์ฮัส

■ ภูมิภาคอเมริกา

ภูมิภาคอเมริกาให้การสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารภายใต้ มาตรา 13 สิทธิในการมีส่วนร่วมของสาธารณชนภายใต้ มาตรา 23 เป็นต้น แม้สิทธิดังกล่าวจะเป็นสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป และไม่ได้ระบุถึงความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ แต่ในรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศเอกวาดอร์ (Report on the Situation of Human Rights in Ecuador) ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้สะท้อนแนวคิดเรื่องความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามปฏิญญาสตอกโฮล์ม และได้ระบุว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น มีสาเหตุประการหนึ่งมาจากการบริหารจัดการของรัฐ และในการรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น บุคคลต่างๆ ต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิเชิงกระบวนการจึงมีความจำเป็นต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

■ ภูมิภาคแอฟริกา

ภูมิภาคแอฟริกาให้การสนับสนุนสิทธิเชิงกระบวนการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยได้จัดทำ The Banjul Charter ซึ่งรับรองสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการไว้ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ภายใต้ มาตรา 9 สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้ มาตรา 13 และสิทธิในการได้รับการเยียวยาความ

เสียหาย ภายใต้ มาตรา 7 เป็นต้น ในปัจจุบันยังไม่มีข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน หรือศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกา นำเอาสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการเหล่านี้มาปรับใช้

3) ปฏิญญาริโอเกี่ยวกับบทบาทด้านสิทธิของชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples)

ชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples) เป็นกลุ่มคนซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่พึ่งพาใกล้ชิดและเป็นมิตรกับธรรมชาติ บทบาทและองค์ความรู้ของชนพื้นเมืองจึงมีความสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งปฏิญญาริโอได้ตระหนักถึงความสำคัญของชนพื้นเมือง โดย Principle 22 ของปฏิญญาดังกล่าวระบุว่า ชนพื้นเมืองมีบทบาทสำคัญในการจัดการและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีองค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ รัฐจึงควรอนุญาตให้ชนพื้นเมืองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) แม้ปฏิญญาริโอจะเป็นตราสาร Soft Law ซึ่งไม่ก่อให้เกิดพันธกรณีแก่รัฐในการต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ Soft Law ก็มีผลในฐานะที่เป็นตัวสะท้อนแนวคิด เป็นข้อเสนอแนะให้รัฐพึงตระหนักและปรับใช้ ตลอดจนสร้างความตระหนักร่วมกันในการเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและคุณภาพในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานที่จะนำมาสู่พัฒนาการทางแนวคิดในการปรับใช้กลไกทางสิทธิมนุษยชนเข้ากับบริบททางสิ่งแวดล้อม และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองหรือจัดการสิ่งแวดล้อมได้ในหลายกรณี

นอกจากปฏิญญาริโอแล้ว ยังมีกติการะหว่างประเทศอื่นและองค์กรที่คุ้มครองสิทธิของชนพื้นเมืองไว้ด้วย เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) มาตรา 27 ได้รับรองสิทธิของชนพื้นเมืองในฐานะมนุษย์ เช่นเดียวกับกับคนชาติของรัฐต่างๆ โดยสิทธิมนุษยชนของชนพื้นเมืองที่ได้นำมาใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม คือ สิทธิในชีวิตทางวัฒนธรรม (Right to Cultural Life) โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Human Rights Committee) ได้ตีความขอบเขตของสิทธิในชีวิตทางวัฒนธรรมดังกล่าวไว้อย่างกว้าง กล่าวคือ หมายรวมถึงการมีสิทธิในวิถีชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งรัฐควรต้องมีมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองและเสริมสร้างให้ชนพื้นเมืองดังกล่าวได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน นอกจากนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติยังได้นำ มาตรา 27 มาปรับใช้ในข้อพิพาททางสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เพื่อคุ้มครองสิทธิของชนพื้นเมืองในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติด้วย

ในระดับภูมิภาค ภูมิภาคที่ได้วางหลักในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้เพื่อเชื่อมโยงกับสิทธิของชนพื้นเมืองในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ภูมิภาคอเมริกา แม้ว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา (American Convention on Human Rights) จะไม่มีบทบัญญัติใดระบุพันธกรณีต่อชนพื้นเมืองไว้โดยตรงก็ตาม แต่องค์กรสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้วางหลักเป็นบรรทัดฐานไว้ในคดี Mary and Carrie Dann v. United States ว่ารัฐต้องเคารพสิทธิของชนพื้นเมืองในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ และต้องให้ชนพื้นเมืองสามารถกระทำการเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาได้นำเอาสิทธิมนุษยชนทั่วไปมาปรับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของชนพื้นเมืองในคดี Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua โดยนำเอาสิทธิในทรัพย์สิน (Right to Property) ตาม มาตรา 21 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา และสิทธิในสุขภาพและความเป็นอยู่ (Right to Health and

Well-Being) ตลอดจนสิทธิในวัฒนธรรม ภายใต้ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์แห่งอเมริกา (American Declaration of the Rights and Duties of Man) มาปรับใช้ด้วย

2.1.4 อนุสัญญาต่างๆ ในฐานะ Hard Law ทั้งที่ประเทศไทยเป็นและไม่เป็นภาคี ที่มีประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอมีฐานะเป็นเพียงตราสาร Soft Law และไม่มีการกำหนดพันธกรณีสำหรับรัฐภาคี แต่ปฏิญญาทั้งสองฉบับก็มีบทบาทสำคัญและเป็นรากฐานของกรอบแนวคิดในการพัฒนามาเป็นอนุสัญญาต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีฐานะเป็น Hard Law สำหรับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในระดับกติกาสากลระหว่างประเทศ ปัจจุบันยังไม่มีสนธิสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ มีแต่เพียงความตกลงในระดับภูมิภาคที่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง กล่าวคือ กฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน และพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social, and Cultural Rights)

ทั้งนี้ หากพิจารณาประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อม จะพบว่าอนุสัญญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะรับเอาหลักการในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมาจากปฏิญญาสตอกโฮล์มและปฏิญญาริโอ โดยยังไม่มี การรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาไว้โดยตรง และแม้ว่าอนุสัญญาต่างๆ จะมีฐานะเป็น Hard Law ซึ่งมีการกำหนดพันธกรณีให้แก่รัฐภาคี แต่ประเด็นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือสิทธิของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะบัญญัติไว้เพียงในลักษณะของหลักการ และมีปรากฏอยู่ในส่วนอารัมภบท (Preamble) มากกว่าที่จะมีการกำหนดเป็นพันธกรณีให้รัฐภาคีในอันที่จะต้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเนื่องจากมีความสำคัญหรือมีความเชื่อมโยงกับสิทธิของมนุษย์

ตัวอย่างของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat (Ramsar Convention)
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)
- Convention on Biological Diversity
- Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (London Convention)
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)
- Convention on Biological Diversity
- Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)

2.2 ประเด็นที่ยังมีข้อถกเถียงในทางวิชาการ

2.2.1 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ

ในอดีต กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (International Human Rights Law) กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (International Environmental Law) มีพัฒนาการไปคนละแนวทาง แยกจากกันเป็นอิสระ แนวคิดที่กฎหมายระหว่างประเทศทั้งสองประเภทนี้เริ่มจะมาบรรจบผสานกันเกิดขึ้นชัดเจนเมื่อปี ค.ศ. 1972 ในปฏิญญาสตอกโฮล์มซึ่งระบุว่า “การคุ้มครองและการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เป็นประเด็นสำคัญซึ่งจะสร้างความกินดีอยู่ดีของปวงชน” ซึ่งทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมีแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนปรากฏอยู่ด้วยครั้งแรก และเริ่มปรากฏชัดเจนต่อมาในตราสารระหว่างประเทศทั้งตราสารที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศระดับภูมิภาค และตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนช่วงที่สามที่ปัจจุบันยังขาดการยอมรับจากบางประเทศในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ข้อถกเถียงว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่นั้น เป็นการถกเถียงระหว่าง 2 ฝ่าย ฝ่ายแรกเป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาแถบทวีปแอฟริกาและอเมริกาใต้ ที่เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ เหตุผลของฝ่ายนี้ คือ ทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์มีท่าเลอยู่ในประเทศกำลังพัฒนามากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้ประเทศพัฒนาแล้วมาใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ให้หมดไป จึงควรสถาปนาสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นสิทธิมนุษยชน เพื่อใช้อ้างกับประเทศพัฒนาแล้วในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเรียกร้องให้คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับสิทธิในการพัฒนาที่ประเทศพัฒนาแล้วจะต้องช่วยเหลือรับผิดชอบการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาด้วย ในขณะที่ฝ่ายที่สองซึ่งเป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมมิใช่สิทธิมนุษยชน แทนที่จะสถาปนาสิทธิมนุษยชนประเภทใหม่ ควรนำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้มากกว่า

การยอมรับหรือไม่ยอมรับสิทธิดังกล่าวในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี คือ ทำให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมกลายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่อยู่เหนือกฎหมายระดับพระราชบัญญัติและทำให้ศักดิ์ในทางกฎหมายเทียบเท่ารัฐธรรมนูญของประเทศ กฎหมายใดๆ ที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามย่อมต้องถูกลบล้างหรือยกเลิกเพิกถอน ข้อเสีย คือ หากมีการอ้างต่อรัฐเพื่อให้คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม รัฐย่อมมีค่าใช้จ่ายจำนวนมหาศาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และการรักษาสมดุลระหว่างผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของสาธารณชนกับผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมย่อมมีความยาก

2.2.2 สิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right) หรือเป็นเพียงสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล (Individual Right)

ข้อพิจารณาในประเด็นนี้ อาจแยกออกเป็น 2 ประเด็นย่อย ดังนี้

2.2.2.1 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

ในระยะเริ่มแรกของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน นักสิทธิมนุษยชนให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันพึงมีพึงได้ตั้งแต่เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมา ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล (Individual Right) เพียงคนเดียว กล่าวคือ การละเมิดสิทธินั้นส่งผลต่อบุคคลเพียงคนเดียว เช่น การเลือกปฏิบัติต่อเชื้อชาติ เพศ อายุ ศาสนา ภาษา สถานการณ์แต่งงาน เหล่านี้จะเป็นเพียงการละเมิดต่อสิทธิของมนุษย์ผู้นั้นเพียงคนเดียว แนวคิดของลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) จึงเห็นว่าสิทธิมนุษยชนต้องมาจากสิทธิของปัจเจกบุคคลซึ่งติดตัวมากับมนุษย์ทุกคน มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ผู้นั้นได้เกิดขึ้นมาและเข้าไปอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ดังนั้น ปัจเจกบุคคลเท่านั้นที่จะเป็นผู้ถือสิทธิ กลุ่มหรือสมาคมที่ปัจเจกบุคคลเข้าไปอยู่ร่วมเป็นสมาชิกด้วยไม่อาจเป็นผู้ถือสิทธิมนุษยชนได้ เพราะสิทธิมนุษยชนมาจาก “ศีลธรรม” ของมนุษย์ซึ่งติดตัวมาแต่เกิด

ในระยะต่อมา เริ่มมีการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และวัฒนธรรม (Culture) ขึ้น มีการรับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในปีค.ศ. 1966 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) โดยในมาตรา 1 ใช้คำว่า “All peoples have the right of self-determination...” ซึ่งสามารถตีความคำว่า “All peoples” ได้ว่าหมายถึง “กลุ่มบุคคล” เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา ทรสารระหว่างประเทศที่มุ่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างใด ๆ มักจะใช้คำว่า “everyone” เช่น มาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ใช้คำว่า “Everyone has the right to life...” หรือมาตรา 8 ใช้คำว่า “Everyone has the right to an effective remedy...” ซึ่งคำว่า “everyone” ในภาษาอังกฤษเป็นเอกพจน์ใช้กับคนๆ เดียว ในขณะที่คำว่า “people” เป็นพหูพจน์ใช้กับหลายๆ คนหรือหลายๆ กลุ่มคน

จากลักษณะการใช้ถ้อยคำดังกล่าว ทำให้เห็นเจตนารมณ์ของตราสารระหว่างประเทศว่ามุ่งหมายความถึง “สิทธิของกลุ่มคน” มากกว่า “สิทธิของปัจเจกบุคคล” ทำให้นักกฎหมายและนักสิทธิมนุษยชนเริ่มยอมรับกันมากขึ้นว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไม่เพียงแต่จะต้องคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถคุ้มครองสิทธิร่วมกันของปัจเจกบุคคลหลายคนได้ด้วย และได้มีการพัฒนาไปสู่การคุ้มครองสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง (Right of Indigenous Peoples) ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่มต่อไป

2.2.2.2 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี

นอกจากการโต้แย้งกันว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) เป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศหรือไม่แล้ว ปัญหาที่มีการโต้แย้งกันอีกเรื่องหนึ่งก็คือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล (Individual Right) หรือเป็นสิทธิร่วมกันของกลุ่ม (Collective Right) เนื่องจากผลกระทบของสิ่งแวดล้อมนั้นมีวงกว้าง มิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อมนุษย์แค่เพียงคนเดียวเสมอไป ลักษณะของสิทธิในสิ่งแวดล้อมปะปนไปด้วยสิทธิร่วมกันของมนุษยชาติด้วย การถูกละเมิดสิทธิจึงมีโอกาสเป็นไปได้ทั้งถูกละเมิดสิทธิเพียงคนเดียว หรือถูกละเมิดสิทธิเป็นกลุ่มบุคคล

ปัจจุบัน ยังคงมีความเห็นที่แตกต่างกันในสังคมระหว่างประเทศ ทั้งแนวคิดทางวิชาการและตราสารระหว่างประเทศที่ปรากฏในระดับภูมิภาคต่างๆ ที่ยังไม่ลงรอยกันระหว่างการเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลหรือสิทธิเชิงกลุ่มของสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยประเทศในแถบทวีปแอฟริกา มีแนวคิดที่ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม ส่วนประเทศในแถบอเมริกาใต้ แม้จะมีความพยายามในการนำสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการคุ้มครองบุคคลประหนึ่งเป็นสิทธิมนุษยชน แต่ก็ยังมีความเห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมากกว่าสิทธิเชิงกลุ่ม ข้อถกเถียงในเรื่องดังกล่าวต่างมีเหตุผลสนับสนุนแตกต่างกัน ดังนี้

■ เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม

เหตุผลของฝ่ายที่เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิร่วมกันของประชาชน (As Collective Right) มองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับสิทธิในการพัฒนา (Right to Development) เพราะสิทธิในการได้รับการพัฒนาเป็นความจำเป็นของกลุ่มคนที่ด้อยพัฒนา และต้องมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี ทัดเทียม หรือเทียบเท่ากับมนุษย์ในกลุ่มอื่นๆ ที่ได้รับการพัฒนาในระดับที่ได้มาตรฐานระหว่างประเทศอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิในการพัฒนาจะมีลักษณะของสิทธิเชิงกลุ่มที่เห็นได้ชัดเจน ดังนั้น เมื่อนำเอาสิทธิในการพัฒนาเข้ามาพิจารณาร่วมกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงทำให้อิทธิพลของความเป็นสิทธิร่วมกัน (Collective Right) ของสิทธิในการพัฒนาเข้ามามีบทบาทต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก จึงถือว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้เป็นสิทธิของ “กลุ่มประชาชน” ที่ควรได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา

แนวคิดนี้เห็นได้ชัดเจนมากในภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎบัตรแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชน โดยมีเหตุผลสนับสนุนความเป็นสิทธิเชิงกลุ่มในประเด็นต่อไปนี้

1) ชื่อของกฎบัตรใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน (Human Rights) และสิทธิของประชาชน (Peoples Rights)” ซึ่งการใช้ถ้อยคำทั้งสองคำมีความหมายอยู่ในตัวว่ากฎบัตรนี้ประสงค์คุ้มครองทั้งสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล ดังจะเห็นได้จากคำว่า Human Rights และสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชน ดังจะเห็นได้จากคำว่า Peoples Rights

2) มาตรา 24 แห่งกฎบัตรฯ ใช้คำว่า “ประชาชนทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เหมาะสมต่อการพัฒนา (All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.)”

3) ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ตามกฎบัตรฯ ฉบับนี้ เช่น มาตรา 3 มาตรา 5-9 จะระบุว่า “ปัจเจกบุคคลทุกคนมีสิทธิ... (Every individual shall have the right to...)” แสดงให้เห็นแนวคิดในการแบ่งแยกประเภทของการคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลกับสิทธิเชิงกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจน โดยสิทธิในสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้เป็นสิทธิเชิงกลุ่ม

■ เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล

ฝ่ายที่เห็นว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล (As Individual Right) เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิปัจเจกชนนิยม โดยมองว่าสิทธิที่บุคคลจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น ผู้ถือสิทธิก็คือบุคคลหนึ่งๆ โดยมีความเป็นไปได้ว่า อาจมีบุคคลหลายๆ คนที่ต้องถูกกระทบสิทธิ แต่ก็อาจแยกพิจารณาได้ว่าบุคคลคนใดถูกกระทบสิทธิมากน้อยเพียงใดได้ เช่น ผู้ที่อยู่ใกล้แหล่งมลพิษมากที่สุดย่อมต้องถูกกระทบสิทธิหรือได้รับผลร้ายมากที่สุด แต่ถ้าไปพิจารณาว่าประชาชนทั้งหมดถูกกระทบสิทธิร่วมกัน จะส่งผลให้ผู้ที่เสียหายมากไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้น แนวคิดนี้จึงเห็นว่า ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ถือสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ใช่กลุ่มของประชาชนที่จะเป็นผู้ถือสิทธิ

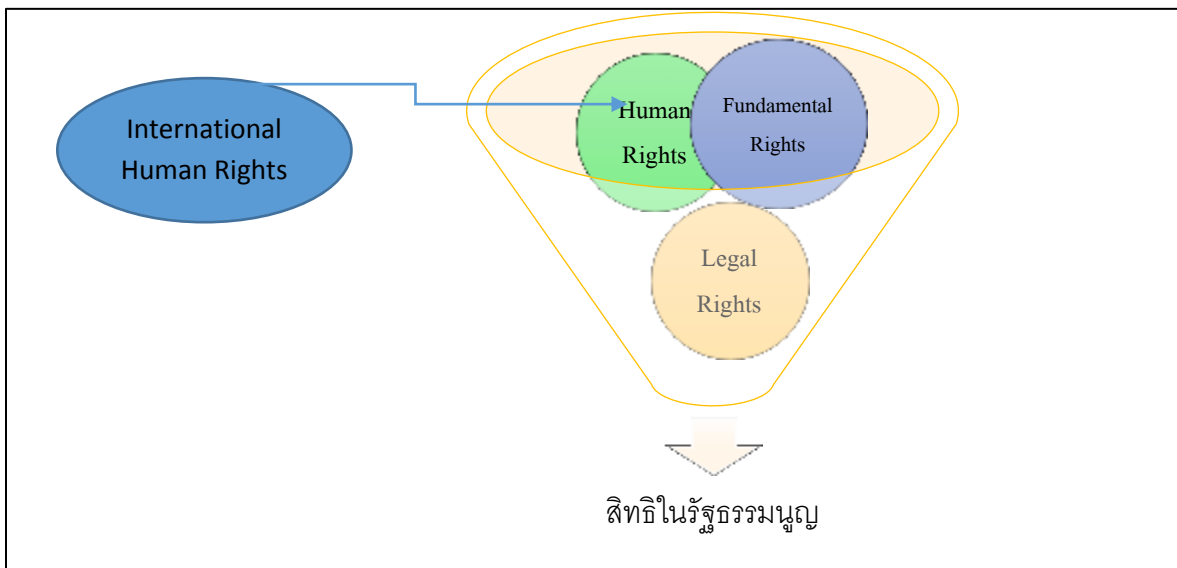
ตราสารระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของปัจเจกบุคคล ฉบับแรกๆ ได้แก่ หลักการข้อ 1 แห่งปฏิญญาสตอกโฮล์ม ดังปรากฏถ้อยคำภาษาอังกฤษต่อไปนี้ “*Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being..*” จะเห็นได้ว่า ปฏิญญานี้ใช้คำว่า “มนุษย์ (Man)” ซึ่งหมายถึงคนๆ หนึ่งหรือปัจเจกบุคคลนั่นเอง นอกจากนี้ กลุ่มประเทศในยุโรปและอเมริกาใต้ที่ยอมรับว่ามนุษย์มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ต่างก็รับเอาแนวคิดของปัจเจกชนนิยมมาบัญญัติในตราสารระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

ดังจะเห็นได้จาก อนุสัญญาอารยธรรมของภูมิภาคยุโรป ปรากฏถ้อยคำใน มาตรา 1 ดังนี้ “*In order to contribute to the protection of the right of every person of present and future generations to live in an environment adequate to his or her health and well-being...*” ในขณะที่ พิธีสารเพิ่มเติมแห่งอนุสัญญาอเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในขอบเขตของสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของภูมิภาคอเมริกาใต้ ปรากฏถ้อยคำใน มาตรา 11 ดังนี้ “*Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services*” จะเห็นได้ว่าตราสารระหว่างประเทศระดับภูมิภาคทั้งสองฉบับ ใช้คำว่า “Everyone” และ “Every Person” ซึ่งมุ่งหมายว่าเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมากกว่าเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม

2.2.3 การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาสู่การเป็นสิทธิในรัฐธรรมนูญ: กรณีของสิทธิในสิ่งแวดล้อม

สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิที่มีศักดิ์ทางกฎหมายเสมอรัฐธรรมนุญของแต่ละประเทศสามารถใช้บังคับได้กับคนทุกคนเป็นการทั่วไป แม้ตัวบทรัฐธรรมนุญในสมัยหนึ่งๆ อาจไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนสิทธิใดสิทธิหนึ่งหรือหลายสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐนั้นๆ จะไม่ต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพราะสิทธิมนุษยชนมักจะปรากฏอยู่ในกฎเกณฑ์พื้นฐานของรัฐธรรมนุญ หรือจารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ³ รูปแบบหนึ่งที่รัฐต่างๆ จะต้องคำนึงถึงเช่นเดียวกัน เนื่องจากการยอมรับเกี่ยวกับความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน ทำให้รัฐทุกรัฐจึงต้องมีหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศที่จะต้องให้ความคุ้มครอง เคารพ และเติมเต็มสิทธิมนุษยชนในอาณาเขตของประเทศตนไม่ว่าคนๆ นั้นจะเป็นคนชาติของรัฐใดก็ตาม ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงอาจปรากฏหรือไม่ปรากฏอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนุญของประเทศใดๆ ก็ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นๆ จะไม่มีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามหากไม่มีการบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว หน่วยงานภายในของรัฐที่มีหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนอาจเกิดความไม่แน่นอนในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้

สำหรับ สิทธิทางรัฐธรรมนูญหรือสิทธิในรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) นั้น มีความหมายอย่างกว้าง โดยครอบคลุมถึงสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิที่มีใช้สิทธิมนุษยชนอยู่ด้วย เช่น สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) และสิทธิตามกฎหมาย (Legal Rights) เป็นต้น (โปรดดูแผนภาพข้างล่าง) ตัวอย่างของสิทธิที่บัญญัติอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญ แต่มิได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเป็นสิทธิ

มนุษยชน เช่น

☞ เอกสิทธิและความคุ้มกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการไม่ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างสมัยประชุมสภา - สิทธิเช่นนี้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของบุคคลที่บางรัฐอาจบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญแต่มิใช่สิทธิมนุษยชน

³ ในทางวิชาการ คำว่า “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” กับคำว่า “รัฐธรรมนูญ” มีความแตกต่างกันอยู่มาก โดยคำว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นคำที่มีความหมายกว้าง รวมเอาตัวบทรัฐธรรมนูญในแต่ละยุคแต่ละสมัย กฎเกณฑ์พื้นฐานของรัฐธรรมนุญ (Ground Norms) จารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญทั้งหลาย รวมถึงกฎมณเฑียรบาลที่มีค่าบังคับเทียบเท่ารัฐธรรมนูญอยู่ด้วย เป็นต้น ส่วนคำว่ารัฐธรรมนูญหมายความถึงตัวบทรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับ ณ ขณะนั้นๆ แต่เพียงอย่างเดียว

☞ สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับปริญญาตรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย - สิทธินี้อาจถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) ตามรัฐธรรมนูญได้ แต่อาจไม่ใช่สิทธิมนุษยชน เนื่องจากสิทธิมนุษยชนคำนึงถึงเพียงว่ารัฐจะต้องคุ้มครองสิทธิในการได้รับการศึกษาที่จำเป็นของมนุษย์แต่ไม่ได้ระบุว่าไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย การที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นสิ่งที่ยุทธธรรมบัญญัติรับรองเพิ่มเติม จึงไม่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอาจคุ้มครองเฉพาะคนไทยเท่านั้นก็ได้ ไม่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนหากชาวต่างชาติในประเทศไทยอ้างสิทธินี้ต่อรัฐ เป็นต้น

☞ สิทธิในสิ่งแวดล้อม - ไม่ใช่ว่าประเทศใดประเทศหนึ่งจะกล่าวอ้างว่าเป็นสิทธิมนุษยชนได้เลย เพราะสิทธิมนุษยชนต้องมีความเป็นสากล โดยได้รับการยอมรับจากนานาประเทศโดยพร้อมเพรียงกัน ดังเช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ สิทธิความเป็นส่วนตัว ฯลฯ แต่ในปัจจุบัน สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่าเป็นสิทธิมนุษยชน ดังนั้น คงต้องรอให้มีพัฒนาการต่อไปในอนาคตเสียก่อน ต่อเมื่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับอย่างเป็นสากลว่าเป็นสิทธิมนุษยชนแล้ว เมื่อนั้น การแปรรูปให้เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญก็สามารถดำเนินการได้เช่นเดียวกันกับสิทธิมนุษยชนทั่วไป หากประเทศไทยจะรับเอาสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งๆที่สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนนั้น ก็สามารถทำได้ เพียงแต่การกระทำดังกล่าวมีผลเป็นเพียงการรับรองคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) เท่านั้น ไม่ทำให้กลายเป็นสิทธิมนุษยชนไปด้วย

อนึ่ง สิทธิที่บัญญัติอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญอาจมีระดับของการได้รับการคุ้มครองที่แตกต่างกัน ดังนี้

■ สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights)

ลักษณะของสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญนั้น มักรวมเอาสิทธิมนุษยชนเข้าไปด้วย โดยถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนภายในประเทศว่าควรได้รับสิทธิใดๆ บ้าง ในบางทฤษฎีถือว่าสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานไม่อาจมีตัวบทรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ มายกเลิกเพิกถอนสิทธิดังกล่าวออกไปได้ และไม่มีผลจำเป็นต้องบัญญัติไว้ในตัวบทรัฐธรรมนูญทั้งหมด เนื่องจากเป็นสิ่งที่พื้นฐานที่รัฐจำเป็นต้องคุ้มครอง และถือว่าสิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นได้รับการรับรองทำนองเดียวกันกับจารีตประเพณีในรัฐธรรมนูญ หากประเทศไทยจะรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจน เนื่องจากหากไม่ระบุให้ชัดเจนอาจกลายเป็นเพียงสิทธิทางกฎหมายรัฐธรรมนูญที่อาจยกเลิกเพิกถอนโดยตัวบทรัฐธรรมนูญที่ออกมาแก้ไขในภายหลังได้

■ สิทธิทางกฎหมาย (Legal Rights)

ลักษณะของสิทธิทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญนั้น มักจะมีลักษณะเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้เป็นการเฉพาะ ไม่ใช่สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน และสิทธินี้อาจยกเลิกเพิกถอนได้โดยตัวบทรัฐธรรมนูญที่ออกมาแก้ไขเพิ่มเติมในภายหลัง ความมุ่งหมายของการรับรองสิทธินี้ไว้ในรัฐธรรมนูญก็เพื่อมิให้รัฐออกกฎหมายมายกเลิกเพิกถอนสิทธิ หรือละเมิดสิทธินั้นเอง แต่มิได้มีความประสงค์จะให้สิทธินี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น เอกสิทธิของ สส. หรือ สว. ในสมัยประชุมรัฐสภา หรือสิทธิในการได้รับการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอกโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น หากประเทศไทยรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญในลักษณะนี้ย่อมหมายความว่าสิทธินี้สามารถยกเลิกเพิกถอนได้ในภายหลังด้วย

ดังนั้น การวิเคราะห์ว่าสิทธิต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทรัฐธรรมนูญนั้นเป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศที่มีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

อย่างมาก เนื่องจากองค์กรที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องคุ้มครองเฉพาะสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชนอันเป็นสากลและมีค่าบังคับเทียบเท่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากองค์กรดังกล่าวนำสิทธิที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแต่มีใช้สิทธิมนุษยชนมาคุ้มครองประชาชนด้วยก็เท่ากับว่า องค์กรนั้นทำหน้าที่เกินขอบอำนาจที่กฎหมายบัญญัติไว้

การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น รัฐต่างๆ มีแนวทางในการแปรรูปหลายประการ เช่น การนำสิทธิมนุษยชนไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยส่วนใหญ่ การบัญญัติให้คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภาพกว้างๆ โดยให้นำกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับ หรือการบัญญัติในกฎหมายอื่น เช่น Bill of Rights ของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ดังนั้น การแปรรูปสิทธิมนุษยชนมาเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงกระทำได้หลายแนวทางตามแนวคิดทางรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ

2.2.4 กลุ่มคนหรือชุมชนกับการเป็นผู้ทรงสิทธิมนุษยชน: กรณีของสิทธิชุมชน

แต่เดิมนักวิชาการเห็นว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่มีมาตั้งแต่เกิด มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วย่อมถือว่าต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐทุกรัฐในโลกเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในการแสดงออก การเคลื่อนไหว การไม่เลือกปฏิบัติด้านเชื้อชาติ สีดวง เป็นต้น จะเห็นว่าสิทธิหรือเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิทธิที่มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิอ้างเพื่อใช้ยันกับรัฐใดๆ ให้คุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของตนได้เมื่อถูกละเมิดสิทธิ

ในเวลาต่อมา จึงมีการนำแนวคิดของสิทธิเชิงกลุ่มที่ปรากฏอยู่ใน มาตรา 1 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมไปใช้คุ้มครองชนพื้นเมือง (Indigenous People's Rights) และเมื่อสิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามได้มีการกล่าวถึงสิทธิร่วมกัน (Collective Right) ประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการพัฒนา สิทธิในสันติภาพ หรือแนวคิด Solidarity Right เกิดขึ้นมา จึงทำให้สิทธิชุมชน (Community Right) ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเช่นกัน

สิทธิชุมชนพื้นเมืองได้ปรากฏชัดเจนเมื่อปี ค.ศ. 2007 ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมือง มี 143 ประเทศลงคะแนนให้การรับรองปฏิญญาดังนี้ โดยปฏิญญาดังนี้สร้างความชัดเจนถึงสิทธิของชนพื้นเมืองมากยิ่งขึ้นมีทั้งสิทธิที่เป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Right) และสิทธิเชิงปัจเจก (Individual Rights) ทั้งนี้ สิทธิเชิงกลุ่มมีจำนวนประมาณ 30 มาตรา ในขณะที่สิทธิเชิงปัจเจกบุคคลมีเพียง 7 มาตรา แสดงให้เห็นว่าแนวโน้มของสิทธิชุมชนนั้นมีความเป็นสิทธิเชิงกลุ่มค่อนข้างมากกว่าสิทธิเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนพื้นเมือง จะเห็นได้ว่าเป็นสิทธิเชิงกลุ่มเสียส่วนใหญ่ รวมถึงสิทธิในปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม พื้นที่ แล่งน้ำ ยารักษาโรค ทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิเชิงกระบวนการ การมีส่วนร่วม สิทธิในร่วมการตัดสินใจ หรือสิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารต่างเป็นสิทธิเชิงกลุ่มทั้งสิ้น ส่วนสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลนั้นหากพิจารณาให้ดีแล้วจะไม่มีแตกต่างจากสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ สิทธิในการศึกษา เป็นต้น

ขณะที่สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเท่าที่ผ่านมา มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่าเป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล ยังไม่ไปไกลถึงสิทธิเชิงกลุ่ม ซึ่งแตกต่างจากปฏิญญาสากลฉบับนี้ ทำให้การคุ้มครองสิทธิชุมชนในประเทศไทยมีความแตกต่างออกไปและมีข้อจำกัดในการคุ้มครองมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า สิทธิมนุษยชนในช่วงที่สามซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม ได้รับการถกเถียงในวงวิชาการอย่างกว้างขวางและยังไม่มีมติที่ยุติว่า สมควรได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชน หรือ

ควรเป็นเพียงสิทธิที่แนะนำให้รัฐบัญญัติกฎหมายคุ้มครองไว้เทียบเท่าสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) แต่ไม่ถึงขั้นเป็นสิทธิมนุษยชนอันเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอย่างเป็นเอกฉันท์

บทที่ 3 การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค

3.1 การบังคับสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรป

3.1.1 อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)

อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ค.ศ. 1950 เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศระดับภูมิภาคยุโรปที่สภายุโรปได้จัดทำขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในยุโรป โดยรับแนวความคิดมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองและพัฒนาสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยถือว่าเป็นอนุสัญญาที่มีลักษณะเหนือรัฐ (Supra-national) ที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไป กล่าวคือ ยอมรับให้ปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องสิทธิด้วยตนเองได้ เพราะโดยปกติแล้ว จะต้องร้องขอผ่านรัฐที่ตนสังกัดหรือมีสัญชาติ เพื่อให้รัฐเป็นตัวแทนในการฟ้องร้องหรือเรียกร้องเอาค่าปรับอื่นๆ อนุสัญญานี้ได้ปรับปรุงแก้ไขโดยพิธีสารถึงฉบับที่ 14 ค.ศ. 2010 มีเนื้อหาทั้งสิ้น 59 มาตรา แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สิทธิและเสรีภาพ ส่วนที่ 2 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และส่วนที่ 3 บทบัญญัติเบ็ดเตล็ด

3.1.2 ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights)

ทวีปยุโรปมีศาลที่มีลักษณะเหนือรัฐ (Supra-National) ซึ่งคำพิพากษาของศาลจะอยู่เหนือกฎหมายภายในของรัฐ เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว หากคำพิพากษาแตกต่างจากกฎหมายภายในของรัฐคู่กรณี รัฐคู่กรณีจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายของตนให้สอดคล้องกับคำพิพากษาของศาล มีทั้งหมด 2 ศาลด้วยกัน ได้แก่ 1) ศาลยุติธรรมแห่งยุโรป (European Court of Justice) ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (Court of Justice of the European Union: CJEU) ซึ่งจะรับวินิจฉัยคดีตามสนธิสัญญาจัดตั้งสหภาพยุโรปและต้องเป็นคดีที่พิพาทกันภายในรัฐภาคีสหภาพยุโรปเท่านั้น โดยศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปจะไม่รับวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน เว้นแต่คดีที่กระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาจัดตั้งสหภาพยุโรป ศาลยังมีอำนาจยับยั้งขึ้นวินิจฉัยได้ และ 2) ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court of Human Rights) ซึ่งเป็นศาลที่รับวินิจฉัยคดีสิทธิมนุษยชนในยุโรปเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการศึกษาคดีต่างๆ จึงต้องศึกษาศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปเป็นหลัก

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1959 ตามมาตรา 19 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ปัจจุบัน มีเขตอำนาจครอบคลุม 47 ประเทศสมาชิกในทวีปยุโรป (ครอบคลุมทั้งประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป 28 ประเทศ และประเทศในทวีปยุโรปอีก 19 ประเทศ) การคัดเลือกผู้พิพากษาตามพิธีสาร ฉบับที่ 14 ค.ศ. 2010 ซึ่งเป็นฉบับแก้ไขล่าสุดที่ใช้บังคับอยู่ ณ ปัจจุบัน กำหนดให้ผู้พิพากษาจะต้องได้รับการคัดเลือกจากคณะมนตรีของที่ประชุมสมัชชารัฐสภาแห่งคณะมนตรียุโรป (Parliamentary Assembly of the Council of Europe) โดยผู้พิพากษาจะได้รับการเสนอชื่อจากรัฐสมาชิกละ 3 คน เมื่อโหวตแล้วจะเหลือเพียง 1 คนของแต่ละรัฐ ผู้พิพากษาแต่ละคนอยู่ในตำแหน่งวาระ 9 ปี เท่านั้นไม่สามารถต่ออายุได้ (แต่เดิมวาระจะมีกำหนด 6 ปี แต่ผู้พิพากษาสามารถกลับเข้ามาเป็นผู้พิพากษาได้อีกวาระหนึ่ง) ในการพิจารณาพิพากษาคดีความจะใช้ผู้พิพากษา 3 คน หากความเห็นไม่สอดคล้องกันให้ใช้คะแนนเสียง 2 ใน 3 ในการตัดสินคดีความ หากมีประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกันระหว่างองค์คณะ หรือเป็น

ประเด็นที่มีปัญหาร้ายแรง ผู้พิพากษาคนหนึ่งอาจนำประเด็นดังกล่าวไปเข้าสู่ที่ประชุมเล็ก (Chambers) มีผู้พิพากษาจำนวน 7 คน หรือที่ประชุมใหญ่ (Grand Chamber) มีผู้พิพากษาจำนวน 17 คนเพื่อหาข้อยุติตามแต่กรณี

เขตอำนาจของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป จะต้องเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนเท่านั้น หากมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป ศาลอาจขอความเห็นได้หรือร่วมมือกันกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกันก็ได้ ในการฟ้องคดีนั้นผู้ฟ้องคดีอาจเป็นรัฐเมื่อเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐกับรัฐ (Inter-State) หรืออาจเป็นปัจเจกบุคคลกับรัฐก็ได้ นอกจากนี้ศาลยังมีหน้าที่ให้ความเห็นข้อหารือ (Advisory Opinion) แก่คณะมนตรียุโรปในปัญหาเกี่ยวกับการตีความอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรปก็ได้ คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมีผลผูกพันทั้งคู่ความและเป็นหลักการให้แก่ประเทศสมาชิกที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ทุกคนในประเทศสมาชิกยุโรปให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

3.1.3 คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

คดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปยกขึ้นมาวินิจฉัยมีอยู่จำนวนมาก แต่ข้อจำกัดของศาล คือ จะต้องใช้อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นกฎหมายหลักในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งในอนุสัญญาดังกล่าว ไม่ปรากฏคำว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ดังนั้น การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงต้องใช้สิทธิเท่าที่ปรากฏในอนุสัญญาฯ เป็นหลัก ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิต (Right to Life) ตามมาตรา 2 สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) ตามมาตรา 8 สิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและการเข้าถึงศาล (Right to a Fair Trial and to Have Access to a Court) ตามมาตรา 6 สิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ (Right to an Effective Remedy) ตามมาตรา 13 สิทธิในการมีความสุขของเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions) ตามมาตรา 1 ของพิธีสารฉบับที่ 1 และสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด (Right to Receive and Impart Information and Ideas) ตามมาตรา 10

3.1.3.1 คดีเกี่ยวกับสิทธิในชีวิต (Right to Life) (มาตรา 2)

☞ คดี Oneryildiz v. Turkey ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2004 ศาลวินิจฉัยว่า ผู้ฟ้องคดีได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิในชีวิต (Right to Life) ตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนยุโรป จากเหตุการณ์ระเบิดของก๊าซมีเทนจนเป็นเหตุให้มีคนเสียชีวิตจำนวน 9 คน รัฐบาลตุรกีขาดกฎหมายที่เพียงพอในการป้องกันสิทธิในชีวิตของมนุษย์ ขาดมาตรการที่เพียงพอในการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตของบุคคลโดยรอบพื้นที่ที่มีการปล่อยก๊าซมีเทนเกินมาตรฐาน และขาดมาตรการกำกับดูแลการอนุญาตให้เปิดและประกอบกิจการโรงงานที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตของมนุษย์ สิทธิในการมีชีวิตรวมถึงสิทธิในข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นอันตรายด้วย รัฐมีหน้าที่ในการเข้าตรวจสอบเหตุการณ์และดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิในชีวิตนั้นด้วย

☞ คดี L.C.B. v. UK (คำฟ้องเลขที่ 23413/94) ศาลวินิจฉัยว่า การที่ผู้ช่วยพ่อครัวทำอาหารสนับสนุนกองทัพอากาศบนเกาะในมหาสมุทรระหว่างทำการทดลองอาวุธนิวเคลียร์เป็นเวลา 20 ปี ต่อมา มีบุตรที่เกิดขึ้นมาหลังจากที่บิดาได้ทำงานบนเกาะ 16 ปี และบุตรได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ว่าเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาว (ลูคีเมีย) เมื่ออายุได้ 3 ขวบ การที่บุตรเรียกร้องต่อรัฐบาลอังกฤษเพื่อเยียวยาความเสียหายดังกล่าวเนื่องจากรัฐไม่ได้มีการเตือนหรือให้ข้อมูลอย่างเพียงพอต่อความเสี่ยงในการเป็นมะเร็งเม็ด

เลือดขาวของลูกในอนาคต แต่ได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลนั้น กรณีดังกล่าวไม่เป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต ตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยุโรป เนื่องจากศาลไม่พบว่า การให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่บุตรจะเป็นมะเร็งเม็ดเลือดขาวมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

3.1.3.2 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) (มาตรา 8)

☞ คดี Lopez Ostra v. Spain ลงวันที่ 9 ธันวาคม 1994 การที่ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ย่าน โรงงานอุตสาหกรรมหนักเกี่ยวกับเครื่องหนังสัตว์ แล้วได้เรียกร้องไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับ ความเดือดร้อนรำคาญทางด้านกลิ่น เสียง และมลพิษต่างๆ ที่ออกมาจากอุตสาหกรรม โดยโรงงานกำจัดขยะ อุตสาหกรรมอยู่ห่างจากบ้านของผู้ฟ้องคดีเพียงเล็กน้อย แต่ไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงมา ฟ้องร้องยังศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปว่าละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัวตามมาตรา 8 แห่งอนุสัญญา ยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ศาลเห็นว่า มลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่มีความร้ายแรงอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพ ชีวิตของบุคคลและกีดขวางความสุขของบุคคลดังกล่าวในการอยู่อาศัยในบ้านของตนเอง จึงเป็นการละเมิด สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

☞ คดี Powell and Rayner v. the UK ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 1990 ผู้ฟ้องคดีอาศัย อยู่บริเวณสนามบิน Heathrow ได้รับความเดือดร้อนจากระดับเสียงของเครื่องบินโดยเรียกร้องไปยังรัฐบาล อังกฤษให้ดำเนินการใดๆ เพื่อลดระดับเสียงดังกล่าวให้มีความเหมาะสม แต่รัฐบาลอังกฤษปฏิเสธ ผู้ฟ้องคดี จึงนำคดีมาฟ้องยังศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า สนามบิน Heathrow เป็นสนามบินขนาดใหญ่ มีเครื่องบินขึ้นลงจำนวนมากจึง ก่อให้เกิดเสียงดัง อันอาจเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (Right to Respect for Private and Family Life) ตามมาตรา 8 ก็จริง แต่กรณีดังกล่าวมีเหตุโดยชอบ (Justified) ตามมาตรา 8 (2) เนื่องจากมีความจำเป็นต่อสภาพเศรษฐกิจที่ดีของประเทศ โดยศาลพบว่ารัฐบาลอังกฤษได้มีการชั่ง น้ำหนักความเป็นธรรมระหว่างเศรษฐกิจและความกินดีอยู่ดีของประชาชนแล้ว ตลอดจนได้ดำเนินการที่ดีที่สุด ในเชิงเศรษฐกิจแล้วแต่ไม่อาจจะลดเสียงดังให้น้อยลงไปกว่านี้ตามมาตรฐานควบคุมการบิน อีกทั้งระดับ เสียงดังกล่าวก็อยู่ในระดับที่สามารถรับได้ภายใต้หลักความได้สัดส่วน (Proportionality) กล่าวคือ ระดับ เสียงดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดการระเกินสมควรแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหนึ่งๆ สามารถย้ายไปอาศัยบริเวณอื่นได้โดยไม่ได้รับความลำบากหรือความเสียหายอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น กรณีนี้ จึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตความเป็นส่วนตัวและครอบครัวของผู้ฟ้องคดี

3.1.3.3 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและการเข้าถึงศาล (Right to a fair trial and to have access to a court) มาตรา 6

☞ คดี Athanassoglou and Others v. Switzerland ลงวันที่ 6 เมษายน 2000 ผู้ฟ้อง คดีอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ในเขต 1 ในบริเวณใกล้เคียงโรงไฟฟ้านิวเคลียร์โรงที่ 2 ใน Beznau (รัฐอาร์เกา) ผู้ฟ้องคดีได้รับการปฏิเสธการเข้าถึงศาลเกี่ยวกับการตัดสินใจของสภาแห่งชาติ (Federal Council) ที่ กำหนดให้ขยายใบอนุญาตก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และใบอนุญาตเดินเครื่องโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ดังกล่าว ขึ้นตอนต่างๆ ที่ตัดสินใจโดยสภาแห่งชาติโดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนบริเวณใกล้เคียงมีส่วนร่วมก่อให้เกิด ความไม่เป็นธรรมต่อผู้ฟ้องคดี ศาลเห็นว่า คดีนี้ไม่อาจนำมาตรา 6 เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงศาลและ กระบวนการยุติธรรมมาปรับใช้ได้ เนื่องจากความเชื่อมโยงระหว่างการตัดสินใจของสภาแห่งชาติและสิทธิ

ตามกฎหมายภายในที่ผู้ฟ้องคดีอ้างถึงค่อนข้างมีน้ำหนักน้อย ไม่เพียงพอที่จะนำมาตรา 6 มาปรับใช้ ยิ่งไปกว่านั้น ในคำฟ้องปรากฏว่าผู้ฟ้องคดียอมรับว่าการดำเนินการดังกล่าวมิได้เป็นอันตรายมากกว่าปกติเมื่อพิจารณาจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์โดยทั่วไป และโรงไฟฟ้าในหลายพื้นที่จะมีการคำนึงถึงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและ โดยทางเทคนิคที่เกี่ยวกับการใช้พลังงานนิวเคลียร์ก็ควรจะได้รับ การตัดสินใจจากนักเทคนิคหรือวิศวกรที่เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ความปลอดภัยต่างๆ เป็นอย่างดีแล้ว

☞ คดี L'Erablière asbl v. Belgium ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2009 ผู้ฟ้องคดีเป็นสมาคมไม่แสวงหากำไร ทำหน้าที่ในการเรียกร้องให้รัฐทบทวนเกี่ยวกับใบอนุญาตขยายพื้นที่การรับขยะ แต่สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐ (Conseil d'État) ไม่อนุญาตให้ผู้ฟ้องคดีดำเนินการเรียกร้องดังกล่าวได้ ศาลวินิจฉัยว่า การนำมาตรา 6 มาปรับใช้เกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงศาลนั้นจะต้องมีจุดเกาะเกี่ยวที่เพียงพอที่จะสามารถใช้สิทธิในทางแพ่งได้เสียก่อน ตามคำฟ้องของผู้ฟ้องคดี จะเห็นว่าสมาคมของผู้ฟ้องคดีเป็นสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกในกลุ่มเพื่อการปกป้องสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มพื้นที่รับขยะมีผลโดยตรงต่อชีวิตส่วนตัว (Private Rights) ของสมาชิกในสมาคมในเมือง Marche-Nassogne ดังนั้น สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐจึงละเมิดสิทธิในการเข้าถึงศาลและกระบวนการยุติธรรมตามมาตรา 6 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยการจำกัดสิทธิดังกล่าวไม่อาจกระทำได้

3.1.3.4 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ (Right to an Effective Remedy) มาตรา 13

☞ คดี Kolyadenko and Others v. Russia ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2012 ผู้ฟ้องคดีอาศัยอยู่ในเมือง Vladivostok ใกล้แม่น้ำ Pionerskaya และเกิดน้ำท่วมอย่างหนักในปี 2001 โดยผู้ฟ้องคดีเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ได้มีมาตรการป้องกันความเสี่ยงอย่างเพียงพอในการไม่ทำให้เกิดน้ำท่วม และเมื่อเกิดน้ำท่วมหนักแล้วก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้ฟ้องคดี แต่หน่วยงานภาครัฐมิได้ให้ความช่วยเหลือเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ จึงนำคดีมาฟ้องยังศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ศาลเห็นว่าการดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต (มาตรา 2) และละเมิดสิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (มาตรา 8) รวมถึงสิทธิในทรัพย์สิน (พิธีสารฉบับที่ 1) แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะละเมิดต่อสิทธิในการได้รับการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรา 13 เนื่องจากผู้ฟ้องคดียังสามารถฟ้องร้องไปยังศาลแพ่ง หรือศาลอาญา อันเป็นศาลที่จะชดเชยเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามกฎหมายภายในของรัสเซีย และถือว่าเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ชัดเจนแล้ว ผู้ฟ้องคดีจึงขอที่จะใช้ช่องทางในการฟ้องร้องคดีดังกล่าวเสียก่อน

3.1.3.5 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการมีความสุขของเจ้าของทรัพย์สินอย่างสงบ (Right to the Peaceful Enjoyment of One's Possessions) มาตรา 1 ของพิธีสาร ฉบับที่ 1

☞ คดี Fredin (no. 1) v. Sweden ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 1991 คดีนี้เกี่ยวกับการเพิกถอนใบอนุญาตทำเหมืองหินตามพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผู้ฟ้องคดีเป็นผู้ถูกเพิกถอนใบอนุญาต และเห็นว่า การเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าวเป็นการละเมิดต่อสิทธิในทรัพย์สินของตนเอง ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ปัจจุบันสังคมเริ่มมีการณรงค์ปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ในการคุ้มครองทรัพย์สินของเจ้าของทรัพย์สินมีความจำเป็นต้องพิจารณาความชอบธรรมตามพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย เห็นว่า การเพิกถอนใบอนุญาตดังกล่าวไม่ขัดต่อมาตรา 1 ของพิธีสาร ฉบับที่ 1 ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน โดยหากผู้ฟ้องคดีมีความ

เดือดร้อนเสียหายจึงชอบที่จะเรียกร้องให้ชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งได้ และจากข้อเท็จจริงผู้ฟ้องคดีก็ได้รับการเยียวยาโดยให้ผ่อนผันมาตรการดังกล่าวภายใน 3 ปี จึงเห็นว่าเป็นธรรมแล้ว

☞ คดี Papastavrou and Others v. Greece ลงวันที่ 10 เมษายน 2003 คดีนี้เป็นคดีเกี่ยวกับที่ดินและพื้นที่ปลูกต้นไม้ โดยผู้ฟ้องคดีทั้ง 25 คนมีความเดือดร้อนจากรัฐบาลกรีซที่รบกวนความเป็นเจ้าของที่ดิน โดยอ้างว่า พื้นที่ที่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 25 คนอยู่อาศัยนั้นเป็นพื้นที่ป่าที่ต้องมีการปลูกป่าบนพื้นที่ดังกล่าว ศาลเห็นว่า รัฐบาลกรีซจะต้องสร้างความยุติธรรมระหว่างประโยชน์สาธารณะกับการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินส่วนตัวของเจ้าของ หากข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีเพียงพื้นที่บางส่วนเท่านั้นที่เป็นพื้นที่ป่า รัฐบาลก็ควรคุ้มครองทรัพย์สินของประชาชนที่เหลือ ดังนั้น การกระทำของรัฐบาลกรีซในกรณีนี้จึงเป็นการละเมิดต่อสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของบุคคลตามมาตรา 1 แห่งพิธีสาร ฉบับที่ 1

3.1.3.6 คดีเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด (Right to Receive and Impart Information and Ideas) (มาตรา 10)

☞ คดี Steel and Morris v. the United Kingdom ลงวันที่ 15 February 2005 คดีนี้ผู้ฟ้องคดีเป็นองค์กรขนาดเล็กที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยช่วงปี 1986 ผู้ฟ้องคดีได้ตีพิมพ์บทความจำนวน 6 แผ่น หัวข้อ “What’s Wrong with McDonald’s?” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของแมคโดนัลด์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้แมคโดนัลด์ฟ้องร้องผู้ฟ้องคดีในข้อหาหมิ่นประมาท ส่งผลให้ผู้ฟ้องคดีต้องชดใช้เยียวยาความเสียหายให้แก่แมคโดนัลด์ โดยที่ผู้ฟ้องคดีเห็นว่า เป็นการละเมิดสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ฟ้องคดีได้มีการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตใจ และในสังคมประชาธิปไตยก็ไม่ควรปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นดังกล่าว หากมิใช่ความคิดเห็นที่เป็นการใส่ความหรือผิดกฎหมาย การแสดงความคิดเห็นก็ไม่ได้จำกัดไว้แต่เพียงนักข่าวหรือนักหนังสือพิมพ์เท่านั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดๆ ก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นธรรมได้ การกระทำดังกล่าวของอังกฤษถือว่าการละเมิดมาตรา 10 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เกี่ยวกับสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด

☞ คดี Vides Aizsardzī bas Klubs v. Latvia ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2004 ผู้ฟ้องคดีเป็น NGO เพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในปี 1997 ได้มีหนังสือไปยังหน่วยงานภาครัฐเพื่อปกป้องคุ้มครองชายฝั่งทะเลของอ่าว Rica พร้อมทั้งตีพิมพ์เผยแพร่ข้อเรียกร้องในหนังสือพิมพ์ โดยมีข้อความในตอนหนึ่งว่า นายกรัฐมนตรีได้มีการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ก่อสร้างอาคารบริเวณชายฝั่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย นายกรัฐมนตรีจึงฟ้องผู้ฟ้องคดีข้อหาหมิ่นประมาทต่อศาลภายใน ศาลภายในพิจารณาพิพากษาว่า ผู้ฟ้องคดีไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า นายกรัฐมนตรีรับเงินจากบริษัทก่อสร้างดังกล่าว จึงให้ตีพิมพ์บทความขอโทษต่อนายกรัฐมนตรี ผู้ฟ้องคดีเห็นว่ากรณีนี้เป็นการละเมิดต่อสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต จึงฟ้องฟ้องมายังศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า กรณีนี้ถือว่าการละเมิดมาตรา 10 แห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับและเผยแพร่ข่าวสารและความคิด เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นของ NGO เป็นการแสดงความคิดเห็นเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยสุจริต แต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้มิใช่การกล่าวอ้างลอยๆ เพื่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ที่ถูกกล่าวหา ดังนั้น องค์กรภาครัฐจะต้องเคารพสิทธิในการเผยแพร่ข่าวสารและความคิดโดยสุจริตใจบนพื้นฐานข้อเท็จจริงด้วย

3.2 การบังคับสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกา

3.2.1 ศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights)

อนุสัญญาหลักในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา (The American Convention on Human Rights) ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่กำหนดกรอบพันธกรณีแก่รัฐภาคีในการที่จะต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ โดยองค์กรหลักที่มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ ศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Court of Human Rights) และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา (Inter-American Commission on Human Rights) โดยทั้งสององค์กรนี้ต่างก็มีบทบาทในการพิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะมีสถานะเป็นเพียงข้อเสนอแนะ (Recommendation) ในขณะที่คำชี้ขาดของศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะมีสถานะเป็นคำพิพากษาผูกพันคู่พิพาทซึ่งเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญา

ทั้งนี้ แม้คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาจะเป็นเพียงข้อเสนอแนะ แต่ก็มีความสำคัญในการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอเมริกา เนื่องจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาเป็นองค์กรที่รับเรื่องร้องเรียนหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากประชาชนโดยตรง และพิจารณาวินิจฉัยว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ หากเห็นสมควรว่าเป็นกรณีที่จะต้องมีการบังคับคดีหรือกำหนดค่าชดเชยให้แก่ผู้เสียหาย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจึงจะใช้ดุลพินิจในการนำส่งข้อพิพาทนั้นขึ้นสู่ศาลต่อไป ดังนั้น ข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนจึงไม่ได้มีคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนตัดสินไว้เสมอไป ในกรณีจำนวนมาก จะปรากฏเพียงคำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตัดสินไว้เท่านั้น

3.2.2 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกายังไม่ได้มีการบัญญัติรับรองหรือคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม ไว้โดยตรง สิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่ใช่สิทธิมนุษยชนในตัวเอง การนำเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงจำต้องอาศัยการอ้างอิงสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นที่ได้มีการบัญญัติรับรองไว้แล้ว คือ สิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมักก่อผลกระทบต่อชีวิตหรือสุขภาพร่างกายของมนุษย์

ต่อมาได้เกิดพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกาเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ณ กรุงซานซัลวาดอร์ ประเทศเอลซัลวาดอร์ หรือที่เรียกโดยย่อว่า “พิธีสารซานซัลวาดอร์” (Protocol of San Salvador) พิธีสารฉบับนี้ได้กล่าวถึงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้ใน มาตรา 11 ว่าด้วยสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) อย่างไรก็ตาม ข้อถ้อยคำที่ใช้ใน มาตรา 11 ไม่ได้ใช้คำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ไว้โดยตรง จึงทำให้ต้องพิจารณาต่อไปว่าการรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะสามารถถือเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะได้หรือไม่

3.2.2.1 การตีความว่าการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life)

การนำเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยการอ้างอิงสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) ทำให้ผู้ร้องไม่สามารถกล่าวอ้างเพียงแค่ว่ามีการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ต้องแสดงให้เห็นด้วยว่าการก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมนั้นได้มากระทบในทางลบต่อคุณภาพชีวิตหรือสุขภาพร่างกายของประชาชนอันสามารถถือได้ว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิต อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

☞ คดี Yanomami v. Brazil, 1989 เป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการที่รัฐบาลประเทศบราซิลยินยอมให้มีการดำเนินการก่อสร้างเส้นทางหลวงผ่านพื้นที่ธรรมชาติซึ่งชาว Yanomami อาศัยอยู่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาใต้มีคำวินิจฉัยในคดีนี้ว่ารัฐบาลประเทศบราซิลละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยละเมิดสิทธิในการมีชีวิตของชนพื้นเมือง Yanomami เนื่องจากการก่อสร้างเส้นทางหลวงอันส่งผลให้มีบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่ชนพื้นเมืองนำเอาเชื้อโรคและโรคติดต่อเข้ามาเป็นภัยแก่ชีวิตของชนพื้นเมือง Yanomami

☞ Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, 1997 รายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ จัดทำโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา เป็นการศึกษาระณิมลพิษที่เกิดจากการปนเปื้อนของน้ำมันและสารอันตรายจากการสำรวจขุดเจาะน้ำมัน ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีความเห็นว่า รัฐบาลพร่องในการออกระเบียบหรือมาตรการเพื่อป้องกันภัยอันตรายร้ายแรงที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมและมนุษย์ จึงอาจถือได้ว่ารัฐมีการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเรื่องสิทธิในการมีชีวิตได้

3.2.2.2 การตีความว่าการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) อันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง

มาตรา 11 ของพิธีสารซานซัลวาดอร์ได้กล่าวรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) จึงทำให้มีประเด็นที่น่าพิจารณาว่า การบัญญัติโดยใช้ถ้อยคำในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ขึ้นเป็นสิทธิมนุษยชนอีกประเภทหนึ่งหรือไม่ เพราะหากเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม จะมีผลทำให้การทำลายสิ่งแวดล้อมมีผลเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในตัวเองทันที โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่ามีการก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตหรือสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองประการอื่นก่อนแต่อย่างใด

ทั้งนี้ หากพิจารณาถ้อยคำใน มาตรา 11 ที่ว่า “Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services.” จะเห็นได้ว่า แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะให้ความสำคัญและให้ความคุ้มครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงยึดโยงอยู่กับการมีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นลักษณะของสิทธิในการมีชีวิต (Right to Life) อันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองโดยทั่วไปอยู่แล้ว จึงยังคงไม่อาจสรุปอย่างชัดเจนได้ว่าบทบัญญัติใน มาตรา 11 ของพิธีสารซานซัลวาดอร์ได้ให้การรับรองแก่สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) อย่างเป็นทางการเฉพาะ เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตของบทบัญญัติตาม มาตรา 11 คือ การบัญญัติรับรองสิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้ไม่ได้มีถ้อยคำเชื่อมโยงการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ต้องมีการพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนา อันเป็นจุดที่ทำให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกาแตกต่างกับของภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งมีแนวทางการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยต้องคำนึงถึงการพัฒนาของประเทศด้วย

3.3 การบังคับสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกา

3.3.1 กฎบัตรแห่งแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและมนุษยชน The African Charter on Human and Peoples' Rights (the Banjul Charter)

The African Charter on Human and Peoples' Rights หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อว่า The Banjul Charter เป็นตราสารสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคที่มีชื่อเสียง ซึ่งได้รับการรับรองโดยประมุขของรัฐและผู้นำรัฐบาลของประเทศในกลุ่มแอฟริกาในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 18 ขององค์การเอกภาพแอฟริกา เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ.1981 ณ เมืองไนโรบี ประเทศเคนยา กฎบัตรนี้ได้รับการให้สัตยาบันจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาค และมีผลผูกพันในวันที่ 21 ตุลาคม ค.ศ. 1986 มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในทวีปแอฟริกา โดยรับรองทั้งสิทธิของปัจเจกชน (Individuals) และสิทธิของประชาชน (Peoples) นอกจากนี้ เนื้อหาใน กฎบัตรนี้ ยังกำหนดเรื่องหน้าที่ไว้ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือทางสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่มีเอกลักษณ์

The Banjul Charter เป็นนวัตกรรมใหม่และมีความแตกต่างจากเอกสารด้านสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ที่เคยมีมา กล่าวคือ จงใจที่จะหลีกเลี่ยงการทำซ้ำหรือการนำมาใช้ซึ่งบรรทัดฐานและหลักการต่างๆ ที่มาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของยุโรปและอเมริกา The Banjul Charter ได้รวบรวมแนวความคิดของคนแอฟริกันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้ โดยการสร้างเอกสารนี้ขึ้นมาเพื่อรวบรวมบรรดาบรรทัดฐานและหลักการต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ที่อยู่บนพื้นฐานของประเพณีที่สืบทอดกันมาทางประวัติศาสตร์ คุณค่าของอารยธรรมแบบแอฟริกัน และการตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของแอฟริกา ดังจะเห็นได้จากอารัมภบทของ The Banjul Charter ในย่อหน้าที่ 5 ดังนี้

“Taking into consideration the virtues of their historical tradition and the values of African civilization which should inspire and characterize their reflection on the concept of human and peoples' rights.”

เนื้อหาของ The Banjul Charter นี้รับรองสิทธิของประชาชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา (Right of People to Satisfactory Environment Favorable to Development) อย่างไรก็ตาม สิทธิตามที่ The Banjul Charter ระบุนั้นเชื่อมโยงกับคำว่า “การพัฒนา (Development)” ทำให้มีผู้วิพากษ์ว่าเป็นการให้น้ำหนักกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่ามาตรการสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการตีความในกรณีที่คุณค่าทั้งสองอย่างขัดกัน ต่อมา The African Commission on Human and Peoples' Rights ได้ตีความคำว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ไว้ในคำตัดสินคดี Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and another v. Federal Republic of Nigeria เมื่อปีค.ศ. 2001 โดยสรุปว่าในการที่สิทธิดังกล่าว จะต้องรักษาดุลยภาพกับการพัฒนานั้น ไม่ใช่จะต้องยอมรับผลกระทบทางลบด้านเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนานั้นเสมอไป

3.3.2 คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน (The African Commission on Human and Peoples' Rights)

The Banjul Charter ได้จัดตั้งคณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนขึ้น โดยเริ่มทำงานอย่างเป็นทางการเมื่อ 2 พฤศจิกายน 1987 ในเมือง Addis Ababa ประเทศเอธิโอเปีย ต่อมาสำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการดังกล่าวได้ย้ายสถานที่ตั้งไปที่เมือง Banjul ของประเทศ Gambia นอกจากนี้หน้าที่อื่นๆ โดยทั่วไปตามที่สภาแห่งองค์การเอกภาพแอฟริกาจะมอบหมายแล้ว คณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่หลักสามประการ คือ การปกป้องสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชน และการตีความ The Banjul Charter

3.3.3 ศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา (The African Court on Human and Peoples' Rights)

ศาลสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคแอฟริกา ก่อตั้งขึ้นตามพิธีสาร Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights ซึ่งประเทศสมาชิกองค์การเอกภาพแอฟริกา (Organization of African Unity: OAU) จำนวน 53 ประเทศ ในขณะนั้น ได้ร่วมลงนามเมื่อเดือนมิถุนายน 1998 และมีผลบังคับใช้เมื่อ 25 มกราคม 2004 โดยมีประเทศที่ลงนามและให้สัตยาบันต่อพิธีสารแล้ว 24 ประเทศ ประเทศที่ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน 25 ประเทศ และประเทศที่ไม่ได้ลงนามในพิธีสาร 5 ประเทศ ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งแอฟริกา ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลไกการคุ้มครองสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนของบุคคล (Human and Peoples' Rights) ในแอฟริกา มีองค์คณะผู้พิพากษา 11 คน จากชาติสมาชิกสหภาพแอฟริกา มีอำนาจหน้าที่พิจารณาไต่สวนคดีความและข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการปรับใช้ African Charter on Human and Peoples' Rights โดยทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบให้การทำหน้าที่ของคณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนสมบูรณ์และแข็งแกร่งยิ่งขึ้น

3.3.4 คำวินิจฉัยของศาล/คณะกรรมการแอฟริกันว่าด้วยสิทธิประชาชนและสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

คดี Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and another v. Federal Republic of Nigeria, 2001 คดีนี้ รัฐบาลทหารของประเทศไนจีเรียซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการผลิตน้ำมันผ่านบริษัทน้ำมันของรัฐหรือ Nigerian National Petroleum Company (NNPC) และเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในกลุ่มการค้าน้ำมันกับ Shell Petroleum Development Corporation (SPDC) ได้ทำการผลิตน้ำมันที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพแก่ชุมชนชาวโอโกนิ (Ogoni People) อันเนื่องมาจากการปนเปื้อนสารพิษในสิ่งแวดล้อม ในการสำรวจแหล่งน้ำมันในพื้นที่ Ogoniland นั้น กลุ่มน้ำมันได้ดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น และได้ทิ้งของเสียเป็นพิษสู่สิ่งแวดล้อมและทางน้ำในท้องถิ่นโดยขัดต่อมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ผลจากการปนเปื้อนในน้ำ ดิน และอากาศก่อให้เกิดผลกระทบทางสุขภาพอย่างรุนแรงทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งรวมถึงการติดเชื้อทางผิวหนัง อาการป่วยทางเดินหายใจ อาการป่วยทางเดินอาหารและลำไส้ เพิ่มความเสี่ยงของการเป็นมะเร็ง ปัญหาทางประสาท และปัญหาเกี่ยวกับการสืบพันธุ์

รัฐบาลไนจีเรียไม่ได้ตรวจสอบติดตามการดำเนินงานของบริษัทน้ำมัน และไม่ได้ให้บริษัทน้ำมันจัดให้มีมาตรการความปลอดภัย รัฐบาลไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอันตรายที่เกิดจากกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิต

น้ำมันแก๊ซชุมชนโอโกนิด้วย ชุมชนดังกล่าวไม่มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลที่กระทบต่อการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว รัฐบาลไม่ได้ตรวจสอบการดำเนินงานของบริษัทน้ำมันหรือหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องให้ทำการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางสุขภาพเบื้องต้น รัฐบาลปฏิเสธการอนุญาตนักวิทยาศาสตร์และองค์กรสิ่งแวดล้อมให้เข้าไปในพื้นที่เพื่อการสำรวจและศึกษา และรัฐบาลไม่ได้ให้บริษัทน้ำมันปรึกษาหารือกับชุมชนก่อนเริ่มดำเนินการต่างๆ ที่การดำเนินการเป็นการคุกคามต่อที่ดินของปัจเจกชนและชุมชน ที่สุดในช่วงสามปีสุดท้าย กองกำลังความมั่นคงของไนจีเรียได้เข้าโจมตี เผา และทำลายหมู่บ้านโอโกนิจนชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัย

ผลการตัดสินใจครั้งนี้ คือ รัฐบาลกระทำการที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ตาม มาตรา 16 และสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Clean Environment) ตาม มาตรา 24 ของ The Banjul Charter

บทที่ 4 การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประเทศทั้งหลายนิยมนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจแบ่งเป็นแต่ละช่วงเวลาได้ดังนี้

- ช่วงก่อนการประชุมสตอกโฮล์มตั้งแต่ปี 1948 – 1971 ได้แก่ อิตาลี มาดากัสการ์ คูเวต มอลตา กัวเตมาลา สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกาอเมริกา
- ช่วงการประชุมสตอกโฮล์มจนถึงก่อนการประชุมรีโอ ตั้งแต่ปี 1972 – 1991 ได้แก่ ปานามา บาห์เรน สาธารณรัฐอาหรับซีเรีย ซามาร์โน กรีซ ปาปัวนิวกินี คิวบา อินเดีย โปรตุเกส แทนซาเนีย สเปน ศรีลังกา ไทย เยเมน อิหร่าน เปรู ชิลี กูยาน วานูอาตู เวียดนาม เบลิจ พาโล จีน อีควาทอเรียล กินี ฮอนดูรัส ตุรกี เอล ซัลวาดอร์ เนเธอร์แลนด์ ปานามา ออสเตรีย เอกวาดอร์ นิการากัว เติ พิลิปินส์ เกาหลีใต้ ซูรินาม สวีเดน บราซิล ฮังการี เบนิน โครเอเชีย เบอร์กินาฟาโซ โคลอมเบีย กาบอง ลาว มาซิโดเนีย มอริเตเนีย สโลวีเนีย และแซมเบีย
- ช่วงการประชุมรีโอจนถึงก่อนการประชุมรีโอ +5 ตั้งแต่ปี 1992 – 1996 ได้แก่ แองโกลา เคปเวิร์ด สาธารณรัฐเช็ก เอสโตเนีย กานา ลิทัวเนีย มาลี เม็กซิโก มองโกเลีย นอร์เวย์ ปารากวัย ซาอุดีอาระเบีย สโลวะเกีย โตโก เดิร์กเมนิสถาน อุซเบกิสถาน อินเดีย รามเบอร์รา เขมร คีร์กีซสถาน เลโซโท รัสเซีย ซีเชลส์ อาร์เจนตินา เบลารุส เบลเยียม คอสตาริกา เยอรมัน มาลาวี มอลโดวา ทาจิกิสถาน อาร์มีเนีย อาเซอร์ไบจาน เอธิโอเปีย ฟินแลนด์ จอร์เจีย คาซัคสถาน ยูกันดา แอลจีเรีย แคเมอรูน ชาด แกมเบีย ไนเจอร์ โอมาน แอฟริกาใต้ ยูเครน อุรุกวัย
- ช่วงการประชุมรีโอ +5 จนถึงก่อนการประชุมรีโอ +10 ตั้งแต่ปี 1997 – 2001 ได้แก่ เริเทรีย โปแลนด์ แอลเบเนีย ลัตเวีย เกาหลีเหนือ ไนจีเรีย เวเนซุเอลา ไอออร์โคสต์ (โกตดิวัวร์) อินโดนีเซีย คอโมโรส เซเนกัล
- ช่วงการประชุมรีโอ +10 จนถึงก่อนการประชุมรีโอ +20 ตั้งแต่ปี 2002 – 2011 ได้แก่ โบลิเวีย สาธารณรัฐคองโก ทิมอร์-เลสเต กатар โรมานี รัวันดา อัฟกานิสถาน สาธารณรัฐแอฟริกากลาง โชมเลีย บูรุนดี คองโก ฝรั่งเศส อีรัก ซูดาน สวาซิแลนด์ เนปาล เซอร์เบีย อียิปต์ ลักเซมเบิร์ก มอนเตเนโกร ภูฏาน มัลดีฟส์ พม่า สาธารณรัฐโดมินิกัน เคนยา บังกลาเทศ จาเมกา โมร็อกโก เซาท์ซูดาน
- ช่วงการประชุมรีโอ +20 จนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่ปี 2012 เป็นต้นมา ได้แก่ ไอซ์แลนด์ ฟิจิ ซิมบับเว

4.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในยุโรปบางประเทศ

4.1.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโปรตุเกส 1976 มาตรา 66: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีสมดุลทางนิเวศที่มนุษย์จะอยู่ได้และมีหน้าที่ในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

๑ราชอาณาจักรสเปน 1978 มาตรา 45 ข้อ 1: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาบุคคล และมีหน้าที่บำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 42: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในข้อมูล ที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการได้รับการชดใช้ในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อ ร่างกายและทรัพย์สินจากการกระทำผิดทางนิเวศ

๑รัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรเบลเยียม 1993 มาตรา 23: ทุกคนมีสิทธิจะใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ กฎหมาย กฎหมายระดับชาติ และกฎระเบียบต่างๆ ที่อ้างถึงในมาตรา 134 รับรองถึงสิทธิ ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยต้องคำนึงถึงหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และกำหนดเงื่อนไขในการใช้สิทธิ เหล่านั้น ได้แก่สิทธิต่างๆ ซึ่งรวมถึงสิทธิดังต่อไปนี้: -สิทธิในการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่ดี

4.1.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมี ชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐลัตเวีย 1922 มาตรา 115: รัฐต้องปกป้องสิทธิของทุกคนที่จะมีชีวิตใน สิ่งแวดล้อมที่ดีโดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม และโดยการส่งเสริมการสงวนรักษาและการ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐตุรกี 1982 ส่วนที่ 8 ว่าด้วยสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และที่อยู่อาศัย ข้อ A. การบริการสุขภาพและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Health Services and Conservation of the Environment) มาตรา 56: ทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและสมดุล เป็นหน้าที่ของรัฐและ ประชาชนที่จะปรับปรุงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และป้องกันมลพิษทางสิ่งแวดล้อม

4.1.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐลัตเวีย 1922 มาตรา 115: รัฐต้องปกป้องสิทธิของทุกคนที่จะมีชีวิตใน สิ่งแวดล้อมที่ดีโดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม และโดยการส่งเสริมการสงวนรักษาและการ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสโลวัก 1992 มาตรา 45: ทุกคนมีสิทธิในข้อมูลที่สมบูรณ์และรวดเร็ว เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม สาเหตุและผลของสภาพการณ์ของสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 42: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในข้อมูล ที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการได้รับการชดใช้ในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อ ร่างกายและทรัพย์สินจากการกระทำผิดทางนิเวศ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐมอลโดวา 1994 มาตรา 37: รัฐรับรองว่าพลเมืองทุกคนมีสิทธิในการ เข้าถึงโดยอิสระซึ่งข้อมูลที่ซื่อสัตย์ เกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพการดำรงชีพและการ ทำงาน และคุณภาพของผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องใช้ในครัวเรือน

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบลารุส 1994 มาตรา 34: พลเมืองได้รับการรับรองที่จะได้รับ เก็บ และเผยแพร่ข้อมูลที่ครบถ้วน เชื่อถือได้ และโดยพลัน เกี่ยวกับกิจกรรมขององค์กรรัฐและสมาคมสาธารณะ ในเรื่องทางการเมือง เศรษฐกิจ และระหว่างประเทศ และในเรื่องสถานการณ์สิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอาเซอร์ไบจาน 1995: มาตรา 39 ทุกคนมีสิทธิในการเก็บรวบรวม ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม มาตรา 49 ทุกคนมีสิทธิในการรวมกลุ่ม ประชุม ประท้วง ชุมนุม เดิน ถนน หรือปักหลักอย่างสงบโดยปราศจากอาวุธ และมีการแจ้งให้องค์กรรัฐที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้า

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐยูเครน 1996 มาตรา 50: ทุกคนได้รับการรับรองว่ามีสิทธิในการเข้าถึงโดยอิสระซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม คุณภาพของอาหารและสินค้าบริโภค และมีสิทธิในการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโปแลนด์ 1997 มาตรา 74: ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและการปกป้องสิ่งแวดล้อม

4.1.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐสโลวัก 1992 มาตรา 44: เป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่จะรักษาและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซีย 1993 มาตรา 58: ทุกคนถูกบังคับให้ต้องสงวนรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปฏิบัติอย่างระมัดระวังต่อความร่ำรวยทางธรรมชาติ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฟินแลนด์ 1999 มาตรา 20: เป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่จะต้องรักษาธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม และมรดกของชาติ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโครเอเชีย 2001 มาตรา 69: ในขณะที่มีการใช้สิทธิและทำกิจกรรมต่างๆ ทุกคนจะต้องให้ความใส่ใจเป็นพิเศษต่อสาธารณสุข ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอิตาลี 1947 มาตรา 117: อำนาจนิติบัญญัติเป็นของรัฐและภูมิภาคในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับข้อจำกัดตามกฎหมายของสหภาพยุโรปและพันธกรณีระหว่างประเทศ รัฐมีอำนาจออกกฎหมายในเรื่องต่อไปนี้:-s) การปกป้องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และมรดกทางวัฒนธรรม

๑รัฐธรรมนูญของสมาพันธ์รัฐสวิส 1971 ส่วนที่ 4: สิ่งแวดล้อมกับการวางแผนเชิงพื้นที่ (Environment and Spatial Planning) มาตรา 73 การพัฒนาที่ยั่งยืน - สมาพันธรัฐและมลรัฐจะต้องพยายามในการบรรลุความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืนระหว่างธรรมชาติและศักยภาพของระบบธรรมชาติในการสร้างตัวเองใหม่ กับ ความต้องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยประชากรมนุษย์

มาตรา 74 การปกป้องสิ่งแวดล้อม - (1) สมาพันธรัฐจะออกกฎหมายเพื่อปกป้องประชากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจากความเสียหายหรือการก่อมลพิษ (2) สมาพันธรัฐจะทำให้มั่นใจว่าความเสียหายหรือการก่อมลพิษดังกล่าวจะถูกหลีกเลี่ยง ค่าใช้จ่ายในการหลีกเลี่ยงหรือกำจัดความเสียหายหรือการก่อมลพิษจะต้องรับผิดชอบโดยผู้เป็นคนที่ก่อให้เกิดเหตุดังกล่าว (3) มลรัฐต้องรับผิดชอบต่อการนำกฎหมายระดับสมาพันธรัฐไปปฏิบัติตาม เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายได้ยกเว้นไว้ว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นของสมาพันธรัฐ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเฮลเลนิกหรือกรีซ 1986 มาตรา 24: ข้อ 1 การปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ของรัฐ รัฐต้องผูกพันที่จะปรับใช้มาตรการป้องกันหรือยับยั้งเป็นพิเศษเพื่อการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม

4.2 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในอเมริกาบางประเทศ

4.2.1 ประเทศที่นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล 1988 แก้ไขเพิ่มเติม 2014 มาตรา 225: บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สมดุลทางนิเวศ ซึ่งเป็นสินค้าสาธารณะเพื่อการใช้สอยของประชาชนและสำคัญต่อชีวิตที่มีคุณภาพ รัฐบาลและชุมชนมีหน้าที่ที่จะป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโคลอมเบีย 1991 มาตรา 79 1st Paragraph: บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอาร์เจนตินา 1994 มาตรา 41: ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ เหมาะสมกับการพัฒนามนุษย์เพื่อให้กิจกรรมทั้งหลายตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายความต้องการของคนรุ่นอนาคต และมีหน้าที่ในการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม

4.2.2 ประเทศที่ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม แต่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็นสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเอลซัลวาดอร์ 1983 แก้ไขเพิ่มเติม 2003 มาตรา 34: เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสภาพสิ่งแวดล้อมและครอบครัวที่เปิดโอกาสให้เขามีส่วนในการพัฒนาโดยมีสิทธิได้รับการปกป้องจากรัฐ

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐชิลี 1980 แก้ไขเพิ่มเติม 2012 มาตรา 19: รัฐธรรมนูญทำให้เชื่อมั่นแก่บุคคลทุกคนดังนี้: 8. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดจากการปนเปื้อน.....

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเอกวาดอร์ 2008 มาตรา 14: สิทธิของประชาชนในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีสมดุลทางนิเวศซึ่งประกันความยั่งยืนและการมีชีวิตที่ดีย่อมได้รับการคุ้มครอง

4.2.3 ประเทศที่บัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐโบลิเวีย 2009: มาตรา 34 บุคคลมีอำนาจฟ้องคดีทั้งในนามส่วนตัวหรือในนามกลุ่มเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากอคติต่อหน้าที่ของสถาบันสาธารณะในการฟ้องด้วยตัวเองเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อม

มาตรา 343 ประชาชนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม และที่จะได้รับปรึกษาและให้ข้อมูลก่อนมีการตัดสินใจที่อาจกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

4.2.4 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล 1988 แก้ไขเพิ่มเติม 2014 มาตรา 225: รัฐบาลและชุมชนมีหน้าที่ที่จะป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอาร์เจนตินา 1994 มาตรา 41: ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ

4.2.5 ประเทศที่บัญญัติเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐชิลี 1980 แก้ไขเพิ่มเติม 2012 มาตรา 19: รัฐธรรมนูญทำให้เชื่อมั่นแก่บุคคลทุกคนดังนี้: 8. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดจากการปนเปื้อน เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องไม่ทำให้สิทธิดังกล่าวถูกระทบ และที่จะต้องปกป้องการสงวนรักษาธรรมชาติ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโคลอมเบีย 1991 มาตรา 79 2nd Paragraph: เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม รักษาพื้นที่ทั้งหลายที่มีความสำคัญทางนิเวศเป็นพิเศษ และให้การศึกษาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองเรื่อง

๑รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐโบลิเวีย 2009 มาตรา 342: เป็นหน้าที่ของรัฐและประชากรที่จะรักษาปกป้อง และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในลักษณะที่ยั่งยืน โดยบำรุงรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม

4.3 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมตาม The Bunjul Charter มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศในแอฟริกาบางประเทศ

4.3.1 ประเทศที่มีการนำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบนิน 1990 มาตรา 27: บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่น่าพอใจ และที่ยั่งยืน และมีหน้าที่ในการป้องกันสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องปกป้องสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโมแซมบิก 1990 มาตรา 90 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สมดุล (Right to a Balanced Environment) (1): พลเมืองมีสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สมดุล และมีหน้าที่ป้องกันสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐเบอร์คินาฟาโซ 1991 มาตรา 29: สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้รับการรับรอง การปกป้อง การต่อสู้ และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของทุกคน

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐมาลี 1992 มาตรา 15: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี การปกป้องและป้องกันสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเป็นหน้าที่ของทุกคนและของรัฐ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2005 มาตรา 53: ทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและที่สอดคล้องกับการพัฒนา และมีหน้าที่ป้องกันสิ่งแวดล้อม รัฐต้องปกป้องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชากร

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐแองโกลา 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2010 มาตรา 39 สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Rights) (1): ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีและไม่มีมลพิษ และมีหน้าที่ในการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐโตโก 1992 แก้ไขเพิ่มเติม 2007 มาตรา 41: ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี รัฐต้องปกป้องสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐซีแชล 1993 มาตรา 38: รัฐรับรองสิทธิของบุคคลที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีสมดุลทางนิเวศ คุณภาพดี และสะอาด และรัฐทำให้เป็นจริงซึ่งสิทธิดังกล่าวโดยรัฐ- (ก) จัดมาตรการเพื่อส่งเสริมการปกป้อง บำรุงรักษา และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม - (ข) ทำให้เกิดการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนทางสังคมเศรษฐกิจ โดยการใช้และจัดการทรัพยากรของประเทศที่เป็นธรรม - (ค) ส่งเสริมความตระหนักของประชาชนในความจำเป็นต้องปกป้อง รักษา และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเอธิโอเปีย 1995 มาตรา 44 สิทธิในสิ่งแวดล้อม (Environmental Rights) (1): บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและดี

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐชาติ 1996 แก้ไขเพิ่มเติม 2005 มาตรา 47: บุคคลทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ 1996 มาตรา 24: ทุกคนมีสิทธิ – (ก) ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่อันตรายต่อสุขภาพหรือความเป็นอยู่ที่ดี และ (ข) ในสิ่งแวดล้อมที่จะต้องปกป้องไว้เพื่อประโยชน์ของปัจจุบันชนและอนาคตชน โดย (๑) ป้องกันมลพิษและการเสื่อมโทรมทางนิเวศ (๒) ส่งเสริมการสงวน และ (๓) ทำให้มั่นคงซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนทางนิเวศ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน ส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชอบธรรม

๑รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐไนจีเรีย 1999 มาตรา 20: รัฐต้องปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และดูแลน้ำ อาหาร และดิน ป่าไม้และสัตว์ป่าของประเทศ

๑รัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐไนเจอร์ 2010 มาตรา 35: บุคคลมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี รัฐมีหน้าที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของปัจจุบันชนและอนาคตชน แต่ละบุคคลต้องปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอยู่

4.3.2 ประเทศที่ไม่ได้นำคำว่า Satisfactory Environment Favorable to Development ไปนิยามในรัฐธรรมนูญ แต่นำไปเขียนไว้ในกฎหมายภายในประเภทอื่น

๑African Charter on Human and People’s Rights (Ratification and Enforcement) Act 1990 สหพันธ์สาธารณรัฐไนจีเรีย

๑Environmental Management and Coordination Act, Act No. 8 of 1999 ของสาธารณรัฐเคนยา มาตรา 3 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและมีคุณภาพดี

บทที่ 5 ประสบการณ์การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

5.1 ประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2517 และได้ให้ความสำคัญจนถึงขั้นที่กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการคุ้มครองและปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยตรงตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา การศึกษาเกี่ยวกับการนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงอาจแบ่งแนวทางในการบัญญัติกฎหมายออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

- 1) ยุคก่อนรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2540
- 2) ยุครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
- 3) ยุครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
- 4) ยุคร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ฌบับนายมีชัย ฤชุพันธุ์

ในการพิจารณาประเด็นสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น สามารถพิจารณาได้ใน 5 ประเด็น ดังนี้

- สิทธิเชิงเนื้อหา ซึ่งได้แก่ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี
- สิทธิเชิงกระบวนการ ซึ่งได้แก่ สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม
- หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- การจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้านอื่นเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสิทธิในเชิงเนื้อหา อันได้แก่ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น ยังไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใดๆ จึงไม่ขอยกมาพิจารณา

5.1.1 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยุคก่อนปี พุทธศักราช 2540

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในช่วงก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 นั้น ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญที่บัญญัติโดยประสงค์จะใช้อย่างถาวร (ไม่รวมถึงธรรมนูญหรือรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ประกาศใช้หลังรัฐประหาร) โดยพบว่ามีบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ 4 ฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 และ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538 ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้น นั้น อาจแยกพิจารณาได้เป็นสองกลุ่ม

กลุ่มแรก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ได้นำเอาประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในลักษณะที่เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมแต่เพียงประการเดียว โดยบัญญัติไว้ในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ได้วางหลักไว้ในมาตรา 77 ว่า “ให้รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมและความงามทางธรรมชาติ รวมทั้งป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร” และ ในมาตรา 93 ได้วางหลักไว้ว่า “ให้รัฐพึงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด” ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ได้วางหลักไว้ในมาตรา 65 ว่า “ให้รัฐพึงมีหน้าที่ในการรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อม” ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับได้บัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวดว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ทำให้ไม่เกิดพันธะผูกพันที่รัฐจะต้องปฏิบัติตามแต่ประการใด

กลุ่มที่สอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538 ได้นำประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมมากำหนดไว้เพิ่มจากเดิมที่มีเพียงเรื่องหน้าที่ของรัฐ โดยอาจจำแนกลักษณะการบัญญัติไว้เป็น 3 ลักษณะในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ ดังนี้

■ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534**

1) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 58 ในหมวดหน้าที่ของชนชาวไทย โดยกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

2) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 74 ในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ โดยกำหนดให้รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งทดแทน และพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม

3) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 48 ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย โดยกำหนดให้รัฐสามารถตรากฎหมายขึ้นมาจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพของบุคคลได้ ภายใต้เหตุผลของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

■ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2538**

1) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 57 ทวิ ในหมวดหน้าที่ของชนชาวไทย โดยกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติ

2) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 78 หมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ ซึ่งกำหนดให้รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งทดแทน และพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม

3) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – บัญญัติไว้ในมาตรา 48 เบญจ ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย โดยกำหนดให้รัฐสามารถตรากฎหมายขึ้นมาจำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพของบุคคลได้ ภายใต้เหตุผลของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

5.1.2 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นโดยสมาชิกรัฐสภา รัฐธรรมนูญซึ่งมาจากการเลือกตั้งทางอ้อมของประชาชน โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้นำเอาหลักการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญใน 6 ประเด็น ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม - ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป - ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 58 ถึงสิทธิของบุคคลในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ - ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 59 ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม - ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

☞ มาตรา 46 ได้กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞ มาตรา 56 ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞ มาตรา 59 กำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากมาตรา 59 จะกำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังกำหนดเพิ่มเติมอีกด้วยว่าเมื่อหน่วยงานตามที่กำหนดในมาตรา 59 ดำเนินโครงการใดๆที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายกำหนด

☞ มาตรา 214 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม - การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞ มาตรา 56 ได้กำหนดให้บุคคลสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ได้รับความคุ้มครอง

☞ มาตรา 61 ได้กำหนดให้บุคคลสามารถเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐได้เมื่อได้รับความเสียหาย

☞ มาตรา 62 คุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบจากการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้นๆ

4) **หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม** – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 69 ให้ประชาชนมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนด

5) **หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม** – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞ มาตรา 56 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞ มาตรา 79 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

☞ มาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน และการมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

6) **การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม** – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞ กรณีแรกตามมาตรา 49 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞ กรณีที่สองตามมาตรา 50 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.3 ประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมคล้ายกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ได้มีการแก้ไขบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมให้มีความละเอียดและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป - มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 56 ถึงสิทธิของบุคคลในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ - มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 57 ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดหมวดว่าด้วยสิทธิชุมชนไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

☞ มาตรา 66 กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞ มาตรา 67 วรรคแรก กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞ มาตรา 67 วรรคสอง กำหนดถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในกรณีที่หน่วยงานตามที่กำหนดในมาตรา 67 ดำเนินโครงการใดๆที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

☞ มาตรา 165 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞ มาตรา 67 วรรค 3 กำหนดให้บุคคลสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ได้รับความคุ้มครอง

☞ มาตรา 59 กำหนดให้บุคคลสามารถเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อรัฐได้เมื่อได้รับความเสียหาย

☞ มาตรา 60 คุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบจากการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้นๆ

☞ มาตรา 212 กำหนดให้ประชาชนสามารถยื่นคำฟ้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง หากปรากฏว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดละเมิดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครอง

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – มีการกำหนดไว้ในมาตรา 73 ให้ประชาชนมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนด

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞ มาตรา 67 วรรคสอง กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞ มาตรา 85 มีการเพิ่มส่วนว่าด้วยการแนวนโยบายของรัฐในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดให้รัฐต้องดำเนินนโยบายในด้านการใช้และการจัดสรรที่ดิน การจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการผังเมือง ให้สอดคล้องกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

☞ มาตรา 290 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞ กรณีแรกตามมาตรา 42 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞ กรณีที่สองตามมาตรา 43 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.4 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2558)

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จัดทำขึ้นภายหลังจากที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ โดยมีความหวังที่จะนำเอาร่างฉบับนี้มาใช้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ โดยในประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ร่างรัฐธรรมนูญฯ ได้มีการร่างไว้ ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ โดยอาจจำแนกออกเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไปและบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการทั่วไป ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 61 ถึงสิทธิพลเมืองในการรับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ภายใต้งบเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนอาจเข้าถึงได้นี้ย่อมหมายความถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

☞ บทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะ ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 62 วรรคสอง ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

☞ มาตรา 63 กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

☞ มาตรา 64 ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน คุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

☞ มาตรา 62 วรรคสอง และมาตรา 64 วรรคสอง กำหนดถึงสิทธิของพลเมืองในการแสดงความคิดเห็นต่อหน่วยงานที่จะจัดทำหรือดำเนินโครงการ หรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

☞ มาตรา 67 กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงประชามติโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞ มาตรา 62 วรรคแรกได้กำหนดให้พลเมืองสามารถฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ หากปรากฏว่าหน่วยงานดังกล่าวกระทำการในลักษณะที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของตน

☞ มาตรา 235 ได้กำหนดให้ประชาชนซึ่งถูกละเมิดสิทธิของตนโดยกฎหมายสามารถร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง ในกรณีที่ไม่สามารถใช้สิทธิโดยทางอื่นได้แล้ว

4) **หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม** – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 27 ให้พลเมืองมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5) **หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม** – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞ มาตรา 64 วรรคสอง กำหนดให้รัฐมีหน้าที่จัดการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องให้มีองค์การอิสระซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบด้วยในกรณีที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

☞ มาตรา 83 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน

☞ มาตรา 92 กำหนดให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติของชาติ รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองดูแลทรัพยากรธรรมชาติโดยการจัดทำแผนต่างๆ เช่น แผนการดูแลป่าไม้ การจัดผังเมือง การรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการจัดทำแผนเหล่านี้รัฐต้องสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดด้วย

☞ มาตรา 93 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องสร้างความมั่นคงทางพลังงาน ตลอดจนกำกับดูแลการใช้พลังงานให้มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

6) **การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม** – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี

☞ กรณีแรกตามมาตรา 43 เป็นการกำหนดให้การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

☞ กรณีที่สองตามมาตรา 56 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพของพลเมือง ซึ่งอาจถูกจำกัดได้ด้วยเหตุผลเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5.1.5 การนำประเด็นสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับนายมีชัย ฤชุพันธุ์ (2559)

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ถูกจัดทำขึ้นภายหลังจากที่ร่างฯ ของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ไม่ได้รับการเห็นชอบจากสภาปฏิรูปแห่งชาติ โดยจัดทำขึ้นบนหลักการเดียวกัน คือ ยกร่างขึ้นเพื่อปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ สำหรับในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น มีบัญญัติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ดังนี้

1) สิทธิในข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม – ได้มีการบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของราชการไว้ในมาตรา 59 ให้รัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองโดยจัดให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้อย่างสะดวก ตามที่กฎหมายกำหนด และในมาตรา 58 วรรคที่สอง ได้มีการกำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินโครงการซึ่งอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม – มาตรา 43 ได้กำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งหมายความถึงสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการดังกล่าว

3) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม – การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นประกอบด้วย

☞ มาตรา 25 กำหนดให้เมื่อประชาชนถูกละเมิดสิทธิในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 สามารถยกเอาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นต่อสู้ทางศาลได้

☞ มาตรา 51 กำหนดให้เมื่อรัฐไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการเรื่องสิ่งแวดล้อม ประชาชนและชุมชนสามารถติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดให้ประชาชนได้รับประโยชน์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

☞ มาตรา 213 ได้กำหนดให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีคำวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

4) หน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 50 (8) ในหมวดว่าด้วยหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ให้บุคคลมีหน้าที่ในการร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

5) หน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม – รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

☞ มาตรา 57 กำหนดให้รัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

☞ มาตรา 58 กำหนดให้การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้อื่นดำเนินการถ้าการนั้นอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุข วิถีชีวิตหรือสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงต้องระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอันเกิดจากการดำเนินโครงการดังกล่าว และต้องดำเนินการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า

6) การจำกัดสิทธิของประชาชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม – ได้มีการกำหนดให้รัฐสามารถออกกฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในสองกรณี กรณีแรกคือ มาตรา 37 เป็นการกำหนดให้สามารถเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนอาจกระทำได้หากมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และในมาตรา 40 ได้กำหนดให้การจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลได้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหมายรวมถึงเหตุเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

5.2 บทบาทขององค์กรและแนวทางคำพิพากษา

5.2.1 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

5.2.1.1 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

หลักการปารีสว่าด้วยสถานะของสถาบันแห่งชาติเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Paris Principles Relating to the Status of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights) หรือที่เรียกโดยย่อว่าหลักการปารีส ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานของสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่ได้รับการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติไว้ว่า สถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติควรมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 5 ประการ ดังนี้

- บทบาทในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน (Promotional Function)
- บทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function)
- บทบาทในการให้คำปรึกษา (Advisory Function)
- บทบาทในการเฝ้าระวังสถานการณ์ (Monitoring Function)
- บทบาทในการดำเนินความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสีย และองค์กรอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ (Relationship with Stakeholders and Other Bodies)

พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 3 นิยามคำว่า "สิทธิมนุษยชน" ว่าหมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม มาตรา 5 กำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ คือ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยมาตรา 15 บัญญัติให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้:-

(1) ส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

(2) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

(3) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(4) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

(5) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

(6) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน

(7) ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา

(8) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสถิติสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(9) แต่งตั้งอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(10) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 257 บัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

(2) เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่เห็นชอบตามที่ผู้ร้องเรียนว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ

(3) การเสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลปกครอง ในกรณีที่เห็นชอบตามที่ผู้ร้องเรียนว่าคำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดในทางปกครองกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาที่เกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

(4) การฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย เมื่อได้รับการร้องขอจากผู้เสียหายและเป็นกรณีที่เห็นสมควรเพื่อแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นส่วนรวม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

(5) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย และกฎต่อรัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(6) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

(7) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

(8) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ และเสนอต่อรัฐสภา

(9) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ต่อมา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้มีประกาศฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เรื่องการสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดให้องค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 ยังคงปฏิบัติหน้าที่ต่อไป ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในปัจจุบัน จึงต้องเป็นไปตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติดังกล่าวข้างต้น อันเป็นเหตุให้อำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องและความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง และการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย ตามข้อ (2) (3) และ (4) สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ด้วย

ดังนั้น ในปัจจุบัน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งตามมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว บัญญัติไว้ว่าในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจตรวจสอบและเสนอมาตรการแก้ไขกรณีที่มีการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ ต่อเมื่อมิใช่เป็นเรื่องที่มีการฟ้องร้องเป็นคดีอยู่ในศาลหรือที่ศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งเด็ดขาดแล้ว

5.2.1.2 เรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในแต่ละปี คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้รับเรื่องร้องเรียนราว 600 – 700 เรื่อง สำหรับการรับเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น พบตัวอย่างกรณีที่มีการร้องเรียนระหว่างปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2557 โดยจำแนกเป็นประเภทของเรื่องร้องเรียนได้ดังนี้:-

- ละเมิดสิทธิชุมชน
- ละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน
- ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน
- ละเมิดสิทธิในที่อยู่อาศัย
- ละเมิดสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ
- ละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
- ละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสาร

จากกรณีตัวอย่างเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของปีพ.ศ. 2556 นั้น พบว่าการละเมิดสิทธิชุมชนมีจำนวนมากกว่าการละเมิดสิทธิประเภทอื่น รองลงมาคือการละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน และการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงกรณีตัวอย่างจากเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นทั้งหมดจำนวน 611 เรื่อง ส่วนเรื่องร้องเรียนในปีพ.ศ. 2557 ก็มีลักษณะทำนองเดียวกัน กล่าวคือ การละเมิดสิทธิชุมชนมีจำนวนมากกว่าการละเมิดสิทธิประเภทอื่น รองลงมาคือการละเมิดสิทธิในการจัดการ/ใช้ที่ดิน และการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินตามลำดับ โดยตัวอย่างเรื่องร้องเรียนดังกล่าวเป็นเพียงบางส่วนจากเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นทั้งหมดจำนวน 675 เรื่อง

5.2.2 คำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2552: ศาลปกครองสูงสุดส่งประเด็นมาให้พิจารณาว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 46 วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจประกาศกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอขอความเห็นชอบนั้น มีเนื้อหาที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรคสอง ซึ่งมีหลักการเดียวกันกับมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญได้มีความเห็นว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 46 วรรคหนึ่ง เป็นมาตรการทางกฎหมายสำหรับใช้บังคับกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่มีการดำเนินโครงการหรือกิจการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับการรับรองสิทธิชุมชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญยังได้อธิบายความต่อไปอีกด้วยว่า สิทธิและเสรีภาพที่ได้รับรองไว้ตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นสิทธิและเสรีภาพที่มีสภาพบังคับทันทีที่รัฐธรรมนูญประกาศให้มีผลบังคับใช้ โดยไม่ต้องรอให้มีการออกกฎหมายอนุวัติการมาใช้บังคับก่อนแต่อย่างใด ดังนั้น หากการดำเนินโครงการหรือกิจการใดอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพของบุคคลหรือชุมชน บุคคลหรือชุมชนย่อมมีสิทธิฟ้องต่อศาลปกครองได้โดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 67 วรรคสาม

■ **คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 33/2554:** คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 257 วรรคหนึ่ง (2) ว่าการที่ทางราชการประกาศพระราชกฤษฎีกาโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติโดยอุกคาทับซ้อนพื้นที่ป่าชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลและชุมชน ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง ความหลากหลายทางชีวภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 และมาตรา 67 และกระทบต่อสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า กรณีนี้ได้ตัดสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ สำหรับความเดือดร้อนหรือผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องไปดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลที่มีเขตอำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 6 ไม่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน และไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

5.2.3 คำพิพากษาของศาลปกครองเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม

■ **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 415/2550 ศาลปกครองสูงสุด:** การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากสำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติว่ามีการละเมิดทางปกครองจากการละเลยการปฏิบัติหน้าที่ควบคุมเก็บรักษาและจัดการกากกัมมันตรังสี (โคบอลต์ 60) และเรียกค่าเสียหาย ศาลปกครองกลางวินิจฉัยว่า สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติละเลยการปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมดูแลการเก็บรักษาวัสดุกัมมันตรังสีและการ

จัดการให้เกิดความปลอดภัยแก่ประชาชน การที่กัมมันตรังสีแพร่กระจาย เป็นผลโดยตรงจากการละลายไม่ปฏิบัติหน้าที่อันเป็นละเมิดแก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 12 ราย ศาลกำหนดค่าเสียหายตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงสำหรับค่ารักษาพยาบาลในอนาคต ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ผู้ฟ้องคดีจะมีโครโมโซมเสียหาย หรือมีโอกาสเป็นมะเร็งหรือเจ็บป่วยอย่างอื่น แพทย์มีความเห็นสมควรติดตามผลเลือดและโครโมโซมไม่น้อยกว่า 10 ปี จึงให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนนี้ไว้อีกภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่ที่มีคำพิพากษาพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีชำระค่าสินไหมทดแทนให้ผู้ฟ้องคดีพร้อมดอกเบี้ยและให้สงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคตภายในระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่ที่มีคำพิพากษา คดีนี้ ผู้ฟ้องคดียื่นคำร้องขอให้ศาลชั้นต้นแก้ไขคำพิพากษาในส่วนค่ารักษาพยาบาลในอนาคต ศาลชั้นต้นยกคำร้อง ศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า ค่าเสียหายในอนาคตที่อุทธรณ์เป็นค่ารักษาพยาบาลที่กล่าวอ้างขึ้นมาใหม่ ไม่มีฐานความเสียหายที่ศาลปกครองกำหนดไว้เดิม โดยศาลปกครองชั้นต้นได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีเดิมไม่กำหนดค่ารักษาพยาบาลในส่วนนี้ให้ ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตจึงไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาลปกครองจะกำหนดให้ได้ พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น

■ **คดีหมายเลขแดงที่ พ. 13/2552 ศาลปกครองสูงสุด:** ผู้ฟ้องคดีฟ้องเรื่องความชอบด้วยกฎหมายของกฎที่ออกหรือเห็นชอบโดยมติคณะรัฐมนตรีเพื่อเยียวยาความเสียหายจากมลพิษทางเสียงสนามบินสุวรรณภูมิ คดีนี้ จำเลยกับพวกันฟ้องคณะรัฐมนตรี โดยอ้างว่าการออกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2550 เรื่องหลักเกณฑ์ในการประเมินอาคาร/ที่พักอาศัยของผู้ได้รับผลกระทบทางเสียงของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เป็นการออกกฎโดยมิชอบ ศาลพิพากษายกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่ามติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับกรณีดังกล่าวมิใช่การกระทำที่สร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร และมีใช้การใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ อันจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด

■ **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 743/2555:** ผู้ฟ้องคดีฟ้องหน่วยงานของรัฐละเลยปฏิบัติหน้าที่ดำเนินการเพื่อขจัดมลพิษและฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม หลังจากบริษัทตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด ได้ปล่อยทิ้งน้ำขุ่นข้นและกากแร่ดิบจากบ่อกักตะกั่วคอนลงสู่ลำห้วยคลิตี้จนทำให้ผู้ฟ้องคดีได้รับการปนเปื้อนของสารตะกั่วจากลำห้วยคลิตี้ การที่ผู้ถูกฟ้องคดีในฐานะหน่วยงานของรัฐไม่เข้าฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม เป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร และได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกละเมิดสิทธิในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ของชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาว่า ผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ละเลยต่อหน้าที่ เพราะเมื่อทราบว่ามี การปนเปื้อน ก็ได้เข้าตรวจสอบเรื่อยมา ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหากรณีดังกล่าว และได้ประสานงานและดำเนินการฟื้นฟู หรือระงับการปนเปื้อนของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้มาตลอด อย่างไรก็ตาม ผู้ถูกฟ้องคดีได้ปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร จึงกำหนดให้ค่าเสียหายจากการที่ต้องแบกรับภาระค่าอาหาร และกำหนดค่าเสียหายต่อสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ตามคำขอของผู้ฟ้องคดี ผู้ฟ้องคดีและผู้ถูกฟ้องคดีอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น ศาลปกครองสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีเพียงแต่ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปเก็บตัวอย่างน้ำ ดินตะกอน และสัตว์น้ำมาวิเคราะห์ว่ามีปริมาณสารตะกั่วปนเปื้อนหรือไม่เท่านั้น ไม่ได้เข้าไปเพื่อหาวิธีการป้องกันหรือแก้ไขอันตรายอันเกิดจากการแพร่กระจายของสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้

ศาลปกครองสูงสุดเห็นว่า การที่ผู้ฟ้องคดีไม่สามารถนำน้ำในลำห้วยคลิตี้ไปใช้ในการอุปโภคและบริโภคได้ เป็นผลโดยตรงมาจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติและ

ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร ผู้ถูกฟ้องคดีจึงต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายแก่ผู้ฟ้องคดี ทั้ง ค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร นอกจากนี้ ศาลยังกำหนดให้ผู้ถูกฟ้องคดีกำหนดแผนงาน วิธีการ และดำเนินการฟื้นฟูตรวจและวิเคราะห์ ตัวอย่างน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ ให้ครอบคลุมทุกฤดูกาลอย่างน้อยฤดูกาลละ 1 ครั้ง จนกว่าจะพบว่าค่าสารตะกั่วในน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน เป็น ระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี และแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทราบโดยวิธีการเปิดเผยโดยต้องทำการปิดประกาศ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านคลิตี้ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล ที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิ

■ **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 730-748/2557:** ผู้ฟ้องคดีฟ้องผู้ถูกฟ้องคดีซึ่งเป็นเจ้าของโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ว่าโรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดมลพิษมีผลกระทบต่อชุมชน และเรียกค่าเสียหายจากละเมิดทางปกครอง โดยอ้างว่าผู้ถูกฟ้องคดีละเลยไม่ควบคุมบำบัดฝุ่นหิน ฝุ่นละอองและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากกระบวนการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด ทำให้ผู้ฟ้องคดีซึ่งมีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในท้องที่อำเภอแม่เมาะ เจ็บป่วยเป็นโรคนิวโมโคโรไอซิส (โรคปอดอักเสบจากฝุ่นหิน) โรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์ นอกจากนี้ สัตว์เลี้ยงและพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตั้งแต่เริ่มป่วยจนถึงวันฟ้อง ค่าขาดประโยชน์จากการประกอบอาชีพ ค่าทดแทนการเสื่อมสมรรถภาพของร่างกาย สุขภาพ และอนามัย ความสูญเสียทางด้านจิตใจ ความสูญเสียโอกาสที่จะดำรงชีวิตอย่างคนปกติจนกว่าจะเสียชีวิต ค่าไร่ประโยชน์ในการใช้ที่ดิน ที่พักอาศัยในการทำมาหากินได้โดยปกติสุขเป็นเวลา 20 ปี ต่อไปในอนาคต ค่าเสียหายของพืชไร่ ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหลังจากวันฟ้องจนถึงอายุ 80 ปี ซึ่งเป็นค่าเสียหายในอนาคต และมีค่าขอให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดใช้ค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยแก่ผู้ฟ้องคดี จึงขอให้ศาลสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีหยุดการผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยถ่านหินลิกไนต์จนกว่าจะมีวิธีการป้องกันมลพิษ และให้ฟื้นฟูคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อมในท้องที่อำเภอแม่เมาะให้กลับคืนสภาพเดิม

ศาลปกครองสูงสุดเห็นว่า โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจมีหลายประเภท บางประเภทจะต้องใช้เวลานานหลายปีในการสูดเอาฝุ่น ละออง คิวิน หรือมลพิษเข้าไปสะสมในร่างกายจนถึงระดับหนึ่งจึงจะมีผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจหรือปอด ทำให้เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจหรือโรคปอดซึ่งมีทั้งแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรัง การที่จะตรวจวินิจฉัยเพื่อให้ทราบแน่ชัดว่า เจ็บป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นหินและโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์หรือไม่ จึงต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการตรวจวินิจฉัยอย่างละเอียด และต่อเนื่องสม่ำเสมอโดยแพทย์ผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวนที่ยื่นฟ้องเป็นคดีนี้มีลักษณะเฉพาะแห่งคดีอย่างเดียวกัน คือ เป็นประชาชนที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าแม่เมาะอันเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ และเรียกค่าเสียหายจากผู้ถูกฟ้องคดีเจ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่ก่อให้เกิดมลพิษออกสู่บรรยากาศจนทำให้เจ็บป่วยได้รับอันตรายต่อสุขภาพ และอนามัยจากการกระทำดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงเชื่อได้ว่าผู้ฟ้องคดีทั้ง 19 สำนวน รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดีอย่างช้าที่สุดในปี พ.ศ. 2546 ก่อนฟ้องคดี

การประกอบกิจการที่ก่อให้เกิดมลพิษคุกคามต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม อันเป็นการละเมิดสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในชีวิตและร่างกายของบุคคลที่มีได้ถูกจำกัดเฉพาะเพียงแต่การมีชีวิตอยู่เยี่ยงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เท่านั้น แต่บุคคลย่อมมีสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติสุขด้วย และสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิ

ขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองไว้ รวมถึงเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่ต้องการส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม มุ่งคุ้มครองสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคุมมาตรฐานมลพิษจาก แหล่งกำเนิด เยียวยาทางแพ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษที่เกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษ และลงโทษ ผู้กระทำความผิด

เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ามีการปล่อยอากาศเสียประเภทก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และฝุ่นละอองซึ่งเป็นมลพิษ ออกสู่บรรยากาศ และมีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดให้โรงไฟฟ้า เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษที่จะต้องถูกควบคุมการปล่อยทิ้งอากาศเสียออกสู่สิ่งแวดล้อม ประกาศในราชกิจจา นุเบกษาเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2539 ซึ่งมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ ใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย หากว่ามี การรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับ อันตรายหรือเสียหาย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของรัฐเสียหาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าอันตรายหรือความเสียหาย ดังกล่าวจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิด มลพิษหรือไม่ สำหรับกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีสามารถพิจารณาได้ดังนี้

กรณีมลภาวะจากฝุ่นละออง ถือไม่ได้ว่าโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีก่อให้เกิดการ แพร่กระจายของฝุ่นละอองที่จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 96 แห่ง พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แต่อย่างไรก็ดี เพราะส่วนมากมี แหล่งที่มาจากการเผาไหม้มวลชีวภาพและรถยนต์ มิได้เกิดจากการปล่อยทิ้งอากาศเสียของผู้ถูกฟ้องคดี ค่าเฉลี่ยฝุ่นละอองกับพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศแล้วไม่มีความแตกต่างกัน ประกอบกับผู้ถูกฟ้องคดีได้ติดตั้ง เครื่องกำจัดฝุ่นชนิดไฟฟ้าสถิตแรงสูงในทุกโรงไฟฟ้า มีมาตรการควบคุมฝุ่นละอองภายในบริเวณโรงไฟฟ้า ด้วยการราดน้ำบนวัสดุที่มีฝุ่นฟุ้งกระจายอยู่เสมอ และไม่พบว่า มีพนักงานของผู้ถูกฟ้องคดีเจ็บป่วยเป็นโรค ปอดอักเสบจากฝุ่นหิน

กรณีมลภาวะจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เห็นว่า ผู้ถูกฟ้องคดีละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมาย กำหนดให้ต้องปฏิบัติในการปล่อยทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศ เพราะโรงไฟฟ้าแม่เมาะปล่อย ทิ้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศ โดยระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2535 ถึงเดือนสิงหาคม 2541 รวม 70 เดือน ตรวจพบว่ามีทั้งกรณีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร และเกินกว่า 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีกรณีค่าเฉลี่ยฯ เกินกว่า 780 ไมโครกรัมต่อ ลูกบาศก์เมตร เมื่อผู้ฟ้องคดีเป็นผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะในช่วงเวลาที่มีการแพร่กระจายของก๊าซ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่มีค่าเฉลี่ยฯ สูงเกินกว่าค่ามาตรฐานและที่ประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กำหนด กล่าวอ้างในคำฟ้องว่าได้รับผลกระทบจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เกิดจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ ถูกฟ้องคดีจนเจ็บป่วยเป็นโรคในระบบทางเดินหายใจ โรคปอด หรือเกิดอาการระคายเคืองตามเยื่อเมือกตาม ร่างกาย จึงเชื่อได้ว่าผู้ฟ้องคดีได้รับอันตรายเสียหายจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่แพร่กระจายจาก โรงไฟฟ้าแม่เมาะของผู้ถูกฟ้องคดีและมีสาเหตุสุดวิสัยที่จะเป็นเหตุให้ผู้ถูกฟ้องคดียกขึ้นเป็นข้อกล่าวอ้างเพื่อ ไม่ต้องรับผิดชอบ ผู้ถูกฟ้องคดีจึงมีหน้าที่ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

▪ **คดีหมายเลขแดงที่ อ. 749-764/2557:** ผู้ฟ้องคดีฟ้องการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นผู้ถือประทานบัตรการทำเหมืองแร่ถ่านหิน ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ว่าละเลยมิได้ปฏิบัติตามวิธีการทำเหมืองแร่ และเงื่อนไขท้ายประทานบัตร รวมทั้งเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเหมืองแร่ แผนผังโครงการ และเงื่อนไขท้ายประทานบัตรหลายประการโดยไม่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ จนก่อให้เกิดมลพิษ และทำให้ผู้ฟ้องคดีได้รับอันตรายต่อชีวิต สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินเสียหาย ผู้ฟ้องคดียังได้ฟ้องกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่และอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการทำเหมืองแร่ ที่เพิกเฉยไม่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ และผู้ฟ้องคดีได้ฟ้องกรมควบคุมมลพิษและอธิบดีกรมควบคุมมลพิษ ที่ไม่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในการควบคุมมลพิษ โดยผู้ฟ้องคดีขอให้ศาลสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้งหมดปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎหมาย เพิกถอนประทานบัตร ให้หยุดการกระทำที่ก่อให้เกิดมลพิษ ให้แก้ไขฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กลับฟื้นคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิม และให้ชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีพร้อมดอกเบี้ย

ศาลปกครองสูงสุดเห็นว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยยังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมฉบับเดิมต่อไป การขนดินไปกองเป็นคันดินบริเวณขอบบ่อเหมืองด้านทิศใต้ ไม่เป็นการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผนผังโครงการทำเหมืองถ่านหิน ข้อ 3 และไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ การรักษาความชื้นของดินและถ่านหินในขณะที่ทำการไถดินและถ่านหินขนาดใหญ่ สามารถทำได้ดีกว่าที่กำหนดไว้ในมาตรการ และไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ การมิได้ทำรายงานการตรวจประเมินสิ่งแวดล้อม (Environmental Audit) ทุก 2 ปี เสนอให้ สผ. ทราบ แต่ได้จัดทำรายงานการตรวจประเมินสิ่งแวดล้อม (Environmental Audit) เสนอต่อ สผ. แล้ว ศาลไม่จำเป็นต้องออกคำสั่งบังคับให้ทำอีก

ส่วนที่ผู้ฟ้องคดีฟ้องว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร ในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เสนอไว้ในรายงานฯ และมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดย สผ. ทำให้สิ่งแวดล้อม ตลอดจนชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินเสียหาย และมีคำขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนนั้น เป็นการฟ้องตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ใช่การฟ้องการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในฐานะเจ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ ให้ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายจากการที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดการแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีดังกล่าวได้รับอันตรายแก่ชีวิตร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้ฟ้องคดีดังกล่าวเสียหาย ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เมื่อผู้ฟ้องคดีไม่สามารถเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อพิสูจน์ว่าความเสียหายเป็นผลมาจากการที่ผู้ถูกฟ้องคดีดังกล่าวละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควรในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมดังกล่าว จึงไม่อาจถือได้ว่ามีการกระทำละเมิดต่อผู้ฟ้องคดี

สำหรับประเด็นที่ว่ากรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่และอธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ได้ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติในการควบคุมการทำเหมืองและการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยหรือไม่นั้น ศาลเห็นว่าการใช้อำนาจในการออกคำสั่งเพิกถอนประทานบัตรการทำเหมืองหรือไม่ เป็นอำนาจดุลพินิจ ที่จะต้องคำนึงถึงเหตุผล ความจำเป็น รวมถึงข้อดีและข้อเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนหรือประโยชน์

สาธารณะ หากมีการสั่งเพิกถอนประธานบัตรดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อการผลิตกระแสไฟฟ้า อันจะเกิดความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะและประชาชนมากกว่าผลดีที่จะได้รับ การไม่ออกคำสั่งเพิกถอนประธานบัตรจึงไม่เป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ

การที่อธิบดีกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ได้ทราบถึงการไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในการออกประธานบัตรของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแล้ว อธิบดีมีหน้าที่ตามมาตรา 138 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ที่จะต้องพิจารณาดำเนินคดีและควบคุมดูแลมิให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยละเลยต่อหน้าที่ในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การไม่ดำเนินคดีตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าว ถือเป็น การละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ

5.2.4 คำพิพากษาของศาลยุติธรรมเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม

▪ **คดีหมายเลขแดงที่ 2147/2547 ศาลอุทธรณ์ ภาค 4:** โจทก์ทั้งเจ็ดยื่นฟ้องบริษัท พินิกซ์ พัลพ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งประกอบกิจการโรงงานทำเยื่อกระดาษเป็นจำเลย โดยอ้างว่าจำเลยปล่อยน้ำเสียที่เกิดจากการผลิตเยื่อกระดาษลงสู่ลำห้วยโจดอันเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และน้ำเสียได้ไหลลงสู่ลำน้ำพอง ทำให้ลำน้ำพองเน่าเสียด้วยความประมาทเลินเล่อหรือจงใจของจำเลยและลูกจ้างของจำเลยหลายคราวต่อเนื่องกัน เป็นเหตุให้ปลาตามธรรมชาติในลำน้ำพอง และปลาที่โจทก์เลี้ยงไว้ในกระชังตายจำนวนมาก โจทก์ทั้งเจ็ดได้เจรจากับจำเลยหลายครั้ง แต่ตกลงกันไม่ได้ ทำให้โจทก์เสียหาย ขอให้ศาลบังคับจำเลยชดใช้เงินแก่โจทก์แต่ละรายพร้อมดอกเบี้ยของต้นเงินแต่ละจำนวน

ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาให้จำเลยชดใช้เงินให้โจทก์ทั้งเจ็ดพร้อมดอกเบี้ย จำเลยอุทธรณ์อย่างไรก็ตาม แม้สภาพน้ำเสียในลำห้วยโจดและลำน้ำพองจะเกิดจากแหล่งอุตสาหกรรมที่มีการรั่วไหลของน้ำเสียจากโรงงานของโจทก์ แต่การเลี้ยงปลาในกระชังในลำน้ำพองของโจทก์ก็กระทำไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจากกรมประมงตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ซึ่งศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยแล้วว่าโจทก์ทั้งเจ็ดมีส่วนประมาทเลินเล่อก่อให้เกิดความเสียหายด้วย อีกทั้งกำหนดให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์แต่ละคนเพียงบางส่วนตามความร้ายแรงแห่งการละเมิด ซึ่งค่าสินไหมทดแทนที่ศาลชั้นต้นกำหนดให้จำเลยมานั้นนับว่าเหมาะสมแล้ว ไม่มีเหตุที่ศาลอุทธรณ์ภาค 4 จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

▪ **คดีหมายเลขแดงที่ 5818/2549 ศาลฎีกา:** องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนาง โจทก์ที่ 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัดกระบี่ โจทก์ที่ 2 และชาวบ้านอีก 17 คน ยื่นฟ้องรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมป่าไม้ อธิบดีกรมป่าไม้ บริษัทซันด้าอินเตอร์เนชั่นแนลฟิล์มโปรดักชั่นจำกัด และบริษัททเวนตีเซนจูรีฟอกซ์ เป็นจำเลยที่ 1 ถึงที่ 5 ตามลำดับ โดยโจทก์ที่ 1 และที่ 2 เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลจัดการและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและดูแลทรัพยากรสินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ส่วนโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 อ้างว่าตนเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดกระบี่และอาศัยอยู่บริเวณรอบอ่าวมาหยา เกาะพีพีเล ซึ่งอยู่ใกล้เคียงเขตอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ และเป็นผู้มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพในเขตอุทยานแห่งชาติดังกล่าว รวมทั้งมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

จำเลยที่ 1 เป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติดังกล่าว

จำเลยที่ 2 เป็นกรมสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องที่จะต้องคุ้มครองดูแลรักษาพื้นที่ที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน อันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสาธารณชน จำเลยที่ 3 เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่กระทำการแทนและเป็นผู้แทนตามกฎหมายของจำเลยที่ 1 และที่ 2 โดยมีอำนาจหน้าที่คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาพื้นที่อ่าวมาหยา หมู่เกาะพีพี ให้คงอยู่ในสภาพเดิมตามธรรมชาติตามกฎหมาย จำเลยที่ 5 เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีจำเลยที่ 4 เป็นตัวแทนและผู้รับมอบอำนาจ

จำเลยที่ 3 ได้อนุมัติให้จำเลยที่ 4 รวมทั้งบริษัทถ่ายทำภาพยนตร์บีช โปรดั๊กชั่น จำกัด ซึ่งเกี่ยวข้องกับกรถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องเดอะบีช เข้าไปปรับปรุงตกแต่งเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชายหาดอ่าวมาหยา โดยใช้รถแบ็กโฮหรืออุปกรณ์อื่นๆ ขุดสร้าง แผ้วถาง ปรับ ทำการให้เป็นอันตราย ทำลายพื้นที่สันทรายในบริเวณหาดมาหยา ขนย้ายพืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติออกไป เพื่อนำต้นมะพร้าวเข้าไปปลูก อันเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดิม เพื่อประโยชน์ในการถ่ายทำภาพยนตร์ของจำเลยที่ 4 และที่ 5 ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมของจังหวัดกระบี่ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 43 และมาตรา 44 ซึ่งกำหนดความรับผิดชอบไว้ในมาตรา 97

โจทก์อ้างว่าการกระทำของจำเลยทั้งห้าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต เลี่ยงปฏิบัติ และเป็นการใช้สิทธิซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 26 และมาตรา 59 และอ้างว่าตนเป็นผู้เสียหายเนื่องจากถูกโต้แย้งสิทธิตามกฎหมาย และมีอำนาจฟ้องคดีได้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรคท้าย และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ขอให้ศาลพิพากษาว่า คำสั่งที่อนุญาตให้ถ่ายทำภาพยนตร์บริเวณอ่าวมาหยา หมู่เกาะพีพี เป็นโมฆะ เพราะเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้จำเลยวางเงินประกันความเสียหายไม่น้อยกว่า 100,000,000 บาท ถ้าจำเลยไม่วางเงินประกัน ให้ศาลมีคำสั่งห้ามกระทำการใดๆ เพื่อปรับปรุงตกแต่งบริเวณอ่าวมาหยา ให้เพิกถอนใบอนุญาตการถ่ายทำภาพยนตร์ในบริเวณดังกล่าว และให้ปรับปรุงแก้ไขหาดมาหยาให้กลับคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติโดยใช้ค่าใช้จ่ายของจำเลยที่ 4 และที่ 5

ศาลชั้นต้น มีคำสั่งงดสืบพยานโจทก์ทั้งสืบแก้และพยานจำเลยทั้งห้า และพิพากษาให้ยกฟ้องโจทก์ทั้งสืบแก้ ศาลอุทธรณ์พิพากษายกคำสั่งศาลชั้นต้นทั้งงดสืบพยาน และคำพิพากษาของศาลชั้นต้น แล้วมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาตีในประเด็นข้อพิพาทตามคำขอท้ายฟ้องในข้อ 4 ของโจทก์ทั้งสืบแก้ต่อไป แล้วจึงมีคำสั่งหรือคำพิพากษาใหม่ตามรูปคดี ที่สุด ศาลฎีกาพิพากษาแก้เป็นว่าให้ยกฟ้องโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 นอกจากที่แก้ ให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ โดยศาลฎีกาได้ให้เหตุผลว่า: -

ในเรื่องอำนาจฟ้องนั้น โจทก์ที่ 1 และที่ 2 มีอำนาจฟ้อง แต่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ไม่มีอำนาจฟ้อง กล่าวคือ โจทก์ที่ 1 และที่ 2 เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ในการคุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 290 พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 23 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 มาตรา 45 จึงมีอำนาจฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งห้ามมิให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 กระทำ หรือขอให้บังคับจำเลยที่ 4 และที่ 5 ปรับปรุงแก้ไขหาดมาหยาให้กลับคืนสภาพเดิมตามธรรมชาติได้ ซึ่งรวมทั้งฟ้องจำเลยที่ 1 ที่ 2 และที่ 3 ที่มีคำสั่งอนุญาตให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ได้ด้วย

ส่วนกรณีของโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ซึ่งไม่มีอำนาจฟ้องนั้น การที่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 อ้างว่าตนเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัดกระบี่ จึงมีอำนาจฟ้องตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46 นั้น ศาลฎีกาเห็นว่า คำว่า “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” ยังไม่มีคำนิยาม ความหมาย หรือขอบเขตที่แน่นอน ทั้งบทบัญญัติมาตรานี้มีเงื่อนไขที่ต้องมีกฎหมายบัญญัติออกมาตามมาตรานี้ เมื่อในขณะที่โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 ฟ้อง ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติออกมาใช้บังคับ ดังนั้น ยังไม่อาจถือได้ว่าการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 แล้ว โจทก์ที่ 3 ถึงที่ 19 จึงยังไม่มีอำนาจฟ้อง และไม่มีสิทธิฎีกาด้วย

นอกจากเรื่องอำนาจฟ้องแล้ว ในเรื่องคำขอให้วินิจฉัยคำสั่งนั้น ศาลฎีกาเห็นว่า แม้คำสั่งทางปกครองที่เจ้าหน้าที่ออกคำสั่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอาจถูกเพิกถอนได้ แต่สำหรับคดีนี้ โจทก์ที่ 1 และที่ 2 ฟ้องคดีว่าคำสั่งทางปกครองของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ที่อนุญาตให้จำเลยที่ 4 เข้าไปถ่ายภาพยนตร์บริเวณอ่าวมาหยา ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นโมฆะ ขอให้เพิกถอน ก็เพื่อมิให้จำเลยที่ 4 และที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ในบริเวณหาดมาหยา แต่เมื่อจำเลยที่ 5 เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ตามใบอนุญาตเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำออกฉายทั่วโลกแล้ว การเพิกถอนคำสั่งของจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 จึงไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด ดังนั้น คำขอข้อ 1 และข้อ 3 จึงไม่มีประโยชน์ที่จะพิจารณาต่อไป

บทที่ 6 บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศระดับสากล ระดับภูมิภาค และประเทศไทย

ส่วนนี้ได้วิเคราะห์การยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมและการบังคับใช้สิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามที่ปรากฏในกฎหมายระหว่างประเทศระดับสากล กฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาค และประเทศไทย ดังนี้

6.1 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคต่างๆ

6.1.1 การบังคับใช้สิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากล

สิทธิมนุษยชน เมื่อได้รับรองจากรัฐทั้งหลายในสังคมระหว่างประเทศแล้วจะมีที่มาเช่นเดียวกับกฎหมายระหว่างประเทศทั่วไปตามมาตรา 38 แห่งธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ได้แก่ 1) อนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 2) จารีตประเพณีระหว่างประเทศ 3) หลักกฎหมายทั่วไป

6.1.1.1 จารีตประเพณีระหว่างประเทศและหลักกฎหมายทั่วไป

ตามธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกำหนดองค์ประกอบของจารีตประเพณีระหว่างประเทศไว้ 2 ประการคือ แนวทางปฏิบัติทั่วไปของรัฐ (States Practice) และรัฐทั้งหลายยอมรับว่าแนวทางปฏิบัติเช่นนั้นเป็นกฎหมาย (Opinio Juris Sive Necessitates) สิทธิมนุษยชนบางสิทธิอาจได้รับการพิพากษาตีความว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศไปแล้ว เช่น สิทธิในชีวิตจากอาชญากรรมสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรืออาชญากรรมต่อมนุษยชาติ แต่สิทธิในสิ่งแวดล้อมยังนั้นยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศเนื่องจากขาดองค์ประกอบเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติของรัฐทั้งหลาย ยังปฏิบัติไม่สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกัน

ส่วนหลักกฎหมายทั่วไปที่ใช้ในนานอารยประเทศมักมีรูปแบบเป็นสุภาษิตกฎหมายตามที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายภายในของหลายๆ ประเทศอยู่แล้ว เช่น หลักการไม่ลงโทษ 2 ครั้งในความผิดครั้งเดียว (Double Jeopardy) หลักความสุจริต (Good Faith) หลักมาศาลต้องมาด้วยมือสะอาด เป็นต้น แต่ลักษณะของสิทธิมนุษยชนเป็นแนวทางปฏิบัติเสียมากกว่า และยังไม่พบหลักกฎหมายทั่วไปในสิทธิมนุษยชน ดังนั้นในปัจจุบันจึงไม่อาจวิเคราะห์หลักกฎหมายทั่วไปในกรณีของสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้

6.1.1.2 สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่กล่าวถึงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม กับตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของตราสารทั้งสองประเภทว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไร และสิทธิเชิงเนื้อหาและสิทธิเชิงกระบวนการอะไรบ้างที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา หรือมีการยอมรับหรือรับรองเพิ่มขึ้นในสังคมระหว่างประเทศ ทั้งนี้ได้วิเคราะห์ทั้งตราสารที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและตราสารที่ไม่มีผลผูกพันรัฐภาคี หรือตราสาร Soft Law ระหว่างประเทศที่อาจมีผลในทางกฎหมายระหว่างประเทศต่อไปในอนาคต ดังนี้

ก. ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

(1) ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ตราสารระหว่างประเทศที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมี 10 ฉบับ ได้แก่ กฎบัตรสหประชาชาติ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกประติบัติต่อเชื้อชาติทุกรูปแบบ ปี 1965 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ปี 1966 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ฯลฯ พบว่าตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่มีผลผูกพันรัฐภาคีทั้ง 10 ฉบับ ไม่มีฉบับใดกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ไว้โดยตรง แต่มีการกล่าวถึงสิทธิต่างๆ อันเป็นสิทธิข้างเคียงของสิทธิในสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในชีวิต (Right to Life) สิทธิในน้ำ (Right to Water) สิทธิในความปลอดภัย (Right to Safety) สิทธิในอาหาร (Right to Food) สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) รวมถึงสิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการตัดสินใจ หรือการกำหนดพันธกรณีของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

(2) ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ (Soft Law)

ตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ ได้แก่ 1) ปฏิญญาสากลว่าสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 2) ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา ค.ศ. 1986 3) ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ค.ศ. 1993 4) ปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง ค.ศ. 1995 5) ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ค.ศ. 2007 ตราสารดังกล่าวนี้เริ่มมีพัฒนาการไปในทางการยอมรับให้มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ปฏิญญาสากลว่าสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนเฉพาะแต่สิทธิที่เป็นสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธิในการทำงาน เลือกลงงานในเงื่อนไขที่เป็นธรรมและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน สิทธิในการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมชีวิต สิทธิในมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เพียงพอเหมาะสมเพื่อสุขภาพ ความกินดีอยู่ดีของตนเองและครอบครัว รวมถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สาธารณะอย่างเป็นธรรม สิทธิในเสรีภาพที่จะค้นหา รับรู้ และเผยแพร่ข้อมูลและความคิด เป็นต้น ซึ่งสิทธิตามปฏิญญาฯ นี้เป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการปรับใช้กับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนาซึ่งไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายกับรัฐ

ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ ค.ศ. 1993 เริ่มมีความชัดเจนที่จะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมว่า สิทธิในการพัฒนาควรจะถูกปฏิบัติเพื่อสร้างวัฒนธรรมทั้งการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตอย่างเท่าเทียม ที่ประชุมฯ ตระหนักดีว่าการทิ้งเศษสารพิษ สารอันตรายและของเสียโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือเป็นภัยคุกคามร้ายแรงต่อสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตและสุขภาพของทุกคน แสดงให้เห็นว่าสิทธิของอนาคตชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการกำหนดสิทธิมนุษยชนต่อไปด้วย

นอกจากนี้ปฏิญญาปักกิ่งและปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองก็ได้กล่าวถึงการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 29 แห่งปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองที่ระบุว่า ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมและความสามารถทางการผลิตของที่ดิน อาณาเขต และทรัพยากร รัฐควรจัดตั้งโครงการให้ความช่วยเหลือแก่ชนเผ่าพื้นเมือง

ในการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ

โดยสรุป ยังไม่มีตราสารระหว่างประเทศที่มีมิติด้านสิทธิมนุษยชนฉบับใดทั้งที่มีผลผูกพันและไม่ผูกพันที่กล่าวว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ แต่ขณะเดียวกันคงปฏิเสธมิได้ว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข. ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

(1) ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐภาคีและเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน

ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันรัฐ 23 ฉบับ เช่น สนธิสัญญาแอนตาร์กติก ค.ศ. 1959 อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่งสำหรับความเสียหายจากมลพิษของน้ำมัน ค.ศ. 1969 อนุสัญญาแรมซาร์ว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศโดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ค.ศ. 1971 ฯลฯ พบว่าไม่มีตราสารใดที่ระบุชัดเจนว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมอยู่ในฐานะของสิทธิมนุษยชน ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐภาคีที่จะต้องปฏิบัติตามความตกลงที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และสิทธิข้างเคียงที่ถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏอยู่ในหลักการต่างๆ ของตราสารระหว่างประเทศ คือ สิทธิเชิงกระบวนการจะพบได้ในหลายตราสาร เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ค.ศ. 1973, อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982, พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นบรรยากาศโอโซน ค.ศ. 1987, อนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ. 1992, อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการเคลื่อนย้ายของเสียอันตรายข้ามแดน ฯลฯ)

นอกจากนี้ ยังมีสิทธิเชิงเนื้อหาที่เป็นสิทธิมนุษยชนและปรากฏอยู่ในตราสารที่มีผลผูกพัน เช่น สิทธิในการได้รับชดเชยเยียวยาความเสียหาย สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตและสุขภาพ เป็นต้น แต่จะไม่พบว่ามีตราสารระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมฉบับใดจะกล่าวว่าสิทธิที่เป็นสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่าตราสารสิ่งแวดล้อมที่มีผลผูกพันระหว่างประเทศยังคงไม่ยอมรับที่จะนำสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงในปัจจุบัน

(2) ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐ

วิเคราะห์ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีผลผูกพันรัฐจำนวน 5 ฉบับ เช่น ปฏิญญาสตอกโฮล์ม 1972 ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ฯลฯ พบว่ามีการเชื่อมโยงของคำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ค่อนข้างชัดเจนโดยเริ่มตั้งแต่ปฏิญญาแห่งที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ค.ศ. 1972 (ปฏิญญาสตอกโฮล์ม) ซึ่งระบุว่า “มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในการมีชีวิตที่มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค และมีเงื่อนไขที่เพียงพอในสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีและมีความเป็นอยู่ที่ดี และมนุษย์จะต้องรับผิดชอบในการปกป้องและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต” แต่มิได้กล่าวว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิอื่นที่สมควรต้องได้รับความคุ้มครองในระดับใด นอกจากนี้ สิทธิที่ปฏิญญาสตอกโฮล์มได้รับรองสิทธิดังกล่าวนี้ในฐานะที่เป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลมากกว่าสิทธิเชิงกลุ่มซึ่งสามารถสังเกตได้จากถ้อยคำที่ใช้ว่า “Man” ในลักษณะที่เป็นนามเอกพจน์ทางภาษาอังกฤษจึงหมายถึง ปัจเจกบุคคลคนหนึ่งๆ

ปฏิญญาโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมดังเช่นปฏิญญาสตอกโฮล์ม แต่ได้กล่าวถึงสิทธิข้างเคียง เช่น สิทธิในสุขภาพ และสิทธิเชิงกระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการคุ้มครองเพื่อให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศยังกำหนดหลักการในเรื่องของความยุติธรรมระหว่างมนุษย์ในยุคต่างๆ และหลักในเรื่องการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมวลมนุษยชาติ รวมถึงหลักความรับผิดชอบที่แตกต่างกันของประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นหลักการที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

6.1.2 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคยุโรป

จากการศึกษาตราสารที่มีมิติด้านสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคยุโรป 3 ฉบับ และตราสารสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคยุโรป 15 ฉบับ พบว่ามีพัฒนาการในการยอมรับหรือรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างจำกัด มีตราสารน้อยฉบับที่จะกล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน เว้นแต่สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏชัดเจนเพียงตราสารเดียวก็คือ Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998 ซึ่งระบุในมาตรา 1 ว่า “เพื่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ในยุคปัจจุบันและอนาคตชนทุกคนในการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อสุขภาพ” อย่างไรก็ตาม ในการบังคับใช้สิทธิในการอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็ยังคงเป็นการบังคับใช้อย่างเทียบเคียงกับสิทธิมนุษยชนอื่นๆ เท่านั้น มิได้ถือโดยตรงว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศ แต่ถือได้ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเริ่มมีความสำคัญในชาติยุโรปพอสมควร นอกจากนี้สิทธิดังกล่าวนี้อีกยังมีลักษณะของสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลเนื่องจากตัวบทภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Right of every person of present and future generations to live in an environment adequate to his or her health and well-being...” ซึ่งคำว่า “Every person” หมายถึง ปัจเจกบุคคลแต่ละคนมีสิทธิเป็นของตนเอง

อย่างไรก็ตามสิ่งที่อนุสัญญา Aarhus มีอิทธิพลในการบังคับใช้ในภูมิภาคยุโรปมากที่สุดก็คือ สิทธิเชิงกระบวนการซึ่งใช้เป็นฐานในการอ้างถึงหรืออ้างอิงโดยตลอดเมื่อมีการกล่าวถึงสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมในสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่ UNECE Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution 1979 ที่กำหนดให้นำอนุสัญญา Aarhus มาใช้ได้โดยอนุโลม

มีข้อสังเกตว่าภูมิภาคยุโรปเป็นกลุ่มของชาติที่มีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมค่อนข้างเข้มงวดแต่ปรากฏว่าตราสารสิ่งแวดล้อมแทบทุกฉบับจะนำสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้แก่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แม้สนธิสัญญาในยุคเก่าที่ยังไม่เคยมีบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเชิงกระบวนการไว้ เมื่อเวลาผ่านไปก็มีการตกลงกันเพิ่มเติมโดยพิธีสารให้นำสิทธิเชิงกระบวนการมาปรับใช้ ขณะที่สิทธิเชิงเนื้อหาจะเน้นแต่เพียงสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่และได้รับการรับรองมาใช้บังคับ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว สิทธิในการได้รับการเยียวยาที่เพียงพอเหมาะสม สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยา สิทธิในความปลอดภัย ฯลฯ ไม่ได้นำสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาปรับใช้โดยเอกเทศอันเป็นการแสดงให้เห็นว่าภูมิภาคนี้ยังไม่ยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชน

6.1.3 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคอเมริกา

สำหรับภูมิภาคอเมริกามีการบัญญัติ “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี” ไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคด้วย แต่กระนั้นก็ดี การยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังคงจำกัดอยู่เพียงกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น สำหรับสหรัฐอเมริกายังคงต่อต้านและไม่ยอมรับบังคับสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน สังเกตได้จากความตกลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สหรัฐอเมริกาได้ทำความตกลงไว้กับหลายประเทศในแถบอเมริกาใต้ ซึ่งสหรัฐอเมริกายอมรับเพียงสิทธิเชิงกระบวนการ และเชื่อว่าสิทธิเชิงกระบวนการจะก่อให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมา โดยไม่จำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนแต่ประการใด ปรากฏในมาตรา 11 แห่งความตกลงดังกล่าวว่า “กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองและปรับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ” ซึ่งถือได้ว่าเป็นการไม่ยอมรับโดยปริยายว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกต 2 ประการที่มีนัยสำคัญสำหรับการบัญญัติถ้อยคำของตราสารระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคอเมริกา

ประการแรก สิทธิที่ตราสารของภูมิภาครับรองไว้ใช้ถ้อยคำว่า “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Healthy environment)” ซึ่งมีนัยสำคัญว่าสิทธินี้มีใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยเอกเทศ หากแต่มีการเจือปนของสิทธิในชีวิต (Right to Life) ก็ดี สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ก็ดี เข้าไปร่วมพิจารณาด้วยจนทำให้วิเคราะห์ได้ว่า สิทธิที่ตราสารของภูมิภาคกล่าวถึงเป็นการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาช่วยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเสียมากกว่าที่จะระบุให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยเอกเทศแยกออกจากสิทธิอื่นๆ

ประการที่สอง มาตรา 11 แห่ง Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economics, Social and Cultural Rights บัญญัติไว้ว่า “Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภูมิภาคอเมริกานั้นยอมรับว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเชิงปัจเจกชน เนื่องจากใช้ถ้อยคำว่า “ทุกๆ คนมีสิทธิ” มิใช่กลุ่มของประชาชน (peoples) มีสิทธิ ดังเช่นสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองหรือ Right to Self-Determination ซึ่งระบุถึงสิทธิของกลุ่มคน

โดยสรุป ภูมิภาคอเมริกามีพัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ก้าวหน้ากว่าภูมิภาคยุโรปในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีความพยายามนำการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องด้วยสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่สิทธิที่บัญญัติไว้ในตราสารกลับไม่ใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยเอกเทศ เพราะเป็นการนำเอาสิทธิมนุษยชนอื่นๆ มาผสมปะปนกันไป ขณะที่ภูมิภาคยุโรป Aarhus Convention นั้นเป็นการยืมถ้อยคำจากปฏิญญาสตอกโฮล์ม ปี 1972 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิซึ่งถือว่ามีชื่อเสียงที่เพิ่มขึ้น แต่ยังคงถูกคัดค้านจากสหรัฐอเมริกาที่มีอิทธิพลสูงสุดในภูมิภาคนี้ จึงทำให้การบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้ไม่ตึก

6.1.4 การนำหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมไปปรับใช้ในภูมิภาคแอฟริกา

ภูมิภาคแอฟริกาเป็นภูมิภาคที่โดดเด่นเกี่ยวกับการยอมรับว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน จะเห็นได้จาก กฎบัตรสิทธิของมนุษย์และประชาชนแห่งแอฟริกันซึ่งเป็นตราสารสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคที่สำคัญที่สุดได้ระบุชัดเจนในมาตรา 24 กำหนดให้ “ประชาชนทุกคนมีสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา” และสอดคล้องกับตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เช่น African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources ค.ศ. 1968 และ Treaty for the Establishment of the East African Community 2007 ต่างก็กำหนดให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความคุ้มครองปรากฏชัดเจน จึงวิเคราะห์ได้ว่าภูมิภาคแอฟริกายอมรับว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการพัฒนา เป็นสิทธิมนุษยชนที่สมควรได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไป

นอกจากนี้จากถ้อยคำของกฎบัตรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชนแอฟริกันยังรับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชน มาตรา 24 บัญญัติว่า “All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.” ในขณะที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ตามกฎบัตรฯ ฉบับนี้ เช่น มาตรา 3 มาตรา 5-9 จะระบุว่า “ปัจเจกบุคคลทุกคนมีสิทธิ... (Every individual shall have the right to...)” แสดงให้เห็นแนวคิดในการแบ่งแยกการคุ้มครองสิทธิเชิงปัจเจกบุคคลกับสิทธิเชิงกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจน โดยสิทธิในสิ่งแวดล้อมตามกฎบัตรฉบับนี้จึงเป็นสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right)

กล่าวโดยสรุปสำหรับ 3 ภูมิภาค อาจเรียงลำดับการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นสิทธิมนุษยชนได้ โดยภูมิภาคยุโรปยอมรับว่ามีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามอนุสัญญาด้านสิ่งแวดล้อม (Aarhus) ที่นำมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ไม่ได้ยอมรับว่าสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิมนุษยชนและไม่ใช่อะไรใหม่ที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นการคัดลอกหลักการข้อที่ 1 ของปฏิญญาสตอกโฮล์ม ค.ศ. 1972 มาบัญญัติอีกครั้ง ขณะที่ภูมิภาคอเมริกาโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาในอเมริกาใต้ยอมรับว่า “สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Healthy Environment)” เป็นสิทธิมนุษยชนเพราะบัญญัติไว้ในตราสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน แต่สหรัฐอเมริกายังคงคัดค้านสิทธิเช่นว่านี้ ลำดับสุดท้ายคือภูมิภาคแอฟริกาที่รับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนโดยนำไปเชื่อมโยงกับสิทธิในการพัฒนาซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม และมุ่งให้มีการคุ้มครองอย่างสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจที่นานาชาติให้ความสำคัญร่วมกันมิใช่เพียงปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อม แต่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายหลักที่ทุกประเทศเห็นด้วย เพียงแต่สิ่งที่สำคัญคือจะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับใดนั่นเอง

6.2 การเปรียบเทียบการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา

การศึกษาแนวทางการตีความและชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนในทั้งสามภูมิภาค ทำให้สามารถจำแนกประเด็นในการพิจารณาเปรียบเทียบพัฒนาการระหว่างภูมิภาคทั้งสามได้ดังต่อไปนี้

6.2.1 การนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาองค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา วิธีการในการนำเอาสิทธิมนุษยชนมาใช้จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถสรุปได้เป็น 3 วิธีการสำคัญ ได้แก่

6.2.1.1 การอาศัยสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่มีอยู่แล้ว

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ จึงมีหลายกรณีที่มีความเสื่อมโทรมหรือมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อชีวิต สุขภาพ หรือคุณภาพชีวิตของมนุษย์ อันเป็นสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการนำเอากลไกสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้เพื่อรับมือกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยสิทธิมนุษยชนที่มีการรับรองโดยทั่วไปอยู่แล้วมาเป็นฐานในการให้ความคุ้มครอง ดังปรากฏในภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา

• ภูมิภาคยุโรป

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้มีการนำเอาสิทธิมนุษยชนหลายประเภทมาปรับใช้กับกรณีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อาทิ สิทธิในชีวิต เช่น คดี *Oneryildiz v. Turkey* และสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัว เช่น คดี *Lopez Ostra v. Spain* แต่ไม่ใช่ทุกคดีที่เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนเสมอไป เนื่องจากผู้ฟ้องคดียังต้องสามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและความเสียหายที่เกิดแก่ชีวิต หรือ Causal Link เช่น ในคดี *L.C.B. v. UK* และภัยอันตรายที่เกิดจากการทำลายสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องส่งผลร้ายหรือเป็นภัยคุกคามต่อมนุษย์ มิใช่การกล่าวอ้างเลื่อนลอยถึงภัยอันตรายที่ยังอยู่ห่างไกล ดังสามารถเทียบเคียงได้จากคดี *Bordes and Temeharo v. France* ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปไม่เคยมีแนวทางการตีความให้การทำลายหรือก่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตหรือสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวโดยทันที จนกว่าจะเกิดผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองดังกล่าวนี้

• ภูมิภาคอเมริกา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาได้มีการนำเอาสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้วมาปรับใช้กับกรณีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน โดยประภูในคำวินิจฉัยคดี *Yanomami v. Brazil* อย่างไรก็ดี ในคดีนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนไม่ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำลายสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ออกมาอย่างชัดเจน จนกระทั่งต่อมาในการจัดทำรายงานว่าด้วยสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศเอกวาดอร์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจึงได้มีการกล่าวไว้ในรายงานอย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิในชีวิตและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

• ภูมิภาคแอฟริกา

สิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ถูกบัญญัติรับรองไว้ใน *The Banjul Charter* ให้เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ ต่างกับกรณีของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคอเมริกา ส่งผลให้การทำลายสิ่งแวดล้อมสามารถเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในตัวเอง ไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นเพื่อเป็นฐานในการนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

6.2.1.2 การอาศัยสิทธิในสิ่งแวดล้อม

การรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นสิทธิมนุษยชนอีกประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะจะทำให้การคุ้มครองหรือจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยกลไกทางสิทธิมนุษยชนเป็นไปได้โดยง่าย ไม่จำเป็นต้องอาศัยการอ้างอิงผ่านสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นและไม่จำเป็นต้องรอจนกระทั่งเกิดผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรง

เสียก่อนจึงจะถือว่ามี การละเมิดสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังไม่มี การรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม ในทางระหว่างประเทศ เช่นเดียวกับในภูมิภาคยุโรป

สำหรับภูมิภาคอเมริกา แม้จะได้มีการบัญญัติเพิ่มเติมสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ในพิธีสาร ซานซัลวาดอร์ ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in a Healthy Environment) แต่ ถ้อยคำที่ใช้ดังกล่าวยังคงมีการยึดโยงอยู่กับสิทธิในการมีชีวิต ทำให้เกิดข้อสงสัยได้ว่าสิทธิตามพิธีสารซานซัล วาดอร์ เป็นเพียงการเพิ่มเติมบริบทของสิ่งแวดล้อมเข้าไปผนวกอยู่กับสิทธิในการมีชีวิตหรือไม่ เพราะหาก เป็นเพียงการเพิ่มเติมขยายความสิทธิในการมีชีวิตให้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม นั้นย่อมหมายความว่า พิธีสาร ซานซัลวาดอร์ยังไม่ได้ระบุสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ แต่เป็นการผูกเอาสิ่งแวดล้อมเข้ายึดโยงกับ สิทธิในชีวิตซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้ว แตกต่างจาก The Banjul Charter ของภูมิภาค แอฟริกา ที่มีถ้อยคำในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนโดยใช้คำว่า Right to a General Satisfactory Environment

6.2.1.3 การอาศัยสิทธิเชิงกระบวนการ

นอกเหนือจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาแล้ว สิทธิเชิงกระบวนการยังถูกนำมาใช้ ในบริบทของสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยการ นำเอาสิทธิเชิงกระบวนการมาใช้ในบริบทของสิ่งแวดล้อมนี้เห็นได้ชัดเจนที่สุดในภูมิภาคยุโรป เนื่องจาก อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่ได้มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทใหม่ แต่ ได้นำเอาสิทธิมนุษยชนทั้งเชิงเนื้อหาและเชิงกระบวนการ ที่ได้รับการรับรองอยู่แล้วมาปรับใช้เพื่อส่งเสริม และเติมเต็มซึ่งกันและกัน ตัวอย่างของสิทธิเชิงกระบวนการที่นำมาใช้เช่น สิทธิในข้อมูลข่าวสาร (นำมาใช้ใน คดี Bladet Tromso v. Norway) และสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในการที่จะได้รับการ ชดใช้เยียวยา (นำมาใช้ในคดี Zander v. Sweden)

6.2.2 การชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกับคุณค่าหรือสิทธิประการอื่น

แม้ภูมิภาคต่างๆ จะมีวิธีการเพื่อนำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในการจัดการกับปัญหา สิ่งแวดล้อม แต่ก็ได้ให้ความหมายว่าประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมจะอยู่เหนือปัจจัยด้านอื่นๆ ที่รัฐจะต้องคำนึงถึง ประเด็นด้านการพัฒนาประเทศและการคุ้มครองสิทธิประการอื่นด้วยเช่นเดียวกัน เช่น สิทธิในทรัพย์สิน

ทั้งนี้ การพิจารณาชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือคุณค่าประการอื่นนั้นเป็น การพิจารณารายกรณีไป องค์การสิทธิมนุษยชนของทั้งสามภูมิภาคมิได้อาศัยเหตุผลทางการพัฒนาเศรษฐกิจ มาใช้เพื่อเพิกเฉยต่อมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม แต่ก็ได้ให้ความหมายว่าการคุ้มครองทางสิ่งแวดล้อมจะอยู่ เหนือกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเสมอไป จำต้องมีการชั่งน้ำหนักว่าผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น นั้นร้ายแรงกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือไม่เป็นรายกรณี เช่นเดียวกัน การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมก็ต้อง คำนึงถึงสิทธิประการอื่น เช่น สิทธิในทรัพย์สิน โดยมาตรการในการคุ้มครองหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต้องได้ สัดส่วนและเป็นธรรมต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลด้วยเช่นกัน

6.2.3 บทบาทและหน้าที่เชิงรุกของรัฐในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในคำวินิจฉัยและคำพิพากษาคดีพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของทั้งสามภูมิภาค ต่างวางแนวทางที่ ตรงกันว่า หน้าที่ของรัฐไม่ได้จำกัดเพียงหน้าที่เชิงลบ (Negative Obligation) กล่าวคือ หน้าที่ในการไม่ กระทำการอันเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลร้ายแก่ประชาชนเท่านั้น แต่รัฐยังต้องมีหน้าที่เชิงบวก

(Positive Obligation) ในการดำเนินมาตรการในการป้องกันปัญหาและผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วย ไม่ว่าจะเป็นออกระเบียบหรือมาตรการเพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมมิให้เกิดผลร้ายแก่ประชาชน หรือ การเข้าตรวจสอบการดำเนินงานและมาตรการความปลอดภัยของกิจการต่างๆ ตลอดจนการให้ข้อมูลแก่ ประชาชนเกี่ยวกับอันตรายอันอาจเกิดขึ้นจากกิจการนั้น

6.3 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบาง ประเทศกับกรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทย

6.3.1 การเปรียบเทียบการนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของ บางประเทศ

จากประสบการณ์การนำสิทธิมนุษยชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของบาง ประเทศในสามภูมิภาค ได้แก่ ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา ในการนำเรื่องการปกป้องสิ่งแวดล้อมมาบัญญัติ ไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ประเทศต่างๆ มีวิธีการในการเขียนแตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้

1) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ เป็น 2 ประเภทของสิทธิดังกล่าว คือ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Good Environment) และสิทธิใน ชีวิตหรือสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Live in Good Environment) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ ดีเป็นสิทธิที่รับรองถึงคุณภาพที่ดีของสิ่งแวดล้อม ซึ่งในภาษาอังกฤษ คำว่า “ดี” อาจมีที่ใช้หลายคำ แต่ทุก คำล้วนมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน เช่น คำว่า Good, Healthy, Clean, Safe, Adequate, Harmonious, Balanced, Desirable อย่างไรก็ตาม การรับรองคุณภาพดังกล่าวอาจไม่ได้ทำโดยตรง แต่ทำ โดยผ่านการรับรองเรื่องอื่นโดยอ้อมในรูปของการรับรองสิทธิในชีวิต (Right to Life) หรือสิทธิในสุขภาพ (Right to Health) ดังจะเห็นได้จากกรณีของสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็คือสิทธิในชีวิตนั่นเอง แต่ เป็นสิทธิในชีวิตที่ต้องมีเงื่อนไขอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ของรัฐที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี หรือเป็นหน้าที่ทั้งของรัฐและประชาชนในการร่วมกันให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีดังกล่าว

จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทสิทธิในสิ่งแวดล้อม ที่ดี กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ โปรตุเกส สเปน รัสเซีย เบลเยียม กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล โคลอมเบีย อาร์เจนตินา กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ เบนิน เบอร์คินาฟาโซ มาลี คองโก โตโก เอธิโอเปีย ชาด แอฟริกาใต้ ไนจีเรีย ไนเจอร์ ส่วนประเทศที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหาประเภทสิทธิที่จะมีชีวิต อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ ตุรกี ลัตเวีย กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ ชิลี เอลซัลวาดอร์ เอกวาดอร์ กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ โมแซมบิก แองโกลา ซีแชล

ในการพิจารณาของศาล สิทธิเชิงเนื้อหาต้องการให้ศาลประเมินว่าสิ่งแวดล้อมคืออะไรเพื่อพิจารณา ว่าสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมันดี สะอาด ปลอดภัย หรือไม่ หรือสอดคล้อง สมดุล หรือเป็นที่พึงปรารถนา กับ สิ่งแวดล้อมหรือไม่ ต่างจากสิทธิเชิงกระบวนการที่ศาลเพียงแต่ชี้ว่าได้มีการใช้กระบวนการบางอย่างในการ ตัดสินใจหรือไม่เท่านั้น หากพิจารณาในเชิงบทบาทของศาลกับการใช้สิทธิทั้งสองประเภท จะพบว่า ศาลที่ ต้องพิจารณาสหสิทธิเชิงเนื้อหาจะมีบทบาทเชิงรุกมากกว่า เนื่องจากจะต้องตีความคำนิยามของสิทธิใน สิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งมีความยากกว่า ส่วนศาลที่ต้องพิจารณาสหสิทธิเชิงกระบวนการจะมีบทบาทน้อยกว่า แต่ก็ อาจมีความเหมาะสมมากกว่าในแง่ของการถ่วงดุลอำนาจกับฝ่ายบริหาร

2) การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ซึ่งสามารถจำแนกออก ได้เป็น 3 ประเภทของสิทธิดังกล่าว คือ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมสาธารณะใน

การตัดสินใจ และสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม ประเทศที่เขียนสิทธิเชิงกระบวนการเพื่อรองรับการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญมักเป็นประเทศที่อยู่ในยุโรปตะวันออกและลาตินอเมริกา จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศในยุโรปที่เขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ ได้แก่ ลัตเวีย สโลวาเกีย รัสเซีย มอลโดวา เบลารุส อาเซอร์ไบจาน ยูเครน และโปแลนด์ ทั้งนี้ จำนวนประเทศที่เขียนรัฐธรรมนูญในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการจะมีน้อยกว่าประเทศที่เขียนรัฐธรรมนูญในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา อาจเป็นเพราะสิทธิเชิงกระบวนการไม่ได้รับรองระดับของการปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะโดยตรง จึงมีความเข้าใจว่าสิทธิเชิงกระบวนการเป็นสิทธิที่มีความเข้มข้นน้อยกว่าสิทธิเชิงเนื้อหา ไม่สามารถยืนยันสิ่งที่มีคุณค่าสูงอย่างเช่นสิ่งแวดล้อมที่ดีได้อย่างชัดเจนด้วยตัวเอง หากแต่เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้มีการนำไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ดีอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ โอกาสดังกล่าวยังต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการเมือง เวลา ความพยายาม และค่าใช้จ่ายในการที่จะอำนวยความสะดวกให้สิ่งแวดล้อมที่ดีเกิดขึ้นได้ หากพิจารณาในทางปฏิบัติแล้ว การบังคับใช้สิทธิเชิงกระบวนการสามารถทำได้ง่ายกว่าสิทธิเชิงเนื้อหา อย่างไรก็ตาม ในหลายประเทศได้เขียนทั้งสิทธิเชิงเนื้อหาควบคู่ไปกับสิทธิเชิงกระบวนการไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการเสริมกันและกันมากกว่าเป็นการทดแทนกัน

สิทธิเชิงกระบวนการ ก่อให้เกิดกระบวนการที่เป็นกลุ่มเดียวกัน ได้แก่ กระบวนการในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร กระบวนการในการมีส่วนร่วมสาธารณะในการตัดสินใจ และกระบวนการในการเข้าถึงความยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม การมีกระบวนการที่เพิ่มมากขึ้นดังกล่าว มองในแง่บวกถือว่าเป็นการสร้างประชาสังคมที่มีส่วนร่วมและสร้างเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องอื่น แต่ถ้ามองในแง่ลบ อาจกล่าวได้ว่า ยังมีกระบวนการมากเท่าไร ก็ยังต้องใช้เวลา ความพยายาม และทรัพยากรในการจัดการกระบวนการเหล่านั้นมากขึ้นเท่านั้น

3) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

ในการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น รูปแบบหนึ่งที่นิยมเขียน คือ การกำหนดไว้ว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา ประเทศที่เขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมมักจะรับรองไว้ว่าเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาด้วย จึงมีลักษณะเป็นการเขียนเรื่อง “สิทธิ” ควบคู่กับ “หน้าที่” นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ สเปน ตุรกี สโลวาเกีย ฟินแลนด์ โครเอเชีย กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล อาร์เจนตินา กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ เบนิน โมแซมบิก เบอร์คินาฟาโซ มาลี คองโก แองโกลา แอฟริกาใต้ ไนเจอร์ นอกจากนี้ มีบางประเทศที่กำหนดไว้ว่าให้หน้าที่ในการปกป้องสิ่งแวดล้อม เป็นทั้ง “หน้าที่ของประชาชน” และ “หน้าที่ของรัฐ” ด้วย จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา กรณีภูมิภาคยุโรป ได้แก่ ตุรกี กรณีภูมิภาคอเมริกา ได้แก่ บราซิล กรณีภูมิภาคแอฟริกา ได้แก่ มาลี คองโก ไนเจอร์ ข้อสังเกต คือ มีอยู่ 5 ประเทศที่มีรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยไม่ได้กำหนดให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และไม่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยแต่อย่างใด ประเทศดังกล่าว ได้แก่ แอลจีเรีย เอสโทเนีย ลาว ปาปัวนิวกินี สาธารณรัฐอาหรับซีเรีย และวานูอาตู

4) การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

รูปแบบหนึ่งที่นิยมบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ คือ การกำหนดไว้ว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม จากตัวอย่างที่นำมาศึกษา กรณีของยุโรปมี 3 ประเทศ ที่มีรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม ได้แก่ อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ กรีซ โดยมีข้อสังเกตว่า

รัฐธรรมนูญของสามประเทศนี้ไม่ได้กำหนดให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และไม่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยแต่อย่างใด ส่วนกรณีของภูมิภาคอเมริกา มี 3 ประเทศ ได้แก่ ชิลี โคลอมเบีย โบลิเวีย วิธีการเขียนให้เป็นหน้าที่ของรัฐในเรื่องปกป้องสิ่งแวดล้อมมีอยู่สองลักษณะ ลักษณะแรก เขียนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในประโยคติดกันและต่อเนื่องกับประโยคที่บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชนในมาตราเดียวกัน สำหรับกรณีที่มีการบัญญัติเรื่องดังกล่าวอยู่ด้วย ลักษณะที่สอง เขียนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในมาตราต่างหากที่อยู่ในหมวดแนวทางวัตถุประสงค์และหลักการของนโยบายของรัฐ (Guiding Objectives and Principles of State Policy) ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยอาจจะไม่ได้เขียนโดยใช้คำว่า “หน้าที่” อย่างชัดเจน ซึ่งการเขียนในลักษณะเช่นนี้ อาจนำไปสู่การตีความว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรง แต่เป็นเพียงแนวทางที่รัฐ “ควรทำ” เท่านั้น ดังนั้น หากรัฐไม่ทำการปกป้องสิ่งแวดล้อมก็ไม่มีผลต่อประชาชนแต่อย่างใด รัฐจะหรือไม่ทำก็ได้ เพราะไม่ใช่หน้าที่ ผลที่ตามมาคือ หากรัฐไม่ดำเนินการ อาจไม่มีบทบังคับลงโทษใดๆ ตัวอย่างของประเทศที่มีรัฐธรรมนูญในลักษณะที่สองนี้ เช่น บราซิล อิหร่าน นอร์เวย์ ฟิลิปปินส์ สเปน ชูแดน เป็นต้น

6.3.2 ประเด็นข้อพิจารณาอื่นๆ เกี่ยวกับการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

1) การเขียนเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

ในบางประเทศ วิธีการเขียนบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญอาจไม่เหมือนกับประเทศส่วนใหญ่ที่แยกพิจารณาเป็น การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงเนื้อหา การเขียนในรูปแบบของสิทธิเชิงกระบวนการ การเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม หรือการเขียนในรูปแบบของหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม หากแต่มีวิธีเขียนที่แตกต่างออกไป ซึ่งอาจพบได้ในรูปแบบต่างๆ ของรัฐธรรมนูญบางประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศคาเมรูน 1972 แก้ไขเพิ่มเติม 1996 เขียนเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในอารัมภบท (Preamble) รัฐธรรมนูญของโบลิเวีย 1994 มาตรา 33 เขียนรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยรับรองทั้งสิทธิของปัจเจกชนและสิทธิของกลุ่ม และรับรองทั้งคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต ยิ่งไปกว่านั้น ยังรับรองสิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature) อีกด้วย รัฐธรรมนูญของเวเนซุเอลา 1999 มาตรา 107 กำหนดบังคับไว้ว่าระบบการศึกษาจะต้องมีเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างครอบคลุมทั่วถึง เป็นต้น

2) กรณีที่มีได้นำเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

ในบางประเทศมีได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น บาร์ฮามาส บังกลาเทศ บาร์บาโดส บอสชวานา บรูไนดารุสสลาม แคนาดา ไชปรัส เดนมาร์ก สาธารณรัฐโดมินิกัน ฟิจิ เกรนาดา ไอซ์แลนด์ ไอร์แลนด์ อิสราเอล ญี่ปุ่น จอร์แดน เลบานอน ไลบีเรีย ลิกเคนสไตน์ มาเลเซีย มาร์แชลไอแลนด์ ไมโครนีเซีย โมนาโก มอโรคโค นิวซีแลนด์ ซามัว เซียร์ราลีโอน สิงคโปร์ โซโลมอนไอแลนด์ ทองกา ตูนิเซีย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา ซิมบับเว เป็นต้น แม้ว่าเหตุผลของแต่ละประเทศในการไม่บัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญอาจไม่เหมือนกัน แต่ประเทศส่วนใหญ่ที่ไม่มีบทบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญจะมีลักษณะร่วมกันอยู่บางอย่าง กล่าวคือ มักจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ หรือประเทศที่ได้รับอิทธิพลระบบกฎหมายมาจากประเทศสหราชอาณาจักร หรือประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ หรือประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษในภูมิภาคอเมริกา หรือประเทศที่เป็นหมู่เกาะเล็กๆ โดยประเทศเหล่านี้มักจะมีบทบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ในรัฐธรรมนูญในรูปแบบของ

Bills of Rights ที่มุ่งรับรองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Civil and Political Rights) มากกว่าการบัญญัติรับรองเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic, Social and Cultural Rights)

มีข้อสังเกตว่า ประเทศในภูมิภาคอเมริกาที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษมักจะเป็นประเทศที่บัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น อาร์เจนตินา โบลิเวีย บราซิล ชิลี โคลอมเบีย คอสตาริกา คิวบา สาธารณรัฐโดมินิกัน เอกวาดอร์ เอลซัลวาดอร์ กัวเตมาลา กายานา เฮติ ฮอนดูรัส เม็กซิโก นิการากัว ปานามา ปารากวัย เปรู ซูรินาม อุรุกวัย และ เวเนซุเอลา

กรณีตัวอย่างของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่การแก้ไขรัฐธรรมนูญทำได้ยาก แม้จะมีการบัญญัติเรื่องการปกป้องสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญในระดับมลรัฐของหลายมลรัฐ เช่น ฮาวาย อิลลินอยส์ เพนซิลวาเนีย แมตซาชูเซต และมอนทานา แต่ในระดับสหรัฐ ยังคงเป็นเพียงข้อเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเท่านั้น ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน โดยฝ่ายที่เห็นด้วยเห็นว่า การเพิ่มบทบัญญัติดังกล่าวจะช่วยเพิ่มคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ และช่วยทำให้กฎหมายปกป้องสิ่งแวดล้อมเข้มงวดขึ้น แต่ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเห็นว่า ควรปล่อยให้ประธานาธิบดีที่จะเห็นสมควรว่าควรแก้ไขรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้หรือไม่ นอกจากนี้ การแก้ไขดังกล่าวอาจนำไปสู่การไปแย่งเอาทรัพยากรมาจากระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง คุณภาพของการให้บริการสาธารณสุข และการศึกษาที่ดี อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวยังไม่เป็นที่ยุติ ทั้งนี้ ตามความเห็นของ The Exchange เห็นว่าร่างบทบัญญัติดังกล่าว ควรมีเนื้อหา ดังนี้

“ทรัพยากรธรรมชาติของชาติเป็นมรดกของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต สิทธิของแต่ละบุคคลในอากาศและน้ำที่สะอาดและดีต่อสุขภาพ และสิทธิในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่นของชาติจะต้องไม่ถูกละเมิดโดยบุคคลใด”

6.3.3 กรณีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญไทยเปรียบเทียบกับบางประเทศในสามภูมิภาค (ยุโรป อเมริกา และแอฟริกา)

เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศตัวอย่างที่นำมาศึกษาแล้ว พบว่า:-

○ รัฐธรรมนูญของไทย ไม่เคยบัญญัติเรื่องสิทธิเชิงเนื้อหา ไม่ว่าจะป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

○ รัฐธรรมนูญของไทยสองฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติเรื่องสิทธิชุมชน แต่เป็นสิทธิในการมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหา

○ รัฐธรรมนูญของไทย คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเรื่องสิทธิของบุคคล แต่เป็นสิทธิในการมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ ไม่ใช่สิทธิเชิงเนื้อหา

○ รัฐธรรมนูญของไทยสองฉบับ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติเรื่องสิทธิเชิงกระบวนการทั้งสามแบบ ซึ่งได้แก่ สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สำหรับกรณีทั่วไป ซึ่งรวมถึงการนำมาใช้กับกรณีสิ่งแวดล้อมด้วย ยกเว้น สองกรณีที่บัญญัติไว้สำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ คือ สิทธิในข้อมูลข่าวสารและสิทธิมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการประเมินผล

กระทบสิ่งแวดล้อม กับ สิทธิของชุมชนในการฟ้องหน่วยงานรัฐหากไม่ดำเนินการในการคุ้มครองสิทธิชุมชน ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

- รัฐธรรมนูญของไทย บัญญัติเรื่องหน้าที่ของประชาชนในการปกป้องสิ่งแวดล้อม
- รัฐธรรมนูญของไทย บัญญัติเรื่องหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยบัญญัติไว้ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

6.4 การนำสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศไทย

6.4.1 ทฤษฎีการนำสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย

ทางทฤษฎีในการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศขึ้นอยู่กับระบบกฎหมายภายในของประเทศนั้นๆ ว่ายอมรับกฎหมายระหว่างประเทศเพียงใด มี 2 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีเอกนิยม กับ ทฤษฎีทวินิยม

ก. **ทฤษฎีเอกนิยม (Monist)** นั้น เชื่อว่ากฎหมายระหว่างประเทศอยู่ในระบบเดียวกันกับกฎหมายภายใน เมื่อรัฐทำความตกลงกับรัฐอื่นโดยยอมรับความตกลงระหว่างประเทศนั้นมาใช้บังคับได้โดยทันที โดยไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายมาอนุวัติการแต่อย่างใด ประเทศที่ยึดทฤษฎีนี้ ได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ ฟินแลนด์ เป็นต้น

ข. **ทฤษฎีทวินิยม (Dualist)** กฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในอยู่กันคนละระบบ การนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศได้ จำเป็นต้องออกกฎหมายมาอนุวัติการ มิเช่นนั้นแล้วกฎหมายระหว่างประเทศจะไม่อาจใช้บังคับภายในประเทศได้ ประเทศที่ยึดทฤษฎีนี้ ได้แก่ สหราชอาณาจักร ประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ ประเทศไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีประเทศใดที่ยึดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งอย่างเคร่งครัดเลย

6.4.2 การนำสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมาใช้บังคับในประเทศไทย

ประเทศไทยยึดทฤษฎีทวินิยมในการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศ ดังนั้นเมื่อรัฐบาลไทยได้ทำความตกลงระหว่างประเทศก็จะพิจารณาเป็น 2 กรณี

ก. กรณีที่พันธกรณีตามสนธิสัญญากำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้นในการปฏิบัติตามสนธิสัญญา โดยไม่ต้องบังคับประชาชนให้ต้องกระทำตามสนธิสัญญา กรณีเช่นนี้ไม่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปสนธิสัญญามาเป็นกฎหมายภายในของประเทศไทยแต่อย่างใด อาทิ สนธิสัญญาเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐระหว่างภาคี

ข. กรณีพันธกรณีตามสนธิสัญญาต้องบังคับประชาชนภายในรัฐให้ปฏิบัติตามสนธิสัญญาด้วย หรือเป็นการให้สิทธิแก่ประชาชนในการเรียกร้องหน่วยงานภาครัฐ กรณีนี้ ประเทศไทยจะต้องพิจารณากฎหมายที่มีอยู่เสียก่อนว่า กฎหมายที่มีอยู่เพียงพอที่จะบังคับใช้ตามสนธิสัญญาอย่างครบถ้วนหรือไม่ หากมีความครบถ้วนที่อยู่แล้วก็ไม่ต้องออกกฎหมายมาบังคับใช้อีก แต่หากกฎหมายภายในในเรื่องนั้นๆ ไม่มีอยู่เลย หรือมีอยู่แต่ไม่ครบถ้วนกรณีนี้จะต้องมีการออกกฎหมายมาบังคับใช้ภายในประเทศด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาก่อนที่จะทำความตกลงระหว่างประเทศนั้นๆ

กรณีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนก็เช่นกัน หากประเทศไทยได้ทำความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมาแล้ว จะต้องพิจารณาว่าพันธกรณีตามความตกลงมีอะไรบ้าง และกฎหมายภายใน

ของประเทศไทยเพียงพอที่จะใช้บังคับหรือไม่ หากเพียงพอแล้วก็ไม่มีความจำเป็นต้องออกกฎหมายมาใช้ บังคับเพิ่มเติมแต่หากไม่เพียงพอมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายมาใช้บังคับเพิ่มเติมด้วย

6.4.3 การบังคับใช้จารีตประเพณีระหว่างประเทศในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยในการนำจารีตประเพณีระหว่างประเทศมาใช้บังคับภายในประเทศตาม แนวทางปฏิบัติของศาลจะแตกต่างจากกรณีการนำสนธิสัญญามาใช้ กล่าวคือ หากแนวทางปฏิบัติใดเป็น แนวทางปฏิบัติที่สังคมนระหว่างประเทศให้การรับรองว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้ว ศาลไทยจะ หยิบยจารีตประเพณีระหว่างประเทศขึ้นวินิจฉัยทันทีโดยไม่ต้องมีกฎหมายอนุวัติการ เช่น คำวินิจฉัยศาล รัฐธรรมนูญที่ 11/2542 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 ศาลรัฐธรรมนูญเคยยกอนุสัญญากรุง เวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. 1969 ซึ่งประเทศไทยมิได้เป็นภาคี (แต่ศาลยุติธรรมระหว่าง ประเทศได้เคยวินิจฉัยไว้ว่าแนวทางปฏิบัติตามอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญาเป็นจารีต ประเพณีระหว่างประเทศแล้ว) ขึ้นมาวินิจฉัยว่าตราสารที่ประเทศไทยได้ลงนามไปนั้น (letters of Intent, Joint Communique) เป็นสนธิสัญญาหรือไม่ โดยในคำวินิจฉัยที่ 11/2542 ได้ระบุชัดเจนว่าศาลนำมาใช้ใน ฐานะที่เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศ โดยไม่ต้องอ้างถึงมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ บัญญัติว่า

“มาตรา 4 กฎหมายนั้นต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบท บัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมาย ตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมาย ของบทบัญญัตินั้น ๆ

เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตาม จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นนั้น ให้วินิจฉัย คดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งและถ้าบทกฎหมาย เช่นนั้นก็ไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”

ทั้งนี้คำว่า “จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะถือว่ามีลักษณะ อย่างเดียวกันกับ “จารีตประเพณีระหว่างประเทศ” หรือไม่นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หากพิจารณาตามองค์ประกอบ การเกิดขึ้นของจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ได้แก่ 1) การปฏิบัติทั่วไปของรัฐทั้งหลาย และ 2) รัฐทั้งหลาย ยอมรับแนวทางปฏิบัตินั้นว่าเป็นกฎหมายแล้ว อาจเป็นไปได้ว่าจารีตประเพณีระหว่างประเทศถือว่าเป็นส่วน หนึ่งของจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 ได้ เนื่องจากก่อนที่แนวทางปฏิบัติใดจะกลายเป็นจารีต ประเพณีระหว่างประเทศได้ จะต้องมีการพัฒนาการมาจากจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นเสียก่อน กล่าวคือจารีต ประเพณีระหว่างประเทศเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐทั่วไป ซึ่งได้ถือปฏิบัติโดยสอดคล้องต่อกันหลายรัฐ มีความต่อเนื่องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน หากมีรัฐใด (รวมถึงประเทศไทย) คัดค้านแนวปฏิบัตินั้นก็ไม่ได้ถือว่า เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศ แต่ถ้าไม่มีการคัดค้านเกิดขึ้น ย่อมถือว่าแนวปฏิบัตินั้นเป็น States practice ได้ และหากแนวปฏิบัตินั้นได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นสิ่งที่ชอบเสมือนเป็นกฎหมายอย่างหนึ่ง ก็ จะครบองค์ประกอบของจารีตประเพณีระหว่างประเทศ มีผลผูกพันรัฐทั้งหลายรวมถึงประเทศไทยให้ต้อง ปฏิบัติตาม เช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าจารีตประเพณีระหว่างประเทศทุกจารีตที่ได้รับการยอมรับแล้วถือว่าเป็น จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 แต่จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นบางอย่างอาจมิใช่จารีตประเพณี ระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ด้วยผลของจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ถือว่าเป็น “กฎหมายระหว่างประเทศ” อันมีผลผูกพันรัฐทุกรัฐทำให้จารีตประเพณีระหว่างประเทศกลายเป็น “กฎหมาย” ของทุกประเทศในโลก อันจะแตกต่างจากจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ “มิใช่

กฎหมาย” ดังนั้น การปรับใช้จารีตประเพณีระหว่างประเทศจึงไม่มีความจำเป็นต้องอ้างจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามมาตรา 4 วรรคสองแต่ประการใดเพราะถือว่า ศาลมีกฎหมายให้วินิจฉัยชี้ขาดคดีความแล้วไม่จำเป็นต้องอ้างจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นอีก

กรณีของสิทธิมนุษยชนนั้น หากเทียบเคียงแนววินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับจารีตประเพณีข้างต้นแล้ว อาจปรับได้ว่าหากสิทธิมนุษยชนใดได้รับการยอมรับในสังคมระหว่างประเทศว่าเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญไทยอาจพิจารณาหยิบยกขึ้นมาวินิจฉัยคดีได้โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายภายในให้การรับรองไว้แต่อย่างใด และไม่จำเป็นต้องยกมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับใช้แต่ประการใด อย่างไรก็ดี ปัจจุบันยังไม่มีแนววินิจฉัยของศาลในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับจารีตประเพณีด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีประเด็นที่น่าคิดว่าศาลไทยจะนำมาวินิจฉัยชี้ขาดได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการอนุวัติการให้เป็นกฎหมายภายใน ดังเช่นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในอดีตหรือไม่ เนื่องจากกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศนั้นเป็นกรณีที่ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ทรงสิทธิ ขณะที่คดีที่เคยตัดสินที่ผ่านมา นั้นรัฐจะเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งมีนัยที่แตกต่างกัน

6.4.4 การปรับใช้หลักกฎหมายทั่วไปตามกฎหมายระหว่างประเทศในประเทศไทย

หลักกฎหมายทั่วไปนั้น มีลักษณะเป็นหลักกฎหมายที่ใช้อยู่ในกฎหมายภายในของรัฐทั้งหลายอยู่แล้ว โดยจะพบว่าในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ดี หรือประมวลกฎหมายอาญาของไทยก็ดีต่างก็ปรากฏหลักกฎหมายทั่วไปในบทมาตราร่างๆ อยู่แล้ว เช่น หลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนตามกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน หลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel) ตามกฎหมายว่าด้วยตัวการตัวแทน หลักสุจริตตามที่ปรากฏในหลายมาตรา เป็นต้น ดังนั้น ในการปรับใช้หลักกฎหมายทั่วไปตามกฎหมายระหว่างประเทศจึงสามารถปรับใช้ในฐานะที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไปของประเทศไทยได้ทันทีโดยไม่ต้องออกกฎหมายมาบังคับใช้อีก เว้นแต่ว่าจะมีหลักกฎหมายระหว่างประเทศหลักใดที่ไม่เคยปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยเลย กรณีนี้จำเป็นที่จะต้องมีการออกกฎหมายบัญญัติหลักกฎหมายทั่วไปเพิ่มเติม กรณีของสิทธิมนุษยชนนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมักเป็นแนวทางปฏิบัติมากกว่าที่จะกลายเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในปัจจุบันจึงมีเพียงสนธิสัญญาและจารีตประเพณีระหว่างประเทศมากกว่า

6.5 อิทธิพลและข้อจำกัดของการปรับใช้สิทธิมนุษยชนขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่อประเทศไทย

6.5.1 อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคต่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชน

องค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคด้านสิทธิมนุษยชน เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคต่างๆ นั้นถือว่ามีอิทธิพลที่สำคัญในการพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนอยู่มาก พบว่าในหลายกรณีสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองขึ้นใหม่ก็เกิดขึ้นจากแนวทางปฏิบัติของรัฐในระดับภูมิภาคก่อนแล้วจึงได้รับการรับรองในระดับระหว่างประเทศตามมา ดังนั้น การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับหรือรับรองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคจึงมีส่วนสำคัญและเป็นการศึกษาที่ต้นทางหรือแหล่งที่มาของแนวคิด

นอกจากนี้ ความตกลงระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนถือว่าเป็นกฎหมายที่มีผลผูกพันรัฐทั้งหลายที่เป็นภาคีในภูมิภาคนั้นๆ ให้ต้องปฏิบัติตาม หากศึกษาต้นแบบจากกฎหมายระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเป็นลำดับแรกจะทำให้เกิดความเข้าใจสำหรับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศต่อไปมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนที่มีองค์ประกอบต่างประเทศ และเป็น

กฎหมายระหว่างประเทศด้วย จะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญของประเทศในแถบทวีปแอฟริกาต่างก็บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ และมีข้อความทำนองเดียวกันกับอนุสัญญาแห่งแอฟริกาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของประชาชนซึ่งเป็นความพยายามของรัฐในทวีปแอฟริกาที่ต้องการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมในภูมิภาคแอฟริกามากที่สุด

ในการศึกษาการปรับใช้สิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคนั้นจะมีประโยชน์ต่อประเทศไทยในแง่ของวิธีการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนว่าสิทธิมนุษยชนอย่างเดียวกันกับที่ประเทศไทยคุ้มครองอยู่นั้น ในระดับภูมิภาคมีวิธีการในการคุ้มครองอย่างไร ครอบคลุมเรื่องใดบ้าง การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีประสิทธิภาพทำให้ประชาชนทั้งหลายในภูมิภาคนั้นๆ ไม่ถูกละเมิดสิทธิหรือไม่ เป็นต้น

6.5.2 ข้อจำกัดการในการนำมาปรับใช้กับกรณีของประเทศไทย

เนื่องจากการพิจารณาพิพากษาคดีความของศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค หรือการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคมีข้อจำกัดโดยเฉพาะเขตอำนาจของศาลหรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปถูกจำกัดในการใช้อุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพิธีสารที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น จึงทำศาลไม่อาจนำสิทธิมนุษยชนอย่างอื่นมาปรับแก้คดีได้ หรือกรณีของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาสามารถรับพิจารณาคดีได้เฉพาะบางคดีที่ไม่ได้อยู่ในอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเท่านั้น ดังนั้น ในการศึกษาคดีความต่างๆ จึงต้องพิจารณาข้อจำกัดของอำนาจขององค์กร และบริบทขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะนำบทบาทของศาล หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคมาปรับใช้กับศาลหรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยยังต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะข้อจำกัดอำนาจ บริบท และโครงสร้างในการบริหารจัดการแตกต่างกันเป็นอย่างมาก

6.6 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทขององค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมกับประเทศไทย

6.6.1 บทบาทขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

องค์กรหลักทางสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งมีสถานะเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ และในปัจจุบันยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่โดยผลของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557

บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะสอดคล้องกับหลักการปารีสทั้ง 5 ประการอย่างไรก็ดี อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะเป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำเกี่ยวกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน และรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนไว้ เพื่อดำเนินการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่มีอำนาจ ซึ่งรวมถึงอำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองเกี่ยวกับประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และอำนาจในการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ หรือ Quasi-Judicial Function กล่าวคือ มีอำนาจตรวจสอบการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลย

การกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ การรับข้อร้องเรียนจากประชาชนหรือภาคเอกชนแล้วพิจารณาข้อเท็จจริง และจัดทำข้อเสนอแนะต่อบุคคลหรือหน่วยงานผู้ละเมิดสิทธิ ว่าบุคคลหรือหน่วยงานดังกล่าวควรต้องแก้ไขหรือเยียวยาปัญหาการละเมิดสิทธิดังกล่าวอย่างไร อำนาจและบทบาทเช่นนี้มีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับอำนาจตุลาการ เพียงแต่กระบวนการเป็นไปในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นคล่องตัวกว่า และข้อเสนอแนะของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติไม่มีผลผูกพันในลักษณะเช่นเดียวกันกับคำพิพากษาของศาล ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ หรือ Quasi-Judicial Function อย่างไรก็ดี เนื่องจาก Quasi-Judicial Function มีขอบเขตที่กว้าง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทยแม้จะมีอำนาจหน้าที่ในลักษณะกึ่งตุลาการ แต่ยังไม่ได้อำนาจถึงระดับชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีได้เองโดยตรง แต่จะใช้วิธีทำความเห็นส่งไปศาลที่มีเขตอำนาจในกรณีดังกล่าวแทน

ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์บทบาทขององค์กรสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกับบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมนั้น จำต้องตระหนักว่า กลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนดังกล่าวอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ องค์กรสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยเป็นกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ ในขณะที่องค์กรระหว่างประเทศที่ได้ศึกษาในบทข้างต้นของรายงานวิจัยนี้ ได้แก่ องค์กรทางสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรป ภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา ล้วนแต่เป็นกลไกในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาค ดังนั้น ลักษณะ บทบาท และอำนาจหน้าที่ขององค์กรดังกล่าวจึงมีความแตกต่างจากของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เปรียบเทียบเช่นนี้ก็สามารถชี้ให้เห็นแนวทางเพื่อนำมาสู่การพัฒนาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่ง

จากการศึกษาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคอเมริกา และภูมิภาคแอฟริกา เห็นได้ว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคของทั้งสองภูมิภาคนี้จะมีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เองโดยตรง แต่คำชี้ขาดดังกล่าวจะมีสถานะเป็นเพียงคำแนะนำ (Recommendation) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้คำชี้ขาดจะมีสถานะเป็นเพียงคำแนะนำ แต่โดยทั่วไปแล้วคู่พิพาทมักจะยึดถือตามแนวทางคำแนะนำของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคนั้น เนื่องจากหากกรณีปรากฏว่าต้องมีการฟ้องร้องบังคับคดีเพื่อดำเนินการเยียวยาหรือต้องมีการกำหนดความรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหายให้แก่กัน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคดังกล่าวจะนำเรื่องเสนอต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคต่อไป

บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกาจึงมีมากกว่าบทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย เนื่องจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่กึ่งตุลาการด้วยการชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีด้วย บทบาทในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function) ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเช่นนี้จึงมีมากกว่าของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย กล่าวคือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคจะเข้ามามีส่วนในการชี้ขาดระดับข้อพิพาทด้วย มิใช่เพียงแค่พิจารณาเรื่องร้องเรียนแล้วนำเสนอไปยังหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับฟ้องคดีต่อศาล ดังเช่นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย ซึ่งไม่ได้มีอำนาจในการชี้ขาดข้อพิพาทในตัวเอง แต่เป็นไปในลักษณะให้ความสะดวกและให้ความเห็นหรือคำแนะนำเท่านั้น

ทั้งนี้ หากพิจารณากรณีภูมิภาคยุโรป จะเห็นได้ว่าภูมิภาคยุโรปไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปขึ้นมาเป็นการเฉพาะ สถาบันสิทธิมนุษยชนที่มีลักษณะดังเช่นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจะเป็นการจัดตั้งภายในของแต่ละประเทศเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่ทุกประเทศในภูมิภาคยุโรปที่จะมีสถาบันสิทธิมนุษยชนที่เทียบเท่าได้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของประเทศไทย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากภูมิภาคยุโรปได้ให้เรื่องการจัดตั้งสถาบันสิทธิมนุษยชนเป็นอำนาจและการตัดสินใจของแต่ละประเทศ อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้จัดตั้งเพียงศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปเท่านั้น เพื่อทำหน้าที่ระงับข้อพิพาททางสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค โดยประชาชนสามารถนำข้อพิพาทเสนอต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเสียก่อน ต่างกับภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกา ที่ประชาชนไม่สามารถเสนอข้อพิพาทต่อศาลสิทธิมนุษยชนโดยตรงได้ ต้องยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคเสียก่อน เพื่อจะได้คัดกรองข้อพิพาทในระดับหนึ่งก่อน ต่อเมื่อต้องเป็นการสมควรที่จะต้องมีการบังคับคดีหรือชดเชยค่าเสียหายเท่านั้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคดังกล่าวจึงจะนำเรื่องเสนอต่อศาล

เมื่อพิจารณาถึงอำนาจของประชาชนในภูมิภาคยุโรปซึ่งสามารถเสนอข้อพิพาทต่อศาลสิทธิมนุษยชนโดยตรงได้เช่นนี้แล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคจึงไม่มีความจำเป็นนัก อีกทั้งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทำหน้าที่ได้ดีโดยไม่ต้องมีกลไกรับเรื่องร้องเรียนอีกทอดหนึ่งเสียก่อน

อนึ่ง หากพิจารณากรณีการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย แม้จะไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับกลไกการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคได้ เนื่องจากเป็นกลไกทางสิทธิมนุษยชนต่างระดับกัน ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วจะไม่มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนภายในประเทศขึ้นมาเป็นการเฉพาะ แต่จะเป็นการจัดตั้งขึ้นในระดับภูมิภาคเพื่อจัดการกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในประเทศสมาชิกที่ประชาชนภายในประเทศไม่มีหนทางอื่นใดที่จะเยียวยาโดยอาศัยภายในประเทศได้อีกแล้ว กล่าวคือ ได้มีการใช้กระบวนการเยียวยาภายในประเทศทุกช่องทางแล้ว (Exhaustion of Local Remedies) ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนขึ้นเป็นการเฉพาะ ดังนั้น การฟ้องร้องคดีที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนจะต้องพิจารณาลักษณะของข้อพิพาทว่าตกอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลใด ศาลที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยจึงแตกต่างกันไปตามแต่การนำเอากฎหมายที่ให้สิทธิในการฟ้องร้องคดีหรือกฎหมายที่กำหนดเขตอำนาจศาล มาปรับใช้ในแต่ละกรณี

สำหรับศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่หลักในการพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย หากกฎหมายฉบับใดมีเนื้อหาเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ ก็

อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ในขณะที่ศาลปกครองจะพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของ กฎและคำสั่งทางปกครอง ตลอดจนการกระทำอันเป็นการละเมิดทางปกครองของเจ้าพนักงาน โดยหากฎ หรือคำสั่งทางปกครองใด ๆ มีเนื้อหาเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้า พนักงานมีการกระทำทางปกครองที่มีผลเป็นการละเมิดสิทธิของประชาชน กรณีพิพาทดังกล่าวย่อมตกอยู่ ภายใต้เขตอำนาจของศาลปกครอง ส่วนคดีเรียกร้องค่าเสียหายจากการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิ มนุษยชน โดยอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ก็จะเป็นคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาล ยุติธรรม

เมื่อพิจารณาอำนาจของศาลในประเทศไทยเช่นนี้จะเห็นได้ว่า แม้ทั้งศาลรัฐธรรมนูญ ศาล ปกครอง และศาลยุติธรรมจะมีอำนาจพิจารณาคดีหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนก็ตาม แต่ไม่ได้ เป็นการพิจารณาที่อ้างอิงหลักการทางสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่จะเป็นการพิจารณาที่อ้างอิงถึงสิทธิที่ได้รับ การรับรองไว้ในกฎหมายต่างๆ เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญ หรือการละเมิดทางแพ่ง เป็น ต้น การนำคดีฟ้องร้องสู่ศาลจึงต้องพิจารณาลักษณะของข้อพิพาทว่าเป็นการอ้างอิงถึงสิทธิหรือการกระทำ อันละเมิดต่อสิทธิภายใต้กฎหมายใดกฎหมายหนึ่ง เพื่อที่จะได้นำคดีไปฟ้องร้องยังศาลที่มีเขตอำนาจในการ พิจารณาคดีดังกล่าวอย่างถูกต้อง

ดังนั้น จึงเป็นข้อนำพิจารณาว่า ลักษณะของการดำเนินคดีเพื่อระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับมนุษยชน ภายในประเทศไทย ต่างกับกรณีของภูมิภาคยุโรปที่มีศาลสิทธิมนุษยชนเป็นองค์กรระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับ สิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคเป็นการเฉพาะและมีอำนาจรับการเสนอคดีฟ้องร้องจากประชาชนได้โดยตรง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ให้ คำแนะนำแก่ประชาชนและในกรณีที่เห็นสมควรต้องมีคำพิพากษาชี้ขาดตัดสิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน แห่งชาติอาจเสนอข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว พร้อมทั้งทำความเข้าใจ นำเสนอต่อศาล ที่มีเขตอำนาจในการระงับข้อพิพาทดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงควรมีความรู้ ที่ถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในแง่มุมต่างๆ เพื่อเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนต่อไป และเพื่อให้ บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protecting Function) เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6.6.2 แนวทางคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

หากพิจารณาข้อร้องเรียนเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ยื่นต่อ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแล้ว จะเห็นได้ว่าข้อร้องเรียนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิชุมชน ซึ่งสิทธิชุมชนนี้ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยบทบัญญัติเรื่อง “สิทธิชุมชน” จะมีลักษณะเป็นการรับรองสิทธิของชุมชนในการคุ้มครอง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ในชุมชนของตน โดยให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ กล่าวคือ โครงการใดๆที่มีผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมจะต้องมีการทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน

และต้องจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียเสียก่อน สิทธิชุมชนจึงมีลักษณะเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ

ข้อร้องเรียนต่างๆ ที่ยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมักจะเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ว่า กฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในนั้นมีบทบัญญัติที่ขัดหรือลิดรอนสิทธิชุมชนอันเป็นสิทธิที่ได้รับรองตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งเมื่อเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายแล้ว กรณีดังกล่าวย่อมอยู่ภายใต้อำนาจในการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ แนวทางคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญและเป็นสิทธิเชิงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะเข้ามาชี้ขาดในประเด็นเรื่องการละเมิดต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิทธิเชิงเนื้อหาโดยตรง บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญต่อข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจึงอาจยังไม่ชัดเจนนัก

คำพิพากษาของศาลปกครองหลายคดีจะมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำอันเป็นการทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมซึ่งสิ่งแวดล้อมมากกว่าของศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นหลัก สำหรับศาลปกครองนั้น ในกรณีที่ประชาชนต้องการเรียกร้องค่าเสียหายหรือการชดเชยเยียวยาจากการที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเพิกเฉยไม่ควบคุมหรือจัดการกับปัญหามลพิษต่างๆ คดีลักษณะเช่นนี้จะอยู่ภายใต้อำนาจของศาลปกครอง

จากการศึกษาคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดในคดีที่มีความเกี่ยวข้องกันกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังที่ได้ศึกษามาในรายงานวิจัยข้างต้น สามารถนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคำวินิจฉัยขององค์กรสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคได้ดังต่อไปนี้

หากพิจารณาคดีของศาลปกครองที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายแก่ชีวิตหรือสุขภาพของประชาชน เช่น คดีหมายเลขแดงที่ อ. 415/2550 (คดีโคบอลท์ 60) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความบาดเจ็บและการเจ็บป่วยที่เกิดจากสารโคบอลท์ 60 ศาลได้ตัดสินเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนต่างๆ โดยอาศัยหลักเรื่องกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ทำให้จำต้องมีการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างผลและการกระทำ ตลอดจนการพิสูจน์รายละเอียดต่างๆ ในการคิดคำนวณค่าสินไหมทดแทน ในขณะที่คดีที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่นนี้ในภูมิภาคอื่น เช่น คดี *Oneryildiz v. Turkey* ของภูมิภาคยุโรป ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรป ได้ตัดสินว่าการอนุญาตให้เปิดและประกอบกิจการที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตมนุษย์ เกิดก๊าซมีเทนที่มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนเสียชีวิต ถือได้ว่าการละเมิดสิทธิในชีวิตซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง หรือคดี *SERAC and Another v. Nigeria* ซึ่งเป็นเรื่องความเสียหายต่อสุขภาพร่างกายจากการปนเปื้อนของสารพิษ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคแอฟริกาได้ตัดสินว่าเป็นการละเมิดสิทธิในร่างกายและสิทธิในสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาตัวอย่างแนวทางคำพิพากษาและคำวินิจฉัยขององค์กรทางสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคของภูมิภาคยุโรปและภูมิภาคแอฟริกาข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่า มีการปรับเอาการกระทำอันส่งผลเป็นการ

ทำลายหรือทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมในกรณีดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะที่คดีลักษณะเดียวกันนี้ในประเทศไทยกลับเป็นการอ้างถึงการละเมิดตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั่วไป โดยไม่ได้กล่าวถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆไว้แต่อย่างใด แสดงให้เห็นได้ว่าแนวทางของคดีปกครองที่มีลักษณะเช่นนี้ในประเทศไทย เนื้อหาของคดียังคงยึดโยงอยู่กับหลักกฎหมายพื้นฐานในเรื่องละเมิดทางกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มากกว่าที่จะไปถึงระดับการละเมิดสิทธิมนุษยชน

เช่นเดียวกันกับในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 730-748/2557 ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชน สามารถเทียบได้กับคดี Lopez Ostra v. Spain และคดี Fadeyeva v. Russia ของภูมิภาคยุโรป ซึ่งเป็นคดีเกี่ยวกับมลภาวะที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน โดยในคดี Lopez Ostra v. Spain และคดี Fadeyeva v. Russia ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคยุโรปได้พิจารณาว่าการละเลยเพิกเฉยของรัฐในการปล่อยให้มีการก่อมลพิษดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวอันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง ในขณะที่คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะของประเทศไทย ได้อาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด มาปรับใช้เพื่อกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ฟ้องคดี ซึ่งเป็นผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม ศาลได้กล่าวไว้ในช่วงหนึ่งว่ากิจกรรมที่ก่อมลพิษของโรงไฟฟ้าแม่เมาะนั้น เป็นการกระทบต่อสิทธิในการดำรงชีพอย่างปกติสุข ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ เห็นได้ว่าศาลปกครองในคดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะได้มีการพยายามโยงเอาการก่อมลพิษเข้าเป็นการกระทำอันละเมิดต่อสิทธิตามรัฐธรรมนูญ แต่ทั้งนี้ ท้ายที่สุดแล้ว หลักกฎหมายที่นำมาใช้เป็นหลักในการเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายได้แก่หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด

แม้แต่ในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 749-764/2557 (คดีเหมืองถ่านหินแม่เมาะ) ซึ่งเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม คดีดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวพันกับสิทธิเชิงกระบวนการ กล่าวคือ สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งทำให้เห็นแนวโน้มและเหตุผลสมควรในการนำเอาหลักสิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการมาปรับใช้กับกรณีพิพาททางสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนได้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการบรรยายฟ้องคดีกลับเป็นไปในลักษณะของการฟ้องตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ทำให้ต้องนำเอาหลักกฎหมายละเมิดมาปรับใช้ ซึ่งรวมถึงการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างผลและการกระทำเพื่อเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทน

จากแนวทางคำพิพากษาของศาลปกครองและแนวทางการต่อสู้คดีทางปกครองที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เห็นได้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนไม่ได้ถูกนำขึ้นมาปรับใช้โดยตรง ศาลปกครองตลอดจนการต่อสู้คดีของคู่ความจะอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดซึ่งเป็นหลักกฎหมายพื้นฐานทั่วไปมาปรับใช้ มากกว่าที่จะอาศัยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมหรือหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้โดยตรง

สำหรับคดีเกี่ยวกับมลภาวะทางเสียงที่เกิดจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ได้แก่ คดีหมายเลขแดงที่ พ. 13/2552 สามารถนำมาพิจารณาเทียบเคียงได้กับคดี Powell and Rayner v UK ของภูมิภาคยุโรป ซึ่ง

เป็นคดีเกี่ยวกับมลพิษทางเสียงจากท่าอากาศยานฮีธโธรว์ แม้ทั้งสองคดีนี้จะมีผลลัพธ์เหมือนกันคือรัฐไม่มีความผิด แต่มีความแตกต่างกันในเหตุผล กล่าวคือในคดี Powell and Rayner v UK ศาลสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคยุโรปยอมรับว่ามลภาวะทางเสียงจากท่าอากาศยานดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและครอบครัวอันเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง แต่มีเหตุเรื่องความจำเป็นทางเศรษฐกิจ โดยศาลได้ชี้แจงน้ำหนักระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการสร้างท่าอากาศยานกับค่าใช้จ่ายของผู้ฟ้องคดีที่ต้องเสียหายจากการย้ายที่อยู่อาศัยออกไปจากบริเวณท่าอากาศยานฮีธโธรว์ ดังนั้น ในคดีของภูมิภาคยุโรป ศาลยอมรับว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่มีเหตุอันควรให้กระทำได้

ในขณะที่กรณีประเทศไทย ศาลไม่ได้มีการยอมรับว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน และไม่ได้ตัดสินว่ารัฐมีการละเมิดสิทธิประการใดของประชาชนด้วย แต่เป็นเรื่องที่ว่ารัฐไม่ได้มีดุลพินิจโดยไม่ชอบในการประเมินอาคารที่พักอาศัยของผู้ได้รับผลกระทบทางเสียงจากท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ การตัดสินเช่นนี้อาจก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งกับผู้ฟ้องคดีซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบได้ ตราบใดที่ผู้ฟ้องคดียังคงยืนยันว่าได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางเสียงอยู่ วิธีการที่เป็นการอธิบายเหตุผลให้แก่ประชาชนได้ดีที่สุดจึงน่าจะเป็นการชี้แจงน้ำหนักระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและต้นทุนทางสังคมที่เกิดจากมลภาวะ อันน่าจะเป็นหลักเกณฑ์ที่สามารถเข้าใจได้มากกว่าการพยายามอ้างอิงมาตรฐานระดับเสียงที่เหมาะสม

สำหรับคดีในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมนั้น ก็ไม่ได้มีลักษณะแตกต่างกับคดีของศาลปกครองมากนัก กล่าวคือเป็นการอาศัยหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดมาปรับใช้เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนจากเอกชนผู้ก่อมลพิษ เช่น คดีหมายเลขแดงที่ 2147/2547 ซึ่งจำเลยในคดีนี้ประกอบกิจการโรงงาน แต่กลับประมาทเลินเล่อปล่อยให้น้ำเสียของโรงงานถูกปล่อยเข้าสู่ธรรมชาติ ศาลพิพากษาว่าจำเลยกระทำการอันเป็นการละเมิดจริง จึงสั่งให้จำเลยแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้หลักกฎหมายว่าด้วยละเมิด

เมื่อพิจารณาแนวทางคำพิพากษาของศาลในประเทศไทยแล้วจะเห็นได้ว่า คดีจำนวนมากไม่ได้มีการอ้างอิงถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ต่างกับคดีที่มีลักษณะเดียวกันในต่างประเทศที่จะมีการตัดสินถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ในขณะที่คดีในประเทศไทยมักจะอ้างอิงหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั่วไปว่าด้วยละเมิดเป็นหลักในการตัดสินเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาและชดเชยค่าสินไหมทดแทน

อนึ่ง การศึกษาคำพิพากษาข้างต้น ไม่ว่าจะในคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลยุติธรรม ล้วนเป็นการศึกษาคำพิพากษาในคดีที่ถึงที่สุดแล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ณ ขณะทำรายงานวิจัยฉบับนี้ ทั้งนี้ ในระยะหลัง คดีจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นคดีปกครองหรือคดีภายใต้เขตอำนาจของศาลยุติธรรม ได้เริ่มเปลี่ยนเป็นการอ้างอิงถึงสิทธิมนุษยชนที่ได้รับรองตามกฎหมายมากขึ้นและมีการอ้างอิงถึงสิทธิชุมชน นอกจากนี้คำขอในคดีต่างๆ ในระยะหลังจะไม่ได้เป็นแต่เพียงการฟ้องร้องขอเรียกค่าสินไหมทดแทนเป็นค่าเสียหายอันเป็นจำนวนเงินแล้ว แต่มีแนวโน้มที่จะมีคำขอท้ายฟ้องเป็นการขอให้กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแทน อย่างไรก็ตาม ขอบเขตการวิจัยจำกัดอยู่เพียงการศึกษาคำพิพากษาในคดีที่ถึงที่สุดแล้วเท่านั้น จึงยังคงต้องเป็นประเด็นที่น่าติดตามผลและพิจารณาต่อไปว่า คดีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอนาคตจะมีการนำเอาหลักสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้มากขึ้นเพียงใด

7.1 บทสังเคราะห์

คณะผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบโดยสำรวจตราสารระหว่างประเทศอันมีมิติด้านสิทธิมนุษยชนระดับสากล และตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาคอเมริกา ยุโรป แอฟริกาที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Human Right Instruments) กับตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศระดับสากล และตราสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคอเมริกา ยุโรป แอฟริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนมาวิเคราะห์ โดยพิจารณาแนวทางการปรับใช้และการตีความจากคดีตัวอย่างในศาลสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งภูมิภาคอเมริกาและแอฟริกา รวมถึงการเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของประเทศในภูมิภาคทั้งสามที่มีเนื้อหารับรองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาวิเคราะห์ประสบการณ์ของประเทศไทยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน ผลของการศึกษาดังกล่าวได้บทสังเคราะห์ดังนี้

7.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากความแตกต่างทางความคิดเชิงวิชาการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาที่ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คณะผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาที่สำคัญมากกว่าการคำนึงถึงว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คือปัญหาที่ว่าควรคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับใดจึงจะเหมาะสม เพราะไม่ว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ แต่ถ้าวรรณคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสมแล้วสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ก็ย่อมไม่ถูกรบกวนเช่นเดียวกัน จึงอาจแบ่งแยกคำว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ระดับ ตามความสัมพันธ์ต่อสิทธิมนุษยชนเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในระดับต่างๆ ดังนี้

1) สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ

สิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ เป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมในความหมายแบบแคบ ซึ่งอาจถือได้ว่าสิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิในสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากเป็นการผสมผสานสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้ว เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในสุขภาพ เข้ามามีส่วนช่วยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแบบกลมกลืนกันไป และสิทธิแบบนี้เป็นสิทธิเชิงปัจเจกบุคคล (Individual Right) หมายความว่า ผู้ทรงสิทธิและผู้ถูกรบกวนสิทธิเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละคน มิใช่เป็นสิทธิร่วมกัน (Collective Right) แต่อย่างไรก็ดี ปัจเจกบุคคลผู้ใดถูกรบกวนสิทธิย่อมสามารถเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองได้เป็นรายๆ ไป หรือจะร่วมกันเรียกร้องก็ได้ แต่การพิจารณาคู่กรณีย่อมต้องพิจารณาตามความร้ายแรงแห่งการถูกรบกวนสิทธิเป็นรายกรณีไป

การอ้างสิทธิประเภทนี้ต่อรัฐ มักจะเป็นการอ้างสิทธิในเชิงปฏิเสธ (Negative Right) ผู้ทรงสิทธิจะเรียกร้องได้เมื่อถูกรบกวนสิทธิให้อาจเสียหาย หรือมีการทำให้เกิดความเสียหายต่อตนเอง โดยเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองจากการที่จะไม่ถูกรบกวนความเสียหายจากการได้มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพเกินปกติ เช่น การเรียกร้องเมื่อมีการปล่อยมลพิษออกมาจนทำลายสุขภาพของผู้ถูกรบกวนสิทธิ หรือการตัดไม้ทำลายป่าจนทำให้เกิดน้ำท่วมมีผู้คนล้มตาย ผู้ถูกรบกวนสิทธิย่อมมีสิทธิในการเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองสิทธิเช่นว่านี้ได้

สิทธิในเชิงปฏิเสธเช่นว่านี้ อาจนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่มาใช้บังคับได้โดยอนุโลมก็อาจเป็นการเพียงพอได้ ตามที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้มีคำพิพากษาคู่กรณีสิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิใน

ชีวิตส่วนตัวและครอบครัว เป็นต้น โดยการละเมิดสิทธิเช่นว่านี้จะอาศัยมาตรฐานขั้นต่ำที่รัฐควรจะต้องกระทำ โดยอาศัยฐานที่ว่าเมื่อเปรียบเทียบประโยชน์ระหว่างสิทธิส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ของสังคมโดยส่วนแล้ว การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องอยู่ในระดับที่สมดุลกัน จะเห็นได้ว่า แม้จะมีอนุสัญญา Aarhus ที่กำหนดให้มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำลายสุขภาพ แต่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปยังคงใช้สิทธิมนุษยชนข้างเคียงในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ยังมีบางคดีที่ศาลได้วางหลักไว้ว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอาจต้องคุ้มครองในเชิงบวกด้วย แต่ก็เป็นกรณีวิจฉัยโดยการปรับใช้สิทธิข้างเคียงที่มีใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อม

2) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อประชาชน

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อประชาชน ตามแนวทางนี้ ถือเป็นสิทธิในเชิงบวก (Positive Right) โดยที่รัฐจะต้องจัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดปราศจากมลพิษตามมาตรฐานที่สูงที่สุดเท่าที่รัฐจะสามารถทำได้ โดยที่ประชาชนไม่จำเป็นต้องได้รับความเสียหายจากการถูกระทบสิทธิ เพียงแต่รัฐไม่จัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดตามมาตรฐานสูงที่สุดก็ถือว่าประชาชนถูกระทบสิทธิ และประชาชนมีสิทธิเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ได้ ดังนั้น สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดตามแนวทางนี้จึงเป็นสิทธิเชิงกลุ่มหรือสิทธิร่วมกันของประชาชน (Collective Right) มีข้อสังเกตว่า สิทธิประเภทนี้มักโยงเข้าไปพิจารณาร่วมกันกับสิทธิในการพัฒนาซึ่งเป็นสิทธิเชิงกลุ่มเช่นเดียวกัน โดยถือว่า การคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดจะนำไปสู่การเคารพ และคุ้มครองสิทธิในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับประเทศพัฒนาน้อยจนถึงประเทศกำลังพัฒนาที่ประสงค์คุ้มครองสิทธิในการพัฒนาให้ได้รับการเคารพมากยิ่งขึ้น

3) การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติมเต็มสิทธิมนุษยชน

แท้จริงแล้วเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมก็คือการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีที่สุดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการเติมเต็มสิทธิมนุษยชนถือเป็นวิธีการที่สามารถดำเนินการไปได้ทันทีโดยไม่จำเป็นต้องนำสิทธิในสิ่งแวดล้อมไปคุ้มครองในฐานะสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด ทั้งนี้ ไม่ว่าประเทศต่างๆ จะยอมรับว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ก็ตาม สอดคล้องกับแนวทางขององค์การสหประชาชาติที่เห็นว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีความสมบูรณ์ โดยคำว่าสิทธิมนุษยชนมีความสมบูรณ์นี้ อาจหมายถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อม หรือสิทธิข้างเคียงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมก็ได้ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในน้ำ สิทธิในอาหาร สิทธิในสุขภาพ สิทธิในความเป็นส่วนตัวและชีวิตครอบครัว สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิเชิงกระบวนการ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ข้อเสียของการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมอาจทำให้กลไกในการคุ้มครองมีความยากลำบากในแง่ของกระบวนการในการพิสูจน์ให้ครบถ้วนถึงการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องใช้ขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ในการพิสูจน์ซึ่งต้องมีกระบวนการแก้ไขการการพิสูจน์ในกฎหมายภายในต่อไป

ทั้งนี้ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่ถือเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยไม่มีความจำเป็นต้องรับรองว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ (เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่ยังไม่เป็นที่ยุติ) ก็สามารถคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ในระดับหนึ่งด้วยการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่มาบังคับใช้กับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

4) สิทธิเชิงกระบวนการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ

สิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วและมีส่วนช่วยที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการคุ้มครองสิทธิในเชิงเนื้อหา ซึ่งปรากฏอยู่ในตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสิทธิเชิงกระบวนการจึงเป็นสิ่งที่รัฐจะละเลยไม่ได้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ปัจจุบันยังไม่วิธีการและกระบวนการในการปรับใช้สิทธิเชิงกระบวนการที่เป็นรูปธรรม ในแต่ ละกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงสมควรมีกฎหมายที่กำหนดวิธีการในการนำสิทธิเชิงกระบวนการ ไปปรับใช้ให้เกิดความชัดเจนเพื่อให้สิทธิเชิงเนื้อหาได้รับการเคารพอย่างเต็มที่

7.1.2 การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

- ในระดับระหว่างประเทศ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับว่ามีความจำเป็นเพื่อให้การ คุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังไม่มีการยอมรับสิทธิใน สิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ
- ในภูมิภาคยุโรป ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้นำเอากลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้ในข้อพิพาท เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองอยู่แล้วมาปรับใช้กับสถานการณ์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณีไป เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในการเคารพชีวิตส่วนตัวและ ครอบครัว เป็นต้น
- ปัจจุบันอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังไม่ยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิทธิ มนุษยชน และมองว่าสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีทางสิ่งแวดล้อม ต่างๆ ได้อย่างเพียงพอ หากมีการคุ้มครองและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ภูมิภาคอเมริกา นำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้กับกรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกัน ก่อนที่ต่อมาพิธีสารซานซัลวาดอร์ซึ่งเป็นพิธีสารเพิ่มเติมของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิ มนุษยชนแห่งอเมริกาจะได้บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมขึ้น
- สิทธิมนุษยชนเชิงกระบวนการถูกนำมาใช้เพื่อเติมเต็มสิทธิมนุษยชนเชิงเนื้อหาในการคุ้มครอง สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในภูมิภาคยุโรปที่ไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม

7.1.3 การปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิมนุษยชน

- ในทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น Soft Law และ Hard Law แม้จะมี การบัญญัติรับรองถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หรือกล่าวถึงความสำคัญ ของสิ่งแวดล้อมต่อสิทธิมนุษยชน แต่ยังไม่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อม (Right to Environment) ในฐานะสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งเป็นการเฉพาะ
- ภูมิภาคอเมริกา ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มประเทศในทวีปอเมริกาใต้ และภูมิภาคแอฟริกา ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในตราสารสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค

เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนาเลือกที่จะใช้วิธีการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดย กำหนดรับรองสิทธิประเภทใหม่ขึ้นมาดังเช่นภูมิภาคอเมริกาและภูมิภาคแอฟริกา ในขณะที่ภูมิภาคยุโรปซึ่ง

ประกอบไปด้วยประเทศพัฒนาแล้ว เลือกที่จะนำเอาสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้เพื่อจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

7.1.4 ลักษณะเฉพาะตัวของประเทศไทยในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเริ่มมีพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนที่ชัดเจนที่สุดเมื่อรัฐธรรมนูญปี พุทธศักราช 2540 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศ ในขณะเดียวกันประเทศไทยได้ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2535 แต่ไม่เคยได้มีการคำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างการใช้สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการปรับใช้ที่ไม่มีทิศทางที่แน่นอนชัดเจน

นอกจากนี้ ความตื่นตัวของประชาชนไทยในด้านสิทธิมนุษยชนยังถือว่าเพิ่งอยู่ในระยะปรับตัว จึงส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมยังขาดองค์ความรู้และความเข้าใจในระดับหนึ่ง แม้สิทธิต่างๆที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญก็ได้มีการศึกษาแยกองค์ประกอบออกมาให้ชัดเจนเพื่อระบุหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบเพื่อให้เกิดการเคารพ คุ้มครอง และเติมเต็มสิทธิมนุษยชนให้สมบูรณ์ สิ่งที่สำคัญคือความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิต่างๆ ที่มีกฎหมายคุ้มครองว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไร รวมถึงสิทธิชุมชน และสิทธิเชิงกระบวนการที่มีอยู่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ยิ่งไปกว่านั้น การนำสิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่และได้รับความคุ้มครองอยู่ในปัจจุบันมาคุ้มครองสิ่งแวดล้อมยังคงทำได้อย่างจำกัด สมควรต้องสร้างองค์ความรู้ในการปรับใช้สิทธิมนุษยชนเท่าที่มีอยู่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยให้เต็มที่ครบถ้วน หากปรากฏว่าได้ใช้สิทธิเท่าที่มีอยู่แล้วยังไม่อาจคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ก็สมควรศึกษาปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการต่างๆ ให้สอดคล้องต้องกันด้วย

อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะดำเนินการไปด้วยวิธีการใด หากผลสุดท้ายคือการที่ประเทศไทยมีสิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมิใช่เป็นเพียงปัญหาที่อยู่ภายในประเทศแต่สิทธิมนุษยชนมีความเป็นสากล ดังนั้น การจะคุ้มครองสิ่งใดในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนจึงสมควรพิจารณาบริบทระหว่างประเทศว่าเป็นการคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนหรือคุ้มครองเพียงสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่มีใช้สิทธิมนุษยชน เพราะฐานกฎหมายในการกล่าวอ้างมีความแตกต่างกัน

7.2 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.2.1 แนวทางในการสนับสนุนสิทธิชุมชนและสิทธิในสิ่งแวดล้อมให้เป็นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทสากลและบริบทประเทศ

- สิทธิที่มีอยู่แล้วก็ให้มียู่ต่อไป เช่น กรณีของสิทธิชุมชน ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่
- ควรมีความหมายลำดับรองเขียนขยายความว่าสิทธิชุมชนตามความหมายในรัฐธรรมนูญว่ามีเงื่อนไขการนำไปใช้อย่างไรบ้างตามแนวคิดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบไทย
- ส่วนเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีหรือสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ถ้าจะให้บัญญัติขึ้นใหม่ก็สามารถทำได้ เพียงแต่จะต้องเขียนเชื่อมโยงให้ดีกับเรื่องสิทธิชุมชนที่มีอยู่เดิมในรัฐธรรมนูญ เพราะสิทธิชุมชนเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม

- รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรบัญญัติเรื่องสิทธิเชิงกระบวนการสำหรับกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะทั้งสามเรื่อง ได้แก่ สิทธิในข้อมูลสิ่งแวดล้อม สิทธิมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ปรัชญาของการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะตัวได้สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติขยายผล
- รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรบัญญัติเรื่องหน้าที่ของประชาชนและหน้าที่ของรัฐในการปกป้องสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน้าที่ของรัฐควรเขียนไว้ในลักษณะที่มีผลผูกพันที่มีบทลงโทษหากไม่ปฏิบัติตาม

7.2.2 ประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างความเข้าใจพื้นฐานร่วมกันในทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในขั้นต่อไป

- ศึกษาแนวทางการบัญญัติคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุด เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่รัฐพึงกระทำก่อนที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนประเภทอื่นๆ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมกระทบต่อสิทธิมนุษยชนหลายสิทธิ รวมถึงศึกษาการบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมของประเทศที่บัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้แล้ว โดยการเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา
- ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิทั้งหลายที่จะบัญญัติใหม่ และสิทธิที่บัญญัติไว้แล้ว ทั้งในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายระดับพระราชบัญญัติว่าจะสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างไรเพื่อให้เกิดการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการบัญญัติคุ้มครองสิทธิใดๆ ไว้โดยไม่สร้างความเชื่อมโยงกับสิทธิที่มีอยู่แล้วนอกจากจะทำให้สิทธิที่บัญญัติใหม่ใช้บังคับยากแล้ว ยังอาจส่งผลให้เกิดการขัดกันระหว่างสิทธิที่มีความเหลื่อมล้ำกันไป
- สมควรติดตามพัฒนาการของสิทธิในสิ่งแวดล้อมต่อไปว่าจะได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์การสหประชาชาติ และศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ
- สิทธิตามรัฐธรรมนูญไม่ใช่ทุกสิทธิที่เป็นสิทธิมนุษยชน สมควรมีการศึกษาให้ชัดเจนว่าอะไรเป็นสิทธิในรัฐธรรมนูญที่มีสถานะเพียงสิทธิตามรัฐธรรมนูญ แต่ไม่ใช่สิทธิมนุษยชน
- หากรัฐธรรมนูญยังไม่มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สมควรศึกษาแนวทางในการนำสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่แล้วมาใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในภาคปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น รวมถึงการจัดทำแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อคุ้มครองสิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ
- ศึกษาความสัมพันธ์และเชื่อมโยงระหว่างสิทธิเชิงกลุ่มทั้งหลาย เช่น สิทธิชุมชน สิทธิในการพัฒนา สิทธิในความสงบ กับสิทธิในสิ่งแวดล้อมว่ามีความจำเป็นต้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยสิทธิเชิงกลุ่มเช่นเดียวกับประเทศในทวีปแอฟริกาหรือไม่ และการคุ้มครองสิทธิเชิงกลุ่มเช่นว่านี้ในทางปฏิบัติสำหรับประเทศที่บัญญัติคุ้มครองสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญมีประสิทธิผลเป็นที่น่าพึงพอใจ หรือมีอุปสรรคประการใดหรือไม่

- ศึกษาความสอดคล้องระหว่างสิทธิในสิ่งแวดล้อมกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยเพื่อปรับปรุงกฎหมายให้มีความสอดคล้องกัน รวมทั้งแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น